

МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
УСТАНОВА АДУКАЦЫІ
«БЕЛАРУСКАЯ ДЗЯРЖАЎНАЯ АКАДЭМІЯ МУЗЫКІ»

В. М. Прыбылова

**Музычны ландшафт
песенна-абрадавых традыцый
Масленіцы Верхняга Падняпроўя**

З дадаткам «Музычныя традыцыі Масленіцы
Беларускага Падняпроўя» (кампакт-дыск)

Мінск 2010

УДК 78:39(=161.3)
ББК 85.31(4Бел)
П 85

Друкуецца па рашэнню савета БДАМ.

Рэцэнзенты:
доктар мастацтвазнаўства *З. Я. Мажэйка*,
кандыдат мастацтвазнаўства *М. І. Казловіч*

Прыбылова, В. М.

П 85 Музычны ландшафт песенна-абрадавых традыцый Масленіцы Верхняга Падняпроўя / В. М. Прыбылова. – Мінск: Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі, 2010. – 151 с.: іл. + 1 электрон. апт. дыск (CD-R): гуч.

ISBN 978-985-6837-68-8

У кнізе раскрываецца масленічны вяснова-рытуальны комплекс беларусаў. Пытанні, якія ўзнікаюць ўпершыню, накіраваны на выяўленне этнамузычнай спецыфікі песенна-абрадавых традыцый Масленіцы Верхняга Падняпроўя, на раскрыццё тыпалогіі і мелагеаграфіі масленічных напеваў і паказ музычнага зместу масленічных традыцый у іх суаднесенасці з усім масівам этнакультурных помнікаў басейна верхняга цячэння Дняпра.

Адрасаваная спецыялістам-этнамузыкалагам, студэнтам-музыказнаўцам, выкладчыкам музычных і агульнагуманітарных ВНУ, фалькларыстам, этнографам, культуролагам, кніга можа быць карыснай шырокаму колу чытачоў, якія цікавяцца пытаннямі этнамузычнай культуры беларусаў, яе гісторыяй і сучаснасцю.

УДК 78:39(=161.3)
ББК 85.31(4Бел)

ISBN 978-985-6837-68-8 (отд. изд.)
ISBN 978-985-6837-67-1

© Прыбылова В. М., 2010
© УА «Беларуская дзяржаўная
акадэмія музыкі», 2010

Уводзіны

Песенныя традыцыі Масленіцы Верхняга Падняпроўя належаць той сферы беларускай традыцыйнай культуры, якая сваімі магутнымі каранямі вядзе ў глыбіні этнічнай гісторыі беларусаў.

Характар гукавых вобразаў і этнафанічных эталонаў, трываласць захавання абрадава значных масленічных форм у традыцыйным рэпертуары Верхняга Падняпроўя, месца, якое займаюць масленічныя песні ў музычна-вербальным комплексе беларускай земляробча-каляндарнай абраднасці, з'яўляюцца сведчаннем безумоўнай прыналежнасці іх да артэфектаў этнакультурнай спадчыны. Існаванне масленічных песень, нязменных у сваім абрадавым сэнсе і адзначаных дастаткова шчыльнай размеркаванасцю на тэрыторыях уздоўж усяго верхняга цячэння Дняпра (Смаленшчына, усходняя Віцебшчына і паўночна-ўсходняя Міншчына, Магілёўшчына, усходняя Гомельшчына і Браншчына, паўночная Чарнігаўшчына), актуалізуе шырокі спектр навуковых праблем, датычных этнагістарычнага і ўласна этнамузычнага зместу беларускай традыцыйнай культуры, яе ўстойлівасці і нават знаканасці ва ўмовах сучаснасці.

Унікальнасць масленічных песень як гістарычна ранніх у традыцыйным комплексе этнічнай музыкі беларусаў з бегам часу раскрываецца тым больш, што нават лакальна акрэсленыя ў сваім музычна абрадавым праяўленні яны не «губляюцца» ў жывым спявацкім рэпертуары. Запатрабаваныя культурай функцыянальна, этычна, эстэтычна, яны ўтвараюць у традыцыйным песенным комплексе верхняга цячэння Дняпра той аб'ект, які патрабуе комплексных этнакультуралагічных і этнамузыкалагічных даследаванняў, шырока разгорнутай, паслядоўнай і дэталізаванай экспедыцыйна-палявой распрацоўкі, ўлучэння ў іншыя навукова-тэарэтычныя дыскурсы як спецыялізаванага, так і шырокага гуманітарнага плана.

У комплексе рыс, характэрных для беларускай Масленіцы, яе рознакаляровага і багатага на рытуальныя дзеі абраду, музычны кампанент выступае інтэгратыўна значным. Істотна і тое, што ў традыцыі ўсходняй Беларусі масленічная песня праяўляе сябе пераважна ў якасці прыналежнай глыбінным пластам абрадавага каляндарна-земляробчага фальклору. Вывучэнне яе як артэфекта этнапесеннай культуры басейна верхняга цячэння Дняпра адкрывае шырокую даследчыцкую перспектыву. Для беларусазнаўства актуальнасць такога напрамку тым больш бяспрэчная, што масленічная традыцыя паўстае не як сума рэліктавых этнапесенных элементаў, а як цэласнасць з мноствам кантэкстуальных сувязей з усім комплексам традыцыйнай культуры.

Упершыню акцэнтаваная праблема песенных традыцый Масленіцы Верхняга Падняпроўя, таксама як і вылучэнне ў якасці асноўнага мела-геаграфічнага аспекта яе даследавання, узнімае шырокае кола пытанняў, якое інтэгруе некалькі буйных сфер беларусазнаўчай праблематыкі і накіравана на асэнсаванне беларускай традыцыйнай музычнай культуры з пазіцый яе сістэмы, гісторыі, арэалогіі і рэгіяналістыкі. Правядзенне такога даследавання дазваляе выявіць значэнне інтанацыйнасці масленічных песень у каляндарнай песенна-абрадавай традыцыі, раскрыць характар масленічнага рытуалу і сістэматызаваць яго песенныя формы, у выніку чаго становіцца магчымым акрэсліць масленічныя мелаарэалы на ўсёй прасторы верхнедняпроўскага басейна.

У даследаванні рэальнасць масленічных песенных практык разглядаецца ў шчыльным перапляценні некалькіх каардынат. Галоўныя з іх – географічная і функцыянальна-жанравая. Географічная дае магчымасць прадставіць масленічную традыцыю як гідранімічна акрэслены, цэласны ў сваім этнамузычнакультурным нападзенні масіў. Функцыянальна-жанравая каардыната накіравана на раскрыццё масленічнай традыцыі як інтэгрэтыўнай цэласнасці, якая валодае іманентна ўласцівымі ёй праяўленнямі, мае сваё месца ў традыцыйнай культуры Верхняга Падняпроўя і адначасова фарміруецца ёй.

На фоне вядучага для сучаснага этапу беларускай этнамузыкалогіі напрамку рэгіянальнага вывучэння песеннага фальклору Беларусі складаецца масленічных песень заключаецца ў двух асноўных момантах. Па-першае, у тым, што географія іх пашырэння ахоплівае абмежаваную частку этнатэрыторыі беларусаў. Па-другое, песенна-абрадавыя традыцыі Масленіцы не абмяжоўваюцца рамкамі адной нейкай асобнай рэгіянальнай каляндарна-песеннай сістэмы, а інтэгруюць і маркіруюць сабой усе асноўныя арэалы рэгіянальна адметных каляндарна-песенных сістэм дняпроўскага басейна.

Даследаванне на гэтым праблемным стыку «жывых» у сваіх праяўленнях масленічных песенна-абрадавых практык адкрывае перспектыву ў выяўленні генеральнага сістэмнага стрыжня каляндарна-песенных традыцый верхняга цячэння Дняпра, а значыць – глыбінных якасцей этнапесеннай культуры гэтых тэрыторый і менталітэту яе носьбітаў.

Музычна-этнаграфічны матэрыял, на якім здзейснена даследаванне песенна-абрадавых традыцый Масленіцы, прадстаўлены ў выглядзе нотаграфічнага збору і аўдыякалекцыі масленічных песень Беларускага Падняпроўя, якія ў вялікай ступені адлюстроўваюць экспедыцыйныя пошукі і палявыя запісы аўтара 1995–2006 гг. 45 узораў, пададзеных у аўтарскай натацыі, разам з уведзенымі ў адпаведныя раздзелы асноўнага тэксту расповедамі інфарматараў аб асаблівасцях і, нават, мясцовых нюансах правядзення масленічнага абраду з’яўляюцца па-свойму «эталоннымі»,

мэтанакіравана абранымі з фонду масленічных фіксацый, якія скампанаваны і сістэматызаваны аўтарам у фонаархіве этнамузыкі Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі (БДАМ). Акрамя матэрыялаў экспедыцый аспірантаў і студэнтаў БДАМ, сабраных пад кіраўніцтвам Л. П. Касцюкавец, Т. С. Якіменкі, І. Дз. Назінай, Т. Л. Бярковіч, Т. Л. Канстанцінавай, В. М. Вахулы /Прыбыловай/, І. Л. Сіневіч, К. М. Крывашэйцавай, улічаны фонакалекцыі ўладальнікаў іншых фондаў (самы грунтоўны з іх – «Традиционная музыка русского Поозерья» А. М. Разумоўскай), а таксама фоназапісы экспедыцый у Бранскую і Гомельскую вобласці Ю. І. Марчанкі з фондаў Фанаграмархіва Інстытута рускай літаратуры («Пушкинский дом» ІРЛІ РАН).

Метадалагічныя пытанні вывучэння песенна-абрадавай традыцыі Масленіцы Верхняга Падняпроўя

Даследчыкамі этнакультуры, у тым ліку традыцыйнай культуры Беларусі, даўно заўважана, што фактар канцэнтрацыі форм жыццядзейнасці вакол буйных рэк выступае вядучым для фарміравання зместу гэтай культуры і «сцягванняў» яе ў пэўныя рэгіянальна акрэсленыя масівы. Таму невыпадкова, што сучасныя народазнаўцы звяртаюць увагу ў першую чаргу на басейны такіх магутных водных магістралей, як Прыпяць, Нёман, Заходняя Дзвіна і Днепр. Кожная з культур, якія тут склаліся, мае сваю дынаміку гістарычнага фарміравання і развіцця, змяненняў альбо наадварот – кансервацый, абумоўленых устойлівасцю традыцый музыкальна-культурнага жыцця тых, хто быў іх носьбітам.

Паводле сучасных этнаграфічных, гістарычных, этналінгвістычных, археалагічных, этнамузыкалагічных і іншых канцэпцый традыцыйнай культуры Беларусі Верхняе Падняпроўе з’яўляецца адным з найбуйных яе этнакультурных рэгіёнаў. Па сукупнасці прыкмет – геафізічных, тапаграфічных і тапанімічных, этнагістарычных, этналінгвістычных і этнаграфічных – Падняпроўе выступае цікавым для шэрага гуманітарных навук: археалогіі, этнаграфіі, агульнага мовазнаўства і этналінгвістыкі. Рэгіён, акрэслены басейнам верхняга цячэння Дняпра, прыцягальны характарам рассялення і тыпамі сельскіх паселішчаў, гаспадарчымі заняткамі і прыладамі працы, народнай архітэктурай, традыцыйнымі строямі, ткацтвам, вышыўкай, гаворкамі і кветнасцю песеннай традыцыі.

Вопыт навуковай думкі паказвае, што асабліва выніковымі з’яўляюцца тыя працы ў галіне рэгіянальнага даследавання традыцыйнай песеннай культуры, у якіх улічваюцца распрацоўкі ўсіх названых сфер народнага знаўства. Верхняе Падняпроўе пакуль застаецца па-за ўвагай абагульняльнага комплекснага погляду, хоць, зразумела, багатая, надзвычай цікавая і складаная па ўнутранай структуры традыцыйная культура Падняпроўя павінна заняць сваё месца ў сучасных даследаваннях. Для этнамузыкалогіі, якая хоць і адзіная па аб’екту, але шырокая па спектры яго вывучэння, уваход у народна-песенную традыцыю Верхняга Падняпроўя адкрывае свае гарызонты даследаў.

Падняпроўе займае ўсходнюю частку Беларусі, аб’яднаную басейнам Верхняга Дняпра і яго прытокаў. Тэрытарыяльна «беларуская» частка дняпроўскага басейна закранае ў верхнім цячэнні Смаленшчыну, паўднёва-ўсходнюю частку Віцебшчыны, ахоплівае Магілёўшчыну і паўночна-

ўсходнюю Гомельшчыну, да якой праз Сож і яго прытокі Беседзь і Іпуць далучаюцца заходнія тэрыторыі Браншчыны, а праз левабярэжныя прытокі (Раўну і Дзясну) – поўнач Чарнігаўшчыны. Картаграфаванне асноўных праяў культуры Падняпроўя [48; 55; 76; 86; 87; 118; 124; 126; 139; 144; 152] адлюстроўвае «нанізванне» рэгіёна на стрыжань водных артэрыяў Дняпра не ўздоўж іх, а нібы па дыяганальнай лініі. Масіў традыцыйнай падняпроўскай культуры шырокай паласой ссоўваецца з паўночнага ўсходу, праз паўднёва-ўсходнюю частку Паазер’я, на паўднёвы ўсход, мяжуючы на захадзе з Цэнтральнай Беларуссю, а на поўдні – з Усходнім Палессем.

Археалагічныя і гістарычныя матэрыялы паказваюць, што з-за геаграфічных умоў, гідранімікі, клімату, ландшафту насельнікі Верхняга Падняпроўя асвойвалі, у першую чаргу, яго Аршанска-Магілёўскую і Горацка-Мсціслаўскую часткі. Раўніны, якія тут пераважаюць, вызначаюцца ўрадлівымі лесападобнымі дзярнова-карбанатнымі глебамі [134], што разам з аптымальным размеркаваннем лясоў на тэрыторыі басейна Дняпра прыкметна паўплывала на характар рассялення і тапаграфію падняпроўскіх паселішчаў яшчэ са старажытных часоў. Істотнай з’яўляецца слабая шчыльнасць насельніцтва на правабярэжжы Дняпра (водападзел Бярэзіны і Друці) [32; 116; 147]. Даследчыкі, у прыватнасці Е. Раманаў, слухна звярталі ўвагу на тое, што «мясцовасць гэта яшчэ ў пачатку XVII ст. уяўляла дзікія лясныя нетры. <...> Вядомы Варкалабаўскі летапіс знаходзіць тут у канцы XVI ст. толькі тры сялібы: Батунь, Бялёвічы і Забалацце» [116, с. 3].

Яшчэ адной важнай прычынай нераўнамернага асваення вялізных абшараў падняпроўскага басейна з’яўлялася схільнасць сяліцца асобнымі групамі не каля вялікіх рэк (Днепр, Беседзь, Іпуць і да т. п.), а воддаль ад іх, на водападзелах, па берагах малых рэк і ў міжрэччях. Для Верхняга Падняпроўя гэта ўласцівасць менталітэту беларусаў стала ўплывовым фактарам захаванасці асаблівасцей мясцовых гаворак, звычайў, светапоглядных уяўленняў, старадаўніх песенна-абрадавых практык. Нават інтэнсіўнасць гістарычных падзей, якія адбываліся на тэрыторыях верхнедняпроўскага басейна, не перашкодзіла трываламу замацаванню характэрных з’яў традыцыйнай культуры рэгіёна. Не разбурыла этнакультурнай «глебы» і тое, што Верхняе Падняпроўе ў этнічным дачыненні ўяўляе шырокі кантактны масіў пасяленняў крывічоў, радзімічаў, дрыгавічоў (XII–XIII стст.). «Адкрытасць» гэтай тэрыторыі, аб’яднанай транспартнай і гандлёвай артэрыяй Дняпра і яго прытокаў, – важны момант актывізацыі працэсаў узаемапрацінення крывіцкай, радзіміцкай, дрыгавіцкай і іншых культур.

**Песенныя формы
масленічнай абраднасці Верхняга Падняпроўя
ў навуковай літаратуры XIX–XXI стст.**

Знаёмства з гісторыяй навуковага даследавання песенных традыцый Масленіцы верхняга цячэння Дняпра паказвае, што даволі доўгі час увага як да аўтахтонаў гэтых тэрыторый, так і да рэгіянальных асаблівасцей іх традыцыйнай культуры была недастатковай. Лічылася, што абраднасць беларускай Масленіцы і яе музычныя формы няяркія і нават малапраяўленыя. Адною з падстаў для ўзнікнення такой думкі была непаўната ведання рэальнай карціны жанравай марфалогіі беларускага песеннага фальклору. Этнаграфічныя апісанні і музычна-этнаграфічныя зборы канца XIX – першай паловы XX ст. не ахоплівалі ўсяго маштабу бытавання Масленіцы на Беларусі. Шэраг папулярызатарскіх у сваёй аснове этнаграфічных, статыстычных і іншых прац XIX – пачатку XX ст. далі звесткі фрагментарнага і пераважна апісальнага плана. Перашкоду стварала і тое, што назапашанне фактаў этнаграфічнага зместу, хоць ішло дастаткова актыўна і плённа, тычылася, па-першае, асобна ўзятых мясцін быцця традыцыйнай культуры, а па-другое – экстрапаляцыі яе лакальна зафіксаваных якасцей на ўсю тэрыторыю Беларусі.

Масленічнай песні і апісанняў масленічнай абраднасці не знайсці, напрыклад, у публікацыях канца XVIII – XIX ст. У матэрыялах, прысвечаных гісторыі, геаграфіі, побыту, гаспадарцы і іншым сферам жыцця беларусаў Падняпроўя, пераважаюць папулярызатарскія характарыстыкі, якія не маюць мэтай выкарыстанне паслядоўна вытрыманых навукова-аналітычных метадаў. Тое, што пададзена ў «Описании Кричевского графства» А. Мэра [66], або ў «Опыте описания Могилевской губернии» А. Дэмбавецкага [32], з’яўляецца менавіта сумай карысных, але занадта абагульненых звестак аб культуры, мове, традыцыйных строях, светапоглядных уяўленнях насельнікаў падняпроўскіх тэрыторый. Толькі калі на рубяжы XIX–XX стст. выходзяць з друку зборнікі П. Шэйна, У. Дабравольскага, А. Шлюбскага, Е. Раманава, адбываецца істотны зрух у вывучэнні ўсходняй часткі Беларусі, ахопленай падняпроўскім басейнам [33; 113–116; 149–151].

Неацэннымі паўстаюць самыя раннія (і ўжо ў гэтым надзвычай важныя для гісторыі беларускай этнамузыкалогіі) факты далучэння да музычных традыцый Беларускага Падняпроўя. Сярод першых збіральных і навукоўцаў – М. Чарноўская. Зафіксаваныя даследчыцай на паўднёвым усходзе басейна Верхняга Дняпра (маёнтак Губеньшчына Чэрыкаўскага павета Магілёўскай губерні) купальскі і русальны напевы былі ўключаны ў яе артыкул «Zabytki mitologii słowiańskiej w zwyczajach wiejskiego ludu na Białej Rusi dochowywane», выдадзены ў пачатку XIX ст.

У ліку знамянальных падзей – выхад у канцы XIX – пачатку XX ст. трох фалькларыстычных збораў З. Радчанкі, прысвечаных традыцыйнай песні пасожскай часткі Падняпроўя (Гомельскі павет Магілёўскай губерні) (СПб., 1881; 1888; 1911 [100–102]).

Асобую значнасць мелі працы Е. Раманава, якія паводле навуковага ўзроўню, разнастайнасці метадаў, спецыяльнай арыентацыі на традыцыйную, у тым ліку песенную, культуру Магілёўскай губерні склалі базу для далейшага даследавання культуры верхняга цячэння Дняпра, асэнсавання сістэмных заканамернасцей старажытных музычных традыцый песеннага фальклору. Менавіта са з’яўленнем публікацый Е. Раманава практычны бок, які дамінаваў у вывучэнні традыцыйнай культуры Верхняга Падняпроўя, пачаў саступаць больш грунтоўным, тэарэтычна скіраваным распрацоўкам пытанняў культурнай самастойнасці і рэгіянальнай адметнасці азначаных тэрыторый.

У плане далейшага назапашання матэрыялу па песенных традыцыях Масленіцы, асабліва басейна верхняга цячэння Дняпра, назіраецца пэўная «няроўнасць». У такіх публікацыях, як складзены М. Грынблатам першы том збору «Песні беларускага народа» [83], музычна-этнаграфічная калекцыя М. Чуркіна [148], абодва выданні фундаментальнай «Анталогіі беларускай народнай песні» Г. Цітовіча [5; 6], «Веснавыя песні» з серыі «Беларуская народная творчасць» [23], масленічная песня адлюстравання не мела. Бадай толькі ў апошнія дваццаць год пласт песень Масленіцы, у тым ліку з шэрагам самых архаічных музычна-абрадавых форм, набыў раскрыццё ў гістарычнай шматмернасці, жанравай разгалінаванасці, шырыні тэрыторыі. Такім ён паўстаў у выніку экспедыцый этнамузыкалагаў, этнографіў і этнафілолагаў, якія з 1980–90-х гг. разгарнулі сістэматычна арганізаваную збіральніцкую работу на тэрыторыі Беларусі ў рамках навуковых праграм БДАМ, аддзела музычнага мастацтва і этнамузыкалогіі ІМЭФ ім. К. Крапівы НАН Беларусі¹, Інстытута славяназнаўства і балканістыкі АН СССР, Фальклорна-этнаграфічнага цэнтра Міністэрства культуры РФ, Расійскай акадэміі музыкі ім. Гнесіных.

Масленічныя напевы былі ўключаны ў зборнікі і даследчыцкія працы В. Ялатава. У яго музычна-этнаграфічнай калекцыі «Ад песні да песні» (1961 [36]) упершыню знайшоў адлюстраванне тыпавы для тэрыторый паўднёва-ўсходняй Віцебшчыны, паўночнай Магілёўшчыны і паўночна-ўсходняй Міншчыны ўзор «песні на масленіцу», зафіксаваны ў в. Сцецава Аршанскага раёна Віцебскай вобласці.

У даследаванні «Песни восточнославянской общности» на матэрыяле культур, звязаных паўднёва-ўсходнім Падняпроўем, В. Ялатавым была

---

¹ Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору ім. К. Крапівы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі.

ўзнята праблема вывучэння музычных традыцый ГБЧ-рэгіёна (Гомельшчына, Браншчына, Чарнігаўшчына) [39] і паказаны масленічны напеў з в. Чэлхаў Клімаўскага раёна Бранскай вобласці, які з'яўляецца рэпрэзентатыўным для адметнай у межах Верхняга Падняпроўя песеннай традыцыі Масленіцы сожска-беседзь-іпцакага вусця. Нарэшце, у 1980–90-я гг. гэтыя тэрыторыі, а таксама астатнія, прыналежаў Усходняму Палессю, апынуліся ў цэнтры ўвагі маскоўскіх этнографаў (Т. Агапкіна [1–3]), музыказнаўцаў-фалькларыстаў (Н. Савельева [121]), этнамузыкалагаў (В. Пашына [79–81]). Спецыяльна акцэнтаванымі сталі, праўда, толькі пытанні этнаграфіі масленічнай абраднасці [1–3].

Тыпалагічныя заўвагі пра масленічныя песенныя формы паўночнай часткі басейна Дняпра («А мы масленіцу дажыдалі»), а таксама шырока раскрыты песенны тып абрадавых масленічных песень усходняга і ўсходне-цэнтральнага Паазер'я ўвайшлі ў рэгіянальны збор З. Мажэйкі «Песні Беларускага Паазер'я» [60]. Пяццю гадамі раней, у 1976 г., спынілася на даследаванні каляндарных песень верхняга і сярэдняга цячэння Ловаці (паўднёва-ўсходнія тэрыторыі Пскоўшчыны, поўнач Віцебшчыны) Т. Карнаух [47]. Стылістычныя характарыстыкі прыведзенага масленічнага ўзору «А мы масленіцу дажыдаем» былі каменціраваны даследчыцай як прыналежаў масленічным песням толькі ловацкага арэала (без увагі да іх працягу ў этнапесенным масіве паўночных тэрыторый усяго верхняга цячэння Дняпра). Зыходам у 1990 г. этнамузычнай калекцыі Ф. Рубцова «Русские народные песни Смоленской области» (да друку была падрыхтавана ў сярэдзіне 1940-х гг.) маштабнасць днепра-дзвінскага масленічнага арэала стала бяспрэчнай. Яшчэ больш істотным у гістарыяграфічным аспекце пытання з'яўляецца тое, што збор-манаграфія Ф. Рубцова і пададзеная ў ім агульная распрацоўка ідэі існавання рэгіянальнай («абласной», паводле даследчыка) песеннай традыцыі, у дачыненні да песенна-абрадавых масленічных практык фарміруюць новы для сярэдзіны XX ст. погляд на арэал распаўсюджання «смаленскага» масленічнага тыпу. Сэнс яго раскрываецца ў аналітычным каментарыі да ўзораў, змешчаных у асобна вылучаным раздзеле «Песни масленичные». Ф. Рубцоў не спыняецца на цалкам, здавалася б, натуральным параўнанні запісаных масленічных напеваў з тоеснымі ім варыянтамі, надрукаванымі ў зборах М. Рымскага-Корсакава і П. Шэйна. На аснове выяўленага «пэўнага меладычнага тыпу масленічнай песні» і ўстойлівасці яго існавання «на даволі шырокай паласе паўночнай часткі Смаленскай вобл. працягласцю ад Вязьмы да Усвят і некалькі вышэй, да Вялікіх Лукаў» [120, с. 109] Ф. Рубцовым фактычна ўпершыню акрэсліваецца мелагеаграфія песенна-абрадавага масленічнага тыпу на поўначы Верхняга Падняпроўя.

Яшчэ ў адным, сфакусіраваным на песенным фальклоры Беларускага Падняпроўя, сістэмным зборы З. Мажэйкі і Т. Варфаламеевай

«Песні Беларускага Падняпроўя» (1999 [61]) ажыццявілася рэпрадукцыя тыпалагічна адметнага песеннага масіву масленічных шклоўска-бялыніцка-быхаўска-хоцімскага арэала, які тэрытарыяльна ахоплівае Верхняе Падняпроўе ў цэнтральнай яго частцы (Магілёўшчына).

Што датычыць усходніх тэрыторый цэнтральнай часткі Беларускага Падняпроўя (усход Магілёўскай вобласці, сумежныя з ёй мясцовасці паўднёвага захаду Смаленскай вобласці, поўнач Бранскай), то яны трапляюць у распрацоўкі маскоўскіх фалькларыстаў у якасці аб'екта даследавання так званых «рускіх» каляндарных традыцый. У выніку масленічныя абрадавыя напевы каменціруюцца як прыналежныя «цэнтральнай частцы рускай тэрыторыі іх распаўсюджання» (К. Дорахава [34]).

У канцы 1990-х гг. з'явілася этнамузыкалагічнае дысертацыйнае даследаванне І. Паповай «Типология фольклорных форм в системе масленічных обрядов Новгородской области» (1998 [88; 89]). Масленічны абрад набыў раскрыццё як пэўная фальклорна-этнаграфічная сістэма, а музычныя складнікі масленічнага комплексу як адзін з яе «моўных кодаў». У выніку разгляду форм інтанацыйна-выразнага маўлення, а таксама іх семантычнай нагрукі і месца ў масленічным абрадзе (як лічыць І. Папова, спецыфічных для наўгародскай Масленіцы) увага аўтара дысертацыі канцэнтруецца на генетычнай праблематыцы – атрыбуцыі ў якасці асобных так званага дапесеннага і раннепесеннага інтанавання. Сярод форм воклічнага маўлення (дапесенная воклічна-масленічная плынь) апісваюцца і класіфікуюцца масленічныя акліканні-воклічы, воклічы-плачы, воклічы-выкрыкі. У якасці раннепесеннага ў даследаванні вылучаны абрадавы масленічны напеў з усходняй Наўгародчыны. Факт існавання «пскоўска-смаленска-цвярскага» масленічнага абрадавага напева ўзгадваецца І. Паповай як вядомы ёй, але пазначаецца толькі на прыведзенай у картаграфічным дадатку дысертацыі карце № 19 – «Области распространения песенных форм обрядовых песен и напевов возгласов» – на самым ускрайку паўднёвага захаду Наўгародскай вобласці [89, с. 281].

Выхад у 2003 г. падрыхтаванага этнамузыкалагамі Расійскай акадэміі музыкі ім. Гнесіных першага тома «Смоленского музыкально-этнографического сборника» даў магчымасць уллучыць у навуковы ўжытак вынік шматгадовай экспедыцыйнай працы па каляндарна-песеннай абраднасці на сумежных з сучаснай Беларуссю тэрыторыях. У зборніку, мэта якога – «прадставіць смаленскую фальклорную традыцыю як складаную сістэму з'яву ва ўсёй разнастайнасці яе форм» [133, с. 8], у сукупнасці розных «фрагментаў народнай духоўнай культуры» [133, с. 6], асвятляюцца рытуалы і песні масленічнага перыяду. Хоць аўтарскі калектыў не ставіў перад сабой задачы вылучэння ў этнакультурнай сістэме смаленскіх тэрыторый этнамузычных лакалаў, тым не менш характар межавання этнакультурных праяў знайшоў адлюстраванне на стылістычным узроўні ана-

лізу паэтыкі абрадавых песень, у тым ліку масленічных. У прыватнасці, на ўсходзе даследчыкамі была выяўлена мяжа, якая «адсякае групу паўночна-ўсходніх раёнаў вобласці, уваходных у іншую музычна-этнаграфічную зону» [133, с. 7], на поўдні і захадзе Смаленшчыны імі адзначаны пераход «у этнакультурны масіў усходнеславянскага захаду» [Там жа], а на поўначы – выхад на суседнія землі Цвярской вобласці.

Той факт, што масленічныя напевы Смаленшчыны ў «каляндарным» томе «Смоленского этнографического сборника» пададзены пасля раздзела «Осенний и святочный периоды», адлюстроўвае адпаведную навуковую пазіцыю, за якой – думка аб прымеркаванні масленічных рытуалаў да зімовага часу. Істотна і тое, што аўтар масленічнага раздзела К. Дорахава, хоць і адзначае музычна-тыпалагічную роднасць масленічных напеваў веснавым загуканням, аднак не атрыбуе іх з пункту прыналежнасці веснавому песенна-абрадаваму цыклу.

Надзвычай цікавай у зборы з’яўляецца прыцягальная сваёй дэталёвасцю і навізнай этнаграфія масленічных рытуалаў Смаленшчыны. Прапанавана і структурна-тыпалагічная сістэматыка абрадавых напеваў, якая абапіраецца на вылучэнне іх рытмічных тыпаў і характарыстыку мела-тыпаў.

Геаграфічны складнік пашпартызацыі, выкананай на сучасным узроўні, дазваляе прасачыць пэўную тэндэнцыю канцэнтрацыі груп масленічных напеваў на паўночным захадзе, поўдні і паўднёвым захадзе Смаленскай вобласці. Але важныя для раскрыцця мелагеаграфічнай панарамы масленічных песень музычныя матэрыялы, уведзеныя ў зборнік без неабходнага аналітычнага разгляду на ўзроўні цэласных яго параметраў (у комплексе фактараў, якія ўтвараюць той ці іншы масленічны тып) і без паслядоўна праведзенага картаграфавання, выклікаюць больш пытанняў, чым адказаў аб змесце існуючай у паўночнай і цэнтральна-ўсходняй частках басейна Верхняга Дняпра гістарычна ўсталяванай песенна-абрадавай масленічнай сістэмы.

На працягу 1980–2000-х гг. цэнтральным аб’ектам этнамузыкалагічных даследаванняў заставалася каляндарна-абрадавая традыцыя Беларусі. У 1970–90-х гг. яны прадстаўлены шматтомнай серыяй «Беларуская народная творчасць» (ІМЭФ НАН Беларусі), манаграфіямі З. Мажэйкі «Песенная культура Белорусского Полесья: Село Тонеж» (Мінск, 1971), «Календарно-песенная культура Белоруссии: Опыт системно-типологического исследования» (Мінск, 1985 [67]), тэарэтычным (музычна-этнаграфічным і генетычным) даследаваннем Л. Мухарынскай «Белорусская народная песня: Историческое развитие: Очерки» (Мінск, 1977 [70]), кнігай Г. Таўлай «Белорусское купалье: Обряд, песня» (Мінск, 1986), а таксама «каляндарна» арыентаванымі ў сваёй праблематыцы зборнікамі артыкулаў – «Белорусский музыкальный фольклор в исследованиях мо-

лодых этномузыкаведов» (склад. Т. Якіменка, Мінск, 1991) і «Беларускія народныя абрады» (склад. Л. Касцюкавец, Мінск, 1994). Уласна масленічныя песні, таксама як і пытанні іх рэгіянальнага і арэальнага даследавання ў сістэме беларускіх каляндарна-абрадавых песенных традыцый, знайшлі раскрыццё ў публікацыях аўтара, надрукаваных у зборніках матэрыялаў Навуковых чытанняў памяці Л. С. Мухарынскай [19; 20], выпусках серыі «Беларускі музычны фальклор у даследаваннях маладых этнамузыкалагаў» [93], спецыяльных рубрыках навукова-тэарэтычнага часопіса «Весці Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі» [91; 95] і зборніках навуковых прац Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі [94; 97; 99].

Новыя аналітычныя ракурсы вывучэння песенных традыцый беларускай Масленіцы, якія былі прапанаваны ў гэты час [15; 34; 42; 47; 80; 81; 89; 130; 155; 156], вызначаліся прынцыповай апорай на практычнае веданне музычна-этнаграфічнай, гукавой і ўласна этнафанічнай рэальнасці беларускіх каляндарна-абрадавых практык. Апасля такіх спецыялізаваных уваходаў у масленічную традыцыю, як дыпломная работа В. Хоцінай «Масленичные песни Борисовщины: к вопросу о музыкальной стилистике напевов» (1979 [146]), распрацоўка праблемы ішла пераважна ў жанры навукова-даследчага артыкула. Першы з іх – «Стилевые черты масленичного цикла северобелорусских весенне-календарных напевов» Т. Якіменкі (1989 [156]), у якім не толькі закраналася кардынальнае (у плане мелагеаграфіі беларускіх каляндарна-песенных форм) пытанне спецыфічнасці меласу абрадавых песень Масленіцы цэнтральных, паўднёва- і паўночна-ўсходніх тэрыторый Беларускага Паазер'я, але і паказана дыялектна-стылявая своеасаблівасць масленічнага меласу, яго ўстойлівасць у паўночнабеларускай песеннай сістэме.

Яшчэ адна распрацоўка пытання песенна-абрадавых традыцый Масленіцы з улікам іх тэрытарыяльнай лакалізацыі менавіта ў культуры басейна верхняга цячэння Дняпра паслядоўна ажыццяўлялася ў артыкулах аўтара. У іх былі акцэнтаваны метадалагічна значныя аспекты арэальнай, тыпалагічнай, сістэмнай характарыстык гэтых традыцый [19; 94–96; 97–99]. У выніку здзейсненага вывучэння мелагеаграфічнага размеркавання музычных традыцый верхнедняпроўскай Масленіцы ўзнікла магчымасць суаднесці атрыманыя высновы з набыткамі агульнанароднаўчага даследавання этнакультурнага ландшафту басейна Верхняга Дняпра. У артыкуле 1998 г. «Мелагеаграфія масленічных Верхняга Падняпроўя ў аспекце этнагістарычных праблем песеннай культуры Беларусі» [20] была паказана прынцыповая роднаснасць арэальных праекцый абрадавых масленічных песенна-меладычных тыпаў і археалагічных, лінгвістычных, этнаграфічных помнікаў верхнедняпроўскай традыцыйнай культуры. Таксама ўпершыню з этнагістарычных і этнамузыкалагічных (гістарычна-тыпалагічных)

пазіцый была выяўлена і абгрунтавана невыпадковасць тых супадзенняў, якія існуюць у межаванні арэалаў гэтых помнікаў і інтанацыйных масленічных практык. Адноўленасць скіраванасці ізамел, ізадокс, ізапрагм, ізаглас расцэньвалася як важны факт праявы ўнутранай цэласнасці этна-традыцыі Верхняга Падняпроўя. У апублікаваным у навукова-тэарэтычным часопісе «Весці БДАМ» спецыяльным аглядзе напрамкаў разгортвання этнамузыкалагічных даследаванняў у БДАМ 1990–2000-х гг. адзначалася, што «трактоўка В. Прыбыловай этнакультурнага масіву Верхняга Падняпроўя як шырокага па сваіх тэрытарыяльных межах» з’яўляецца для беларускай этнамузыкалогіі новай, яна «дазволіла раскрыць сістэмаўтваральную ролю масленічных абрадавых песень у традыцыйнай культуры верхняга цячэння Дняпра і праз тыпалагічны аналіз масленічных напеваў, іх функцыянальнай, структурнай і выканальніцкай спецыфікі, мелагеаграфіі, дынамікі на ўзроўні стылявых тыпаў і ўласна арэалаў паказаць прыныповую шматсастаўнасць, інтэракальны і інтэррэгіянальны характар песеннага рытуалу Масленіцы на ўсёй азначанай тэрыторыі» [16, с. 90].

Акрамя тэарэтычных распрацовак і нотаграфічных рэпрадукцый масленічных узораў у рэгіянальных і лакальных музычна-фальклорных зборах [11; 36; 60; 61; 74; 77; 82; 108; 123; 133; 141–143] вывучэнне масленічнай традыцыі працягвалася ў апошняй трэці XX – пачатку XXI ст. і ва ўласна аналітычных ракурсах праблемы. Назапашаны пасля адзінкавых фіксацый, шлях якіх прасочваецца ад збораў М. Рымскага-Корсакава [108], Р. Шырмы [12], В. Ялатава [36], масленічны фонаматэрыял даў магчымасць уключыць тыпавыя (у іх класічных і эталонных гучаннях) узоры масленічных напеваў у аўдыявыданні фірмы «Мелодыя» (грампластінкі «Календарныя песні Беларускага Полесья», «Традиционные песни Полесья», «Белорусский музыкальный фольклор», падрыхтаваныя ў песенных іх частках у 1983, 1989, 1990 гг. Ю. Марчанкам, З. Мажэйкай і Т. Варфаламеевай). Яркія эпізоды зафіксаванага ў аўтэнтчных формах масленічнага свята былі прадстаўлены таксама ў аўдыявізуальным уваабленні. Цудоўнымі дакументамі беларускай традыцыйнай песеннай культуры сталі музычна-этнаграфічныя стужкі, знятыя на кінастудыі «Беларусьфільм» творчым аб’яднаннем «Летапіс» (сцэнарый і рэжысура палявых здымак З. Мажэйкі). Прысвечаны першай палове каляндарна-земляробчага года і ўласна веснавому перыяду навукова-дакументальны фільм «Голоса веков» (1979) адкрываўся ў адпаведнасці з сэнсамі беларускай каляндарна-песеннай культуры абрадам Масленіцы.

Своеасаблівай вяхой у гісторыі аўдыяпрэзентацый беларускай этнапесеннай, у тым ліку масленічнай, традыцыі стала закладзеная ў 2000 г. фонасерыя БДАМ «Аўдыятлас традыцыйнай музычнай культуры Беларусі». Разгалінаваная ў сваіх рубрыках, серыя з’яўляецца вынікам распрацовак выкладчыкаў, аспірантаў і студэнтаў-этнамузыкалагаў кафедры

беларускай музыкі, здзейсненых на аснове сістэматызацыі экспедыцыйна-палявых матэрыялаў фонаархіва этнамузыкі БДАМ. Першай з распрацовак, прысвечаных рэгіянальным этнапесенным сістэмам Беларусі ў іх лакальных і мікралакальных праявах, стала створаная аўтарам фонакалекцыя «Музычныя традыцыі Масленіцы Беларускага Падняпроўя» (2006)¹. Калекцыя ў выглядзе кампакт-дыска абагульніла гукавыя фонды, назапашаныя на працягу 1970–2000 гг., і ўключыла масленічныя ўзоры, найбольш паказальныя для верхнедняпроўскіх масленічных традыцый. Гукавы матэрыял калекцыі сістэматызаваны з улікам прыярытэтных для сучаснай этнамузыкалогіі рэгіянальнага, арэальнага, тыпалагічнага, мелагеаграфічнага метадаў і размеркаваны адпаведна тыпалагічных груп напеваў і тэрыторыі іх бытавання. Акрамя тыпалагічнай характарыстыкі і анатацыі вылучаных груп масленічных напеваў, пададзены нотныя транскрыпцыі іх асноўных тыпаў і на спецыяльнай карце пазначаны мелагеаграфічныя арэалы масленічных напеваў верхнедняпроўскага басейна.

Для папаўнення навуковай базы па этнамузыкалагічнай праблематыцы масленічных традыцый Верхняга Падняпроўя праца аўтара з матэрыяламі экспедыцыйна-палявых фонаархіва этнамузыкі БДАМ (найперш паслядоўная сістэматызацыя як уласна музычнага, так і этнаграфічна каштоўнага вербальна-дыскурснага, расповеднага масленічнага матэрыялу, яго расшыфроўка ў выглядзе нотных і тэкставых транскрыпцый, стварэнне шматлікіх аналітычных карт) мела важнае значэнне. Яе плёнам стала не толькі неабходная сучаснай этнамузыкалогіі распрацоўка мультымедычнага даведніка «Фоназапісы масленічных з фонафондаў архіва этнамузыкі Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі», у якім прадстаўлена геаграфія экспедыцыйна-палявых фіксацый масленічнай традыцыі на Беларусі, але і ўпершыню прапанаваная аўтарам метадыка выкарыстання мультымедычных тэхналогій у архівацыі тэрытарыяльна разгорнутых, неаднародных па тыпалагічных, фактурных, этнафанічных, гістарычна-стылявых праявах фонаматэрыялаў. Практычная накіраванасць мультымедычнага даведніка, створанага на матэрыяле навуковага аналізу масленічных традыцый Верхняга Падняпроўя, выступае сугучнай інавацыйным плыням рубяжа XX–XXI стст. Як падкрэслена ў артыкуле «Применение мультимедийных технологий в разработке базы данных по белорусской музыкальной масленичной традиции (на материале экспедиционно-полевых записей фоноархива кабинета народной музыки Белорусской государственной академии музыки)» [91], у комплексе з уласна тэарэтычнай акцэнтацыяй

---

¹ Музычныя традыцыі Масленіцы Беларускага Падняпроўя [Электронны рэсурс] / склад. В. М. Прыбылова. – Электрон. дадз. (48'23" гуч.). – Мінск: Беларус. дзярж. акад. музыкі, 2006. – 1 электрон. апт. дыск (CD-ROM): гуч., буклет (12 с.). Гукавая частка калекцыі прадстаўлена ў асобным дадатку да кнігі (гл. кампакт-дыск «Музычныя традыцыі Масленіцы Беларускага Падняпроўя»).

проблемы песенно-абрадавых традыцый Масленіцы верхнедняпроўскага басейна, выяўленнем іх рэгіянальнай адметнасці і сувязей наддыялектнага характару такая арыентаванасць на шырокае выкарыстанне мультымедычных тэхналогій у практычных і тэарэтычных даследаваннях з'яўляецца «знакавай» для сучаснай музыкалогіі.

Метадалогія даследавання

Распрацоўка пытання масленічных песенно-абрадавых практык, географічна скаардынаваных Верхнім Падняпроўем, у сваіх метадалагічных асновах арганічна ўліваецца ў рэчышча рэгіяналістыкі.

Рэгіяналістыка грунтуецца на вывучэнні чалавечай дзейнасці і культуры. Спецыфіка рэгіянальных даследаванняў у тым, што на першым плане знаходзіцца культурнае асяроддзе, узятае «ў межах кампактнай географічнай прасторы» [78, с. 8]. Як спецыяльная макрадысцыпліна, яна «працуе» з вынікамі дысцыплін, звязаных з пытаннямі этнічных атрыбуцый, этнагенезу і культурагенезу. Высновы кожнай з гэтых народазнаўчых навук рэгіяналістыка выводзіць на ўзровень міждысцыплінарнага комплексу ведаў і «вычляняе іх як з уласна гісторыка-геаграфічнага, так і этнагенетычнага кантэксту» [78, с. 10].

Таму ў ліку пытанняў, прынцыповых для разумення «логікі» этнапесеннай і ўсёй традыцыйнай культуры Верхняга Падняпроўя, самымі дыскусійнымі да гэтага часу застаюцца інтэрпрэтацыі яе этнічнай прыналежнасці. У асяроддзі археолагаў, часткова – лінгвістаў, спрэчкі ідуць не адно дзесяцігоддзе. Найбольш востра абмяркоўваецца рух славян у дняпроўскую частку Усходняй Славіі ў міграцыйны перыяд (канец I тыс. да н. э. – першая палова I тыс. н. э.), час засваення славянамі басейна Дняпра. Незалежна ад таго, хто ўваходзіў у этнаплемянны склад Верхняга Падняпроўя: ці так званыя дняпроўскія балты, якія распадаюцца на днепра-дзвінскія, южнаўскія, мілаградскія, балтыйскія са штрыхаванай керамікай (П. Трацякоў, Я. Шміт, В. Сядоў, Г. Штыхаў), ці носьбіты зарубінецкай культуры, якая трактуецца прыналежнай альбо славянам (Л. Побаль, Б. Рыбакоў, Е. Максімаў), альбо старажытным балтам (В. Сядоў), альбо германскай і нават кельцкай этнічным групам (аб чым гаворка наперадзе), даследчыкі адзіныя ў думцы аб басейне Дняпра ў верхнім яго цячэнні як пэўнай культурнай цэласнасці, якая рэалізуе сябе ў разнастайнасці этнакультурных праяў. У сукупнасці сваіх кампанентаў гэта культурная цэласнасць трывала падпарадкавана пэўнай сістэме. Інакш кажучы, прадбачанне Е. Раманава, які адзначыў пэўную суцэльнасць археалагічнай культуры басейна Дняпра, нягледзячы на тое, што яна адрозніваецца ўнутранай шматсастаўнасцю, знайшло пацвярджэнне ва ўсім комплексе факталогіі і высноў у галіне археалагічных вышукаў на Верхнім Дняпры на працягу XX–XXI стст.

У этналінгвістыцы моўныя асаблівасці на тэрыторыях дняпроўскай воднай сістэмы сталі спецыяльным аб'ектам вывучэння ў канцы XIX ст. У XX ст., апасля прац Я. Карскага і Е. Раманава, аналіз моўных з'яў верхнедняпроўскай культуры быў праведзены пры агульным вывучэнні беларусамоўнай прасторы і распрацоўцы лінгвістычнай геаграфіі Беларусі [48; 49; 105; 114; 117].

Захавала сваю актуальнасць у этналінгвістычнай праблематыцы Падняпроўя і «балцкае» пытанне. Прыхільнікі балцкай гіпотэзы У. Тапароў і А. Трубачоў на падставе даследавання сукупнасці фанетычных, словаўтваральных і лексічных асаблівасцей гідронімаў, а таксама іх этымалогіі, прапанавалі асэнсоўваць верхнедняпроўскі этналінгвістычны дыялект як «асобую групу балтыйскіх дыялектаў», якую, аднак, пры безумоўнай унутрыдыялектнай дыферэнцыяцыі «наіўна атаясамліваць... з якой-небудзь канкрэтнай мовай Прыбалтыкі» [139, с. 240].

Спецыяльная накіраванасць на вывучэнне верхнедняпроўскіх тэрыторый і ранніх пластоў характэрнай для іх этнічнай культуры праглядае ў працах Е. Раманава вельмі выразна. Нягледзячы на тое, што вучоны цікавіўся культурнымі старажытнасцямі ўсёй Беларусі, яго працамі адкрываецца шлях навуковага даследавання менавіта Верхняга Падняпроўя, якому падчас жыцця і дзейнасці Е. Раманава тэрытарыяльна адпавядала Магілёўская губерня, вядомая з такой назвай з XVIII ст.

Пытанне мелагеаграфічных «рэльефаў» абрадавых масленічных практык Верхняга Падняпроўя натуральна прымушае з асобай увагай паглядзець на межы і ўнутраную структуру Магілёўскай губерні і на тыя этапы, якія папярэднічалі яе ўтварэнню. У такой факталогіі, як слухна заўважыў, хоць і з іншай нагоды, С. Санько, яскрава праступаюць «фундаментальныя якасці самой прасторы, зямлі, тэрыторыі, у адпаведнасці з якімі этнасы вытвараюць уласцівыя ім формы грамадска-палітычнага, эканамічнага і культурнага жыцця. Тэрыторыя, займаная пэўным этнасам, паўстае ў гэтай відалі як апырчоны семіятычны аб'ект, які патрабуе адмысловага прачытання і інтэрпрэтацыі, як сакральная тэрыторыя этнасу, якая становіцца яго лёсам і конам» [122, с. 304]. Для вывучэння этнамузычна-культурных традыцый факт разбурэння гэтага «лёсу і кону» у XVIII–XIX і асабліва XX ст. стварыў вялікія цяжкасці. Перш за ўсё тым, што ў этнамузыкалагічных дыскурсах ніяк не атрымоўвалася пераадолець погляд на Беларускае Падняпроўе толькі з пазіцый яго адміністрацыйных падзелаў. Разгляд песеннай культуры гэтай тэрыторыі ў шэрагу прац часцей за ўсё быў абмежаваны Магілёўшчынай (Магілёўскай вобласцю). Між тым паглыбленне ў пласты старажытнай песенна-абрадавай традыцыі патрабуе падыходу, які сугучны вядомай прапанове К. Квіткі: «Гістарычна скіраваная думка ў першую чаргу можа звярнуцца на вобласці ўсходнеславянскіх этнаграфічных груп, якія па-рознаму кансалідаваліся ў розныя эпохі і

атрымалі... афіцыйна прынятыя ў літаратуры імёны альбо толькі народныя мянушкі» [51, с. 89], а таксама закліку Е. Гіпіуса: «Мы павінны адмовіцца ад абласных падзелаў па сучасным адміністрацыйным прынцыпе. Сёння мы маем адно абласное раяніраванне, заўтра – іншае. Не гэта вызначае сутнасць справы. Вызначаюць стылявыя арэалы, якія трэба ўстанавіць незалежна» [64, с. 32].

Этапы, якія папярэднічалі ўтварэнню Магілёўскай губерні, акрэсліваюцца на сённяшні час дастаткова дакладна. Паводле гістарычных дакументаў і матэрыялаў-хронік, Падняпроўе ў XI–XII стст. уваходзіла ў склад Полацкага, Смаленскага і Чарнігаўскага княстваў. Магілёўская губерня была ўтворана пасля першага падзелу Рэчы Паспалітай (1772) і першапачаткова ўлучыла Магілёўскі, Аршанскі, Мсціслаўскі і Рагачоўскі паветы. Карта пачатку XX ст. паказвае, што ў Магілёўскую губерню сцягвалася амаль уся цяперашняя Магілёўская (акрамя яе паўднёва-заходняй часткі), паўднёва-ўсходняя частка Віцебскай і паўночна-ўсходняя частка Гомельскай вобласці (гл. с. 19).

Істотна, аднак, што ўжо высновы Е. Раманава, разгрупаваныя ў цыкле яго прац пад агульнай назвай «Белорусский сборник», паказалі пэўную цэласнасць традыцыйнай культуры ў гэтым тэрытарыяльным масіве, нягледзячы на тое, што даследчык заставаўся ў межах тагачаснага адміністрацыйнага раяніравання. Пры падрыхтоўцы першых выпускаў «Белорусского сборника» Е. Раманавым быў зроблен агляд выданняў, якія выйшлі з друку да 1886 г. Даследчык заўважыў: «...з беларускіх губерняў Гродзенская і Віленская аддалі творы народнай паэзіі сп. Гільтэнбранту, Мінская – спсп. Дзмітрыеву і Насовічу, Віцебская – сп. Шэйну. *Адна Магілёўская губерня не мела свайго збіральніка* (курсіў мой. – В. П.), бо нельга лічыць такім сп. К. П., якая выдала ў 1853 г. народныя беларускія песні, сабраныя ў Быхаўскім павеце Магілёўскай губерні, але перакладзеныя на рускую мову, скажоныя, падпраўленыя, пераробленыя ўвогуле пад густ выдаўца» [113, с. VI].

Шмат што ў «Белорусском сборнике» з’яўляецца справаздачай Раманава аб уласных экспедыцыях непасрэдна ў Магілёўскую губерню. Пры гэтым змест усіх выпускаў, асабліва 7-га і 8-га, сведчыць пра ўвагу да розных праяў духоўнай (у тым ліку ўласна музычнай) і матэрыяльнай культуры Верхняга Падняпроўя. Частка матэрыялаў была ім надрукавана ў час яго працы рэдактарам неафіцыйнага аддзела газеты «Могилевские губернские ведомости». Пазней найбольш каштоўныя і ёмістыя з іх былі перавыдадзены ў часопісе «Могилевская старина», заснаваным па ініцыятыве даследчыка (выходзіў на працягу 1900–1903 гг.).

Многія высновы Е. Раманава маюць прынцыповае значэнне як у агульнанавуковым плане, так і для вывучэння масленічнай песенна-

[113, с. 76]

абрадавай культуры Верхняга Падняпроўя. Сярод іх – меркаванне пра ўзаемапранікненне і сувязь паміж археалагічнымі культурамі, якія знаходзяцца ў басейне Дняпра. «У некаторых курганах, – заўважае даследчык, – пры дрыгавіцкім тыпе захавання ў знойдзены прадметы тыпу радзіміцкага. У курганах вёскі Лучыны (Рагачоўскі павет. – В. П.) знойдзены прадметы крывіцкія» [111, с. 63]. На думку Е. Раманава, гэта паказвала на тое, што Лучын меў блізкія сувязі з крывічамі, чаму спрыяла яго размяшчэнне на водным шляху са Смаленска ў Кіеў.

Другі важны момант – перакананне Раманава ў тым, што Днепр не выконвае ролю перагародкі, а хутчэй з’яўляецца магістраллю, якая аб’ядноўвае Падняпроўе. Для нас прынцыпова, што, як пісаў Е. Раманаў, «рэкі... нават вялікія, як Днепр, Дзвіна, Сож, Нёман, зусім не служылі перагародкай для распаўсюджання таксама і *песень* (курсіў мой. – В. П.). Хутчэй межамі служылі тут вялікія лясы і балоты...» [116, с. VIII].

Гэтак жа слушнай з’яўляецца падкрэсленая неабходнасць геаграфічнага аспекта вывучэння песенных традыцый Верхняга Падняпроўя. «Геаграфія песень, – пісаў Е. Раманаў, – чакае свайго даследчыка і дасць найцікавейшыя матэрыялы па вызначэнні меж рассялення славянскіх плямён у заходняй Расіі, па ўплыву на іх суседзяў, па больш даўняму руху насельніцтва і г. д.» [Там жа].

Немагчыма прайсці і паўз канцэпцыі вывучэння мовы ў басейне Верхняга Дняпра. Гэта канцэпцыя выкрышталізавалася ў працы Е. Раманава паступова. Аднак, нават пры збіранні матэрыялаў даследчык разумеў неад’емнасць гаворак ад народнай культуры і ўвесь час звяртаў увагу на моўны элемент фальклору. Е. Раманаў вызначыў тры буйныя групы гаворак, кожная з якіх мае свае асаблівасці і ўнутраны падзел (апошняя больш падрабязна будзе разгледжана ніжэй). Пры гэтым прасочваліся рысы як адметныя, так і агульныя з іншымі рэгіёнамі этнічнай Беларусі (напрыклад, тэмы казак на Падняпроўі тыя ж, што і ў астатніх губернях; традыцыйная песнятворчасць звязана з абрадамі дахрысціянскага культу; мае месца з’ява абагульненых напеваў, якія ў наш час класіфікуюцца этнамузыкалагамі як тыпавыя).

Вельмі блізка падышоў Е. Раманаў таксама да неабходнасці картаграфавання фактаў матэрыяльнай і духоўнай культуры Магілёўскай губерні, у тым ліку стварэння яе адзінай этнакультурнай карты. Да ажыццяўлення гэтай задачы даследчык ставіўся надзвычай грунтоўна. Г. Каханоўскі пры аналізе «Краткой объяснительной записки... Е. Р. Романова» [50] паказаў, што акрамя ўсіх неабходных матэрыялаў для этнакарты ім закранаюцца пытанні міграцыі насельніцтва Гомельшчыны (Карма, Беліца, Іванаўка, Рандаўка, Сцяпанаўка, Вылеў, Заліны, Раманавічы, Лявонцеўка, Перарост, Лагуноўка, Ларыца і інш.), прыводзяцца назвы ўрочышчаў, рэк, рэчак, паселішчаў, балот, азёр Смаленскага, Аршанскага, Рагачоўскага,

Магілёўскага, Быхаўскага і Чэрыкаўскага паве́таў, падаецца характарыстыка глебы, а ў археалагічнай частцы запіскі ёсць спроба зрабіць навуковы аналіз і раскласці знойдзеныя археалагічныя рэчы па гістарычных перыядах. Сабраная даследчыкам вялікая калекцыя гістарычных малюнкаў, карцін, фотаздымкаў, планаў, карт, гербаў, імкненне паказаць выгляд гарадзішчаў, курганоў, тыпы людзей, здымкі народных строяў, хатніх рэчаў, узораў на тканінах, іншых матэрыялаў, цікавых народазнаўцам, дазваляе меркаваць, што ў перспектыве ён бачыў выданне абагульненай працы па Верхнім Падняпроўі з нагляднымі дадаткамі і картамі.

Комплекснае вывучэнне беларускай традыцыйнай культуры, якое складалася ў Е. Раманава на працягу шматгадовай дзейнасці, у пэўнай ступені рэалізавала неабходную, як зразумела сёння, паралельнасць лінгвістычных, археалагічных, этнаграфічных і фалькларыстычных даследаванняў рэгіёна і акрэсліла кола задач, актуальных для сучасных даследчыкаў традыцыйнай культуры верхняга цячэння Дняпра. Аднак пры ўсім багацці існуючай на сёння навуковай літаратуры складанасць і разгалінаванасць культурнага поля Верхняга Падняпроўя па-ранейшаму не здымае прынцыповай важнасці комплекснага ўспрымання і апрацоўкі назапашанай факталогіі помнікаў верхнедняпроўскага этнакультурнага пласта. Такая метадалогія цалкам адпавядае спецыфіцы музычна-геаграфічнага ландшафту Верхняга Падняпроўя (у тым ліку масленічнага песенна-абрадавага комплексу), яго адначасовай самастойнасці і ўбудаванасці ў агульны «тэкст» традыцыйнай падняпроўскай культуры.

З этнамузыкалагічнага пункту гледжання Верхняе Падняпроўе ў поўным яго географічным маштабе і як аб'ект цэласнай структуры не ахоплена. З сістэмных пазіцый раскрыта толькі песенная культура Магілёўшчыны, тэрыторыя якой займае цэнтральную частку басейна верхняга цячэння Дняпра. Паводле даследаванняў у галіне рэгіяналістыкі Магілёўшчына характарызуецца такім зместам каляндарнай абраднасці, у якім знаходзяць актыўнае развіццё прынцыпы народнага тэатра і карагоднай культуры [61; 67].

Ідэя карагодных і вясельных песень як сістэмнай дамінанты і фактару стабілізацыі цэнтралізуючых кампанентаў рэгіянальнай песеннай сістэмы была сфармулявана на матэрыяле ўсходнебеларускіх песенных традыцый у свой час Я. Гіпіусам [27]. У працах З. Мажэйкі і Т. Варфаламеевай суадносіны ўласна песеннай і гульнявой асноў былі паказаны вынікам такой ступені ўзаемадзеяння і ўзаемапрапікання, якая прыводзіць да вяршыняй ролі карагодна-гульнявой плыні. Такая рыса, безумоўна, моцна адрознівае музычную традыцыю Магілёўшчыны ад традыцый іншых этнаграфічных рэгіёнаў Беларусі, дзе назіраецца самастойнае, непадпарадкаванае адно аднаму, «паралельнае» разгортванне песеннага і гульнявога комплексаў. Такія сістэмы вызначаліся Я. Гіпіусам як уласцівыя

песеннаму фальклору беларуска-рускага і беларуска-ўкраінскага памежжа і характарызаваліся як апазіцыйныя. Пры гэтым акцэнтавалася, што ў рэгіянальнай сістэме з цэнтралізуючым кампанентам у выглядзе падрабязна прадстаўленага цыкла каляндарных песень нават напевы вяселля «паводле асаблівасцей сваёй структуры роднасны напевам каляндарных і тыпалагічна непадобны... да напеваў карагодных песень» [27, с. 8]. У сваю чаргу, у сістэмным тыпе з дамінаваннем карагоднай песеннай структуры вясельныя напевы праяўляюць тыпалагічную блізкасць да карагодных, а каляндарны цыкл песень рассяроджаны і прадстаўлены толькі асобнымі жанравымі відамі.

Засцярога Я. Гіпіуса не прымаць прапанаваную ім класіфікацыю рэгіянальных песенных сістэм як распрацаваную атрыбуцыю актывізуе ўвагу да тых рыс, якія варта расцэнваць як спецыфічныя для сістэмных характарыстык песеннай культуры, і з'яўляецца прынцыпова важнай для разгортвання навуковай праграмы рэгіянальных і ўласна мелагеаграфічных даследаванняў этнапесенных традыцый Беларусі, у тым ліку Падняпроўя. Не менш істотнае значэнне маюць і такія метадалагічныя «прыравы», як, па-першае, распрацоўка ў беларускай навуковай літаратуры катэгорыі «рэгіянальная песенная сістэма», а па-другое – рэалізацыя ў тэарэтычных і практычных этнамузыкалагічна-беларусазнаўчых праектах ідэі Я. Гіпіуса аб адметнасці гэтых сістэм на ўзроўні ўласцівых ім музычных стыляў.

Вытрыманыя ў названым метадалагічным рэчышчы даследаванні З. Мажэйкі паказалі, што ўнутраны падзел песенных сістэм Паазер'я, Палесся, Панямоння, Цэнтральнабеларускага рэгіёна ў кожным выпадку свой. Пры гэтым Паазер'е вылучаецца найбольш яркім адлюстраваннем каляндарнага модусу мыслення носьбітаў традыцыйнай песеннай культуры, а «каляндарна-песенная абраднасць тут захоўвае не толькі старажытны карнявы пласт, але і дастаткова выразную ўнутрыцыклавую дыферэнцыяцыю ва ўсіх чатырох цыклах каляндарнага круга: зімовым, веснавым, летнім, восеньскім» [59, с. 7]. На Палессі ўстойлівасць рытуальнай асновы фарміруе і арганізуе тры сезонныя цыклы песеннага календара – зімовы, веснавы і летні (пры размытасці восеньскага). На Беларускім Панямонні, як выявіла Т. Варфаламеева, дзейнічае спалучэнне дзвюх асноўных адметнасцей. Першая з іх заключаецца ў жанрава-дамінуючай ролі позняга гісторыка-стылявога пласта. Другая – у слабай захаванасці песень, характэрных для старажытнай традыцыйнай культуры [17]. Цэнтральнабеларускі рэгіён, тэрытарыяльна прадстаўлены Міншчынай, па сваіх характарыстыках з'яўляецца «пераходным», што звязана з перакрываўваннем у ім песенных традыцый паўднёвай Віцебшчыны, паўночна-заходняй Гомельшчыны і паўночна-ўсходняй Брэстчыны, усходняй Гродзеншчыны і заходняй Магілёўшчыны.

Што датычыцца падзелу каляндарна-земляробчага цыкла ў песенных традыцыях Верхняга Падняпроўя, пры размытасці восеньскага і

зімовага сезоннага рэпертуару вызначаецца пераважная ўстойлівасць абрадавай асновы ў веснавым і летнім падцыклах песеннага календара і дамінаванне песенных форм «вясны». Акрамя гэтай важнай у рэгіянальным аспекце арыентацыі падняпроўскай песеннай традыцыі, паказальнай з'яўляецца асобая жанравая распрацаванасць веснавога песеннага цыкла па ўсім басейне Дняпра, яго маштабнасць. Сістэмаўтваральным можна лічыць і тое, што ў веснавых песенна-абрадавых практыках Падняпроўя падрабязна прадстаўлены амаль усе асноўныя ўсходнеславянскія каляндарна-веснавыя рытуалы.

Паслядоўна вытрыманы сістэмны падыход дае магчымасць нават пры панарамным аглядзе песень веснавога цыкла Беларускага Падняпроўя бачыць існаванне ў ім жанравай сістэмы асобай структуры. У параўнанні з песеннымі традыцыямі іншых рэгіёнаў жанравы склад вясны на Падняпроўі апазіцыйны не толькі панямонскаму, палескаму, цэнтральнабеларускаму, але і паазерскаму. Безумоўна, некаторыя паралелі можна правесці. Напрыклад, па распрацаванасці і асабліва па яркасці песенных узораў «вясны» Падняпроўе можа быць параўнана з Панямоннем, дзе лірычная хваля нібы раздзімуе веснавы цыкл. Яна напаўняе яго прыкладамі шырокай распеўнасці, вольнага дыхання. Тыпавыя ж напевы веснавых рытуалаў Беларускага Панямоння (загуканняў, валачобных, а таксама найбольш адметных для панямонскай традыцыі песень юраўскага рытуалу) аказваюцца лірызаванымі. Да песенных традыцый Паазер'я падняпроўскі рэгіён набліжаецца ўнутрыцыклавой і ўнутрыжанравай дыферэнцыяцыяй веснавога фальклору. Між тым на Паазер'і гэта дыферэнцыяцыя свая¹. У сувязі са своеасаблівым перапляценнем у традыцыйных песенных практыках Беларусі элементаў, характэрных для культуры розных яе этнаграфічных рэгіёнаў, шэраг апошніх не з'яўляецца строга замкнёнай сістэмай. У прыватнасці, зварот да этнапесеннай сістэмы днепра-друцка-бярэзінскага міжрэчча [54] выводзіць даследчыкаў на новы ўзровень распрацоўкі праблемы. Даследаванне масленічных песенна-абрадавых форм таксама паказвае актуальнасць тэарэтычных пытанняў як рэгіянальнай акрэсленасці, так і памежных (кантактных, маргінальных, лімітрофных) зон у старажытных пластах музычнай культуры.

У гэтым сэнсе метадалогія вывучэння масленічных практык Верхняга Падняпроўя як прыналежных каляндарна-песеннай сістэме адметнага

---

¹ Праяўляецца яна ў наяўнасці на Паазер'і, акрамя ўласна веснавых (на ўсходзе), масленічных (у цэнтральнай і ўсходняй частках Віцебскай вобласці), некалькіх самастойных тыпаў валачобных песень, кожны з якіх мае пэўную тэрыторыю лакалізацыі: на ўсходзе, у цэнтры, на паўночным захадзе, альбо на захадзе Паазер'я. Самастойнымі з'яўляюцца (сканцэнтраваныя на ўсходзе, у цэнтры, на захадзе рэгіёна) юраўскія напевы [17; 130], а таксама напевы такіх веснавых песень, якія выконваюцца падчас абходаў зялёнага жыта, так званыя вясноўскія «жытныя», у паўночнай і заходняй частках Паазер'я [60; 67].

тыпу робіць дзейсным падыход Я. Гіпіуса, які адной з галоўных задач вывучэння рэгіянальных традыцый называў класіфікацыю іх «перш за ўсё на ўзроўні віда мясцовай сістэмы жанраў і іх іерархічных суадносін у мясцовай рэгіянальнай сістэме» [27, с. 6].

У метадалагічным плане зразумела і тое, што спыненне на разглядзе абрадавых масленічных практык толькі па жанравым саставе верхнедняпроўскай песеннай традыцыі недастаткова. Важна высветліць як суадносяцца кампаненты сістэмы і што выступае ў якасці яе сістэмаўтваральных фактараў. Паўстае неабходнасць высветліць цэнтралізуючыя стрыжні старажытнага песеннага комплексу Падняпроўя і месца ў ім абрадавых песень Масленіцы.

Пададзены вышэй гістарыяграфічны агляд літаратуры і нотадрукаў па масленічнай традыцыі Верхняга Падняпроўя раскрыў актыўнасць даследаванняў традыцыйнай музычнай культуры Верхняга Падняпроўя ў генеральным для беларускай этнамузыкалогіі напрамку рэгіянальнага вывучэння песеннага фальклору. Між тым характар улучэння этнапесенных артэфактаў падняпроўскай традыцыі ў тэарэтычныя распрацоўкі сведчыць хутчэй аб дыскрэтным, чым сістэмным вывучэнні верхнедняпроўскіх этнакультурных помнікаў. Датычыцца гэта і песенна-абрадавых практык Масленіцы, хоць на працягу доўгага іх вывучэння было зроблена шмат яркіх крокаў.

З метадалагічных пазіцый выразна распрацаваны музычна-стылістычны і тыпалагічны напрамкі. На стылістычным узроўні (з прыцягненнем параўнальна-тыпалагічнага аспекту) асаблівасці масленічных напеваў, роднасных па сваім музычна-структурным і лексічным тыпе ўзору «А мы масленицу дожидаем» са збору М. Рымскага-Корсакава [108, № 46], раскрыў І. Зямцоўскі [42]. У манаграфіі «Мелодика календарных песен» геаграфічны фактар даследчыкам не ўлічваўся, паколькі мэтай было «намеціць першапачатковую сістэматызацыю вялікага, надзвычай стракатага матэрыялу з пункту яго тыпалагічнай групоўкі і тыпалагічных заканамернасцей у рамках каляндарнага фальклору» [42, с. 10]. Эталонны для аўтара напеў «А мы масленицу дожидаем» быў разгледжаны паасобна з рытмічнага («РФ») і ладавага («ЛФ») бакоў (дзе Ф – формула), а ў музычных варыянтах напева вылучана кола роднасных «інтанацыйных» сегментаў і, як вынік, рэалізавана спроба выяўлення архаічнасці і спрадвечнасці меладычнага тыпу («МТ»). Пры гэтым у так званую «сям'ю МТ» І. Зямцоўскім былі падключаны бранскія і віцебска-магілёўскія масленічныя песні. Разам з шэрагам падмаскоўных і арлоўскіх масленічных напеваў, прадстаўленых як «мабільныя формы МТ-асновы», яны набылі характарыстыку ў якасці абумоўленых «рэгіянальнымі адрозненнямі ператварэння нейкага тыпавага напева ў розных рускіх абласцях» [42, с. 76].

Аб'яднанне ў манаграфіі І. Зямцоўскага яркіх і самастойных па музычна-стылістычных і тыпалагічных характарыстыках смаленскіх,

пскоўскіх, бранскіх і «ўсходнебеларускіх» масленічных напеваў у адну групу спрэчна. Прапанаваная ім дэталізаванасць стылістычнага даследавання асобных кампанентаў напеваў (іх музычна-рытмічнай формы, структуры вершарадка, меладычнага тыпу, ладавай формулы) выконвае іншую задачу – раскрывае ўстойлівую прыналежнасць масленічных узораў да сферы менавіта каляндарнай мелодыкі. Здзейснены з пазарэгіянальных і пазасістэмных пазіцый разгляд аказваецца непerspектыўным для разумення спецыфікі масленічнай песеннай традыцыі як цэласнасці, прыналежнай пэўнай этнічнай культуры.

Ужо ў 1980-я гг. рух метадалагічнай думкі зрабіў у этнамузыкалагічных навуковых колах агульнапрызнаным разуменне, што паэлементны аналіз і картаграфаванне не даюць поўнага ўяўлення аб сэнсах мелагеаграфічнай канфігурацыі этнакультурных аб'ектаў. Я. Гіпіус, які акцэнтаваў гэту небяспеку, падкрэсліваў, што «ўяўленне аб ёй (рэгіянальнай тыпалогіі. – *В. П.*) можа даць толькі картаграфаванне стабілізаваных у мясцовой традыцыі груп музычна-выразных сродкаў і сродкаў песеннай пазіі і харэаграфіі ў спецыфічна мясцовых формах іх узаема сувязі» [27, с. 7–8].

Фундаментальная для беларускай этнамузыкалагічнай навуковай школы пазіцыя непаэлементнага спасціжэння традыцыйнай песеннай культуры з'явілася адпаведнай методыцы тыпалагічнага аналізу песенна-фальклорных узораў на ўзроўні цэласнага напева, абагульненай Я. Гіпіусам і асноўнай для этнамузыкалогіі ХХ ст. Гэта методыка стала «візітнай карткай» беларускіх этнамузыкалагаў. Даследаванні раннетрадыцыйных форм песеннай культуры ажыццяўляюцца найперш у ракурсах сістэмнай тыпалогіі. Як адзначыла Т. Якіменка, у працах З. Мажэйкі «песенна-меладычныя тыпы каляндарных напеваў Беларусі ўпершыню паўсталі і ў паўнаце іх строга ранжыраваных структурных “модусаў” (мадэляў), і ў непасрэднай рэальнасці іх натуральнага існавання ў традыцыі – у тэрытарыяльнай разгорнутасці і рэгіянальнай спецыфічнасці, шматмернай варыятыўнасці і захаванасці інварыятыўных якасцей на ўзроўні тыпаў, у паказальнай для аграрных этнапесенных аўтахтонаў усіх земляробчых культур гістарычнай і геаграфічнай устойлівасці і ў абумоўленасці гэтай уласцівасці спецыфікай традыцыйнай беларускай музычнай культуры, яе сістэмнага тыпу ў цэлым» [157, с. 198].

Метадалагічная апора на сістэмнае даследаванне існуючых у рэчышчы розных рэгіянальных традыцый цэласных каляндарна-песенных тыпаў робіць неабходным выкарыстоўванне актуальнага ў розных галінах народазнаўства картаграфічнага метаду.

Думка аб важнасці для вывучэння гісторыі этнасаў дакладнага і, па магчымасці, шчыльнага картаграфавання этнамузычнага матэрыялу сфарміравалася яшчэ ў К. Квіткі [51; 52]. Пасля 1970-х гг. яна ў якасці прын-

цыпу мелагеаграфічных распрацовак была агучана (і часткова рэалізавана) В. Гашоўскім [29].

Л. Мухарынская, для якой пераважна паказальным напрамкам даследавання было вывучэнне гісторыка-стылявых і генетычных пытанняў беларускага музычнага фальклору, у сваім метадалагічным апарате пры распрацоўцы праблем тыпалогіі ранне-традыцыйнага песеннага пласта таксама абавязалася на метады картаграфіі. Тэарэтычныя абагульненні музычных дыялектаў, якія «фарміраваліся ў асобных мясцовасцях» і «былі па сваёй прыродзе адначасова адметнасцямі музычна-моўнага парадку... і адметнасцямі музычна-стылявымі» [70, с. 12–13], мелі падставу менавіта картаграфію ўстойлівых і нязменных фактаў этнапесеннай традыцыі. Параўноўваючы, з аднаго боку, ступень магчымай лексічнай уніфікацыі моўнага культурнага пласта (комплексу абстрагаваных па змесце слоўпанняў) і захаванасці музычных знакаў старажытнай земляробчай культуры («напеву-вобраза», які спалучае абагульненасць і канкрэтнасць), Л. Мухарынская адзначала: «Такі вобраз, нават калі ён аднародны з другім, блізкім яму па змесце, не можа быць ім цалкам “замешчаны”, паколькі нейкія асобныя яго рысы і рысачкі не будуць пакрывацца гэтым іншым: пры агульным паходжанні сітуацый, якія парадзілі гэтыя падобныя вобразы, сама глеба іх узнікнення (мясцовасць, людзі, норавы) была ў чымсьці рознай» [70, с. 12].

На метадалагічным узроўні важкасць картаграфічнага напрамку для вырашэння асноўных задач арэальна-этнамузыкалагічных пошукаў яшчэ больш паслядоўна была паказана Я. Гіпіусам. Пры гэтым, на думку даследчыка, ва ўмовах гістарычнай арыентацыі метаду стваралася падстава картаграфічнага акрэслення музычных дыялектаў, дыферэнцыяцыі іх па басейнах галоўных рэк і, што істотна, раскрыцця працэсу старажытнага рассялення ўсходніх славян. «Для пачатку арэальнага даследавання рэгіянальных тыпаў песенных традыцый, – пісаў Я. Гіпіус, – больш мэтазгодна абраць рэгіён старажытных пасяленняў усходніх славян; напрыклад, беларускую этнічную тэрыторыю, беларуска-ўкраінскае сумежжа (басейн ракі Прыпяці) і руска-беларускае сумежжа (басейн вярхоўяў Дняпра, Дзясны і Заходняй Дзвіны – на поўдні, басейн Ловаці і Вялікай – на поўначы). Вылучэнне гэтага рэгіёна... тым больш мэтазгодна, што музычныя і фальклорныя экспедыцыі апошняга дзесяцігоддзя выявілі тут гістарычна найбольш раннія і, напэўна, карнявыя традыцыйныя формы песеннага мастацтва ўсходніх славян» [27, с. 7].

Пры вывучэнні масленічнай песенна-абрадавай культуры картаграфічны напрамак доўгі час знаходзіўся на перыферыі абранай даследчыкамі метадалогіі. Толькі ў этнаграфічнай навуцы пры спецыяльным даследаванні масленічнай абраднасці ён быў выкарыстаны Г. Носавай не толькі ў якасці вядучага, але як адзін са шляхоў «вырашэння этнагенетычных праблем» [76, с. 45].

Свой «інструментарый» для вывучэння песенных практык Масленіцы быў прапанаваны расійскімі этнамузыкалагамі ў шэрагу прац 1990–2000 гг. [88; 89; 133]. Пры гэтым для даследавання масленічных традыцый асобных тэрыторый Верхняга Падняпроўя абіраліся методыкі кантэкстуальнага вывучэння, для якіх характэрна падрабязнае этнаграфічнае апісанне дзей масленічнага перыяду і сістэматызацыя музычнага матэрыялу без спецыяльнага ўліку геаграфічнага фактару (нават калі ў якасці аб’екта абіраецца музычна-этнаграфічны комплекс пэўнай этнатрадыцыі, або асобныя рэгіянальныя яго формы).

Прадуктыўнасць даследаванняў, якія грунтуюцца на арэалагічным метадазе, ярка раскрыла сябе ў шэрагу этнамузыкалагічных навуковых праектаў (тэарэтычных і практычных), здзейсненых у БДАМ. Сярод артыкулаў варты быць адзначанымі арэалагічны ў сваёй ідэі «З аўдыяфонда экспедыцыйна-палявых запісаў музычнага фальклору Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі: Барысаўская калекцыя» Т. Бярковіч [15], а таксама «Зімовыя абходна-абрадавыя песенныя віншаванні крывіцкага арэала» [44] і «Культура крывіцкага этнаарэала: Падыходы. Праблемы вывучэння» [45] Т. Канстанцінавай. Прапанаваная ў апошніх уласна этнамузыкалагічная версія ўнутранага межавання крывіцкіх тэрыторый (у тым ліку днепрадзвінскага басейна) стала не толькі вынікам дастаткова напружанай навуковай дыскусіі з прыхільнікамі «немузыказнаўчых» канцэпцый структуравання прасторы крывіцкага арэала, але і абгрунтаваннем этнакультурнай суцэльнасці гэтай прасторы, якая фарміравалася першай і другой хвалямі рассялення крывічоў. Прынцыпова і тое, што мадэль, распрацаваная Т. Канстанцінавай, раскрыла спецыфічнасць у крывіцкім арэале дзвінскадзяпроўскай яго часткі, а высновы, атрыманыя даследчыцай на матэрыяле каляндарных песенна-абрадавых абходных віншавальных практык, у значнай ступені пацвердзілі слушнасць тэарэтычных ідэй і практычнага вопыту арэальных даследаванняў традыцыйнай песеннай культуры ў басейне верхняга цячэння Дняпра.

Такім чынам, можна зрабіць выснову, што этнамузыкалагамі розных навуковых школ зроблены істотны ўклад у вывучэнне музычнага ландшафту Масленіцы Падняпроўя, паказана роля басейна Дняпра як адной з генеральных культурных магістралей старажытнага славянскага свету. Аднак «кропкавасць» фіксацый, раскіданасць абраных для апісання мясцовых песенных традыцый не дазволілі паказаць масленічны матэрыял у рэальнасці яго непаэлементнага існавання. У адпаведнасці з прыярытэтнымі для тых ці іншых этнамузыкалагічных школ метадамі даследавання акрэсліліся хутчэй розныя напрамкі ў падыходзе да распрацоўкі пытанняў каляндарнай музычнай культуры, у тым ліку традыцыйных форм праяўлення песеннай масленічнай абраднасці.

Аналіз навуковай літаратуры і агляд метадаў, выкарыстаных для вывучэння традыцыйнай культуры дняпроўскага басейна, паказваюць, што

як для раскрыцця этнамузыкалагічнай праблематыкі песенна-абрадавых рытуалаў Масленіцы Падняпроўя, так і для выяўлення мелагеаграфічнай дынамікі масленічнай традыцыі першарадна важнай выступае арыентацыя на арэалагічны «вектар» даследавання. На тэарэтыка-метадалагічным узроўні асабліваю актуальнасць захоўваюць ідэі, сфармуляваныя класічнай этнамузыкалогіяй XX ст. на беларускім матэрыяле (К. Квітка, Ф. Рубцоў, З. Эвальд, Я. Гіпіус). Закладзеныя ў іх навуковыя пазіцыі і напрамкі, непасрэдна рэалізаваныя ў зборах і даследаваннях Л. Мухарынскай, В. Ялатава, З. Мажэйкі, Т. Варфаламеевай і іншых беларускіх этнамузыкалагаў, ствараюць моцны падмурак даследавання масленічнай музычнай традыцыі Верхняга Падняпроўя ў рэгіянальным, арэалагічным і ўласна мелагеаграфічным аспектах.

Натуральна звязаны з арэалагічным і метадам мелагеаграфічнага і картаграфічнага вывучэння песенных форм традыцыйнай культуры. У рэгіянальна/арэальна скіраваным аналізе верхнедняпроўскіх песенна-абрадавых практык Масленіцы мелагеаграфія і картаграфаванне становяцца «інструментам» іх даследавання. Тое, што найбольш устойлівыя абрадавыя песенныя формы масленічнага рытуалу не выходзяць за межы гідраграфічнага каркаса басейна верхняга цячэння Дняпра, патрабуе ўліку культурна-энергетычнага патэнцыялу самой песеннай прасторы, паглыблення ў этнагістарычныя працэсы стварэння аб'ёмнай і складанай структуры старажытнага свету (Л. Клейн), дзе археалагічныя, лінгвістычныя, этнаграфічныя, этнамузычныя і іншыя комплексна звязаныя фактары з'яўляюцца вызначальнымі.

У аснову метадалагічнай платформы даследавання пакладзены факт недапушчальнасці адшуквання дакладнага падабенства меж тых культурных арэалаў, якія акрэсліваюцца па матэрыялах, методыках і выніках дознаткаў асобна ўзятых народазнаўчых навук.

Вывучэнне песень Масленіцы грунтуецца на прынцыпе міждысцыплінарнага ахопу традыцыі, што дазваляе раскрыць універсаліі абрадавых песенных практык Верхняга Падняпроўя. У цэнтры даследавання – мелагеаграфічны аналіз тэрытарыяльных праекцый масленічных песень. Задача яго – карэляцыя культурных арэалаў, вылучаных у масіве артэфактаў традыцыйнай культуры верхняга цячэння Дняпра археолагамі, лінгвістамі і этнографамі, з арэаламі стылявых і геаграфічных масленічных тыпаў Падняпроўя, раскрытых у іх рэальным існаванні і атрыбутавааных з пазіцый этнамузыкалогіі. Асноватворнай пры гэтым выступае думка Я. Гіпіуса: «Картаграфаванне неабходна весці па розных адзнаках таму, што па адной прыкмеце ні аб чым нельга судзіць. Яшчэ К. В. Квітка пісаў, як гэта важна, таму што арэалы мелодый стылявых тыпаў часцей не сыходзяцца з арэаламі этнаграфічнымі і лінгвістычнымі. Таму важна супастаўленне картаграм, а не працыраванне арэала лінгвістычнага на стылявыя карты» [64, с. 33].

Абрадавы комплекс Масленіцы Верхняга Падняпроўя

Сэнс і функцыянальная нагрузка масленічнай абраднасці захоўваюцца ў сваіх асноўных значэннях на ўсіх этнатэрыторыях славянскага арэала.

На Верхнім Падняпроўі масленічны абрад і песня выступаюць яркім «знакам» веснавога сезоннага падцыкла. Менавіта масленічнымі песнямі, азначанымі спевакамі як «масленічная», «масленка», «масленская», «як на масленіцу ў пуні калышуцца», «масленка, як гушкаюцца», «масленка, як вясну заклікалі», «гукалі вясну», «масленіца, калі на калысках калыхаліся», «на масленіцу, як калодку цягаюць» і да т. п., адкрываецца новая, пасля зімовай, сфера абрадавага спявання і задаецца веснавы «тон» для рытуалізаваных магічных дзей, якія спадарожнічаюць найважным акцыям у жыцці спевака-земляроба.

Факт веснавога прымеркавання масленічных рытуалаў у дахрысціянскія часы, як і тое, што веснавое раўнадзенства (22–24 сакавіка) аб'ядноўвае розныя абрадавыя масленічныя дзеі, неаднойчы адзначаўся навукоўцамі. З аўтарытэтных прац канца 1970-х гг. гэта думка выразна акрэслена ў даследаваннях В. Сакаловай, якая, нягледзячы на звыклае на працягу XIX–XX стст. прымеркаванне святкавання Масленіцы да зімовага каляндарнага перыяду, улучыла аналіз абрадавага комплексу Масленіцы рускіх, украінцаў і беларусаў у разгляд менавіта вяснова-летніх каляндарных абрадаў [136]. «Сустрэча Масленіцы, – пісала даследчыца, – першапачаткова была, відавочна, сустрэчай вясны, якая спраўлялася адначасова з провадамі зімы. Калі з прыняццем хрысціянства з-за Вялікага посту свята было перанесена на больш ранейшы, зімовы час, гэта сустрэча адарвалася ад Масленіцы і стала святкавацца пазней» [136, с. 48].

У працах рускіх фалькларыстаў Масленіца, як правіла, разглядаецца ў якасці завяршальнай у цыкле зімовых свят. Звычайна акцэнтаецца біфункцыянальнасць яе абрадаў і іх часавая рознанакіраванасць. Паралельна звяртаецца ўвага на зімовае альбо веснавое асэнсаванне акцыянальнага рада Масленіцы ў той ці іншай традыцыі. Увага да гэтага аспекту тым больш слушная, што характар часовай прымеркаванасці заўсёды знаходзіць сваё адлюстраванне ў музычна-стылявых асаблівасцях абрадавых напеваў. У тым выпадку, калі для апісання і характарыстыкі масленічнага рытуалу падключаюцца тэрыторыі басейна Верхняга Дняпра (асабліва абапал сучаснай адміністрацыйнай мяжы на ўсходзе Беларусі), прыводзяцца агаворкі, што ў асобных вёсках паўднёвых і цэнтральных раёнаў Смаленскай вобласці Масленіца ўспрымалася як пачатак вясны. У в. Міхайлаўка (Быкава) Дарагабужскага раёна зафіксавана: «На Масленку гу-

калі вясну́. Горка у нас. И вот на горку приходим, собираемся к етай горке: ну, давайте песни петь, давайте вясну гукать! Масленка проходит – и вясна́» [133, с. 696]. Як веснавыя ж дзеі каменціруюцца К. Дорахавай звычай і ставіць арэлі на Масленіцу ў в. Асцёр Рослаўскага раёна і вадзіць карагоды па вуліцы ў в. Бор (Наваселле) Смаленскага раёна. У дачыненні беларускіх тэрыторый В. Пашына адзначае: «У некаторых традыцыях (напрыклад, у Беларусі) на масленіцу пачыналі гукаць вясну, таму ў паэтычных тэкстах масленічных песень у гэтых традыцыях сустракаюцца матывы, тыповыя для веснавых загуванняў» [81, с. 221].

Шырокі паводле набору абрадавых дзей перыяд Масленіцы насычаны на ўсёй тэрыторыі Верхняга Дняпра загукальнасцю, якая, аднак, паддзена не проста выгукамі, воклічамі, прыгаворамі і да т. п.; усе яны арганізуюцца ў завершаныя песенныя формы з устойлівым замацаваннем у масленічным абрадавым комплексе. Аб трываласці такога замацавання і пэўнай акрэсленасці месца масленічнай песні ў абрадзе сведчаць расповеды, якія падчас апытанняў у ходзе палявых экспедыцый даюць спевакі-інфарматыры. Характэрным прыкладам з’яўляецца ўрывац з экспедыцыйнага запісу 2006 г., зробленага аўтарам (В. П.) у в. Ухвала Крупскага раёна Мінскай вобласці ад Марыі Аляксееўны Мігаль (1936 г. н.) і Марыі Уладзіміраўны Сасноўскай (1932 г. н.):

В. П.: – Калі пачыналі спраўляць Масленіцу, у які дзень?

М. А.: – У васкрэсенне ўсёгда.

М. У.: – Яны бываюць на дзяды... Мы падзедаем па-старынушке... Траецкія дзяды ўвечары былі і масленыя дзяды ўвечары былі. Павячэраем ужо, у бані памыемся, павячэраем, дзяды паспраўляем етыя і ідзём співаць песні...

М. А.: – ...пад кажнае пад акно, спрашым у хазяйкі, ці можна папець масляную. Еслі ужо разрышуць, мы начынаем пець.

М. У.: – Зразычку гэту няем, што

Каб жыта радзіла, Божа мілы!

Каб стада пладзіла, Божа мілы!

Што год – то кароўкі, Божа мілы!

Што калода – то пчолкі, Божа мілы!

М. У.: – Так мы заклікалі вясну зразу як прыходжаім...

М. А.: – ...а як да хаты падходзім¹.

¹ Эксп. 2006 г. у Крупскі р-н Мінскай вобл. пад кір. В. М. Прыбыловой. Фонаархіў этнамузыкі БДАМ (ФЭ БДАМ). 1Е119/35–36.

Адным з самых важных для масленічнага тыдня з'яўляецца факт неўсвядомага/падсвядомага разгулу, весялосці, гоману, бясчынства, смеху. Прычым характар гэтага перыяду як «шырокай» Масленіцы найбольш яскрава праяўляецца не ў саміх акцыянальным і гукавым «кодах» свята. Менавіта тое, як спевакі інтанацыямі маўлення, слоўнымі зваротамі, мімікай перадаюць эмацыянальны настрой свята і яго асобныя эпізоды, дае важную інфармацыю аб атмасферы, якая пануе ў масленічны тыдзень. І менавіта непасрэднасць іх рэакцый на пытанне «Ці спраўлялі ў вас Масленіцу?» паказвае моц і жыццяздольнасць масленічнай традыцыі ў традыцыйнай культуры значнай часткі Беларусі, нават у тых мясцінах, дзе гукавое (песеннае) праяўленне Масленіцы не зафіксавана. Колькасць запісаў, зробленых у экспедыцыях апошняй чвэрці XX ст., не толькі абвяргае, але і паказвае беспадстаўнасць думак кшталту выказанай П. Бяссонавым яшчэ ў 70-х гг. XIX ст.: «Што ж датычыцца да Белай Русі, дык у параўнанні нават з Маларосіяй яна пакідае сваёй масленіцы яшчэ менш яркіх вобразаў, менш абрадаў, гульняў, песень, народнага абсталявання і гаспадарчага дастатку. Толькі найбліжэйшыя да нас мясцовасці яе, паўднёва-ўсходнія, захавалі некаторую роднасць з намі (маюцца на ўвазе Пскоўская, Наўгародская, Цвярская і Смаленская вобласці. – В. П.), некалі вельмі моцную...» [13, с. 135].

У адказ на пытанні пра святкаванне Масленіцы інфарматары часцей за ўсё пачынаюць з таго, што збіраліся на вуліцы, хадзілі па вуліцы, спявалі, ладзілі вечарынкi: *«Спявалі проста на вуліцы. І бабы, бывала ўсе сабіраліся, на конях каталіся. Бувала, у-у-у! сабёруцца, коней паўкрашваюць, і ездзіюць, і песні співаюць. Пад вокны к усім хадзілі, падрад, да. На Масленіцу разніцы нет: ці малады, ці стары. На Масленіцу проста сабіраліся, гулялі ў аднэй хаце, а потым садзілісі, запрагалі коней, і садзілісі, і каталіся. Ну бувала, калыскі такія былі, каталіся, качэлі спецыяльна балышэя»* (в. Буда Крупскага раёна Мінскай вобласці)¹; *«А цяпер во прыдумалі на Масленую на тую... як эта... праважанне зімы... Праважуюць... цяпер. Провады зімы. А раньшэ гэтае зіму не праважалі. Маслінка проста і ўсё. Выпіваюць, адзін аднаго завуць (каму там надумаецца) ў госьці, адзін аднаго: то ў каго дзень раджэння, то імяніны якія, то свадзьба якая прыдумуюць, то ішчо што-нібудзь. Вот такія госьці на Маслінку спраўлялі»* (в. Вялікая Харкаўка Аршанскага раёна Віцебскай вобласці)²;

¹ У гэтай вёсцы не толькі на Масленіцу. Запісана ад Лідзіі Аляксандраўны Кажамякінай (1939 г. н.). Эксп. 2006 г. у Крупскі р-н Мінскай вобл. пад кір. В. М. Прыбыловой. ФЭ БДАМ. 1Е130/6.

² Запісана ад Еўдакіі Фядотаўны Ляпiк (1909 г. н.). Эксп. 1985 г. пад кір. Л. П. Касцюкавец у Аршанскі р-н Віцебскай вобл. Зап. І. Л. Сіневiч. ФЭ БДАМ. 646286/18а.

«У нас (в. Лебедзева Горацкага раёна Магілёўскай вобласці. – В. П.) толькі былі вечарінкі. Нядзелю гуляем беспошчадна. Пайдзём дзе-та з сямі часоў вечара і да двух часоў»; «А маслінка з нядзелі пачыналася і за нядзелю канчалася. Цэлы тыдзень... А на Масленку усё, першыя дні. Перад Масленкай дзяды масленыя такія былі... Падзедавалі, назаўтрага ужэ Масленка – святы дзень, проста нядзеля, ну і Масленка гэта свята... Ну не ткалі, не пралі, ня шылі... Панядзелак усё дзелаіш, усё што толькі каму нада дзелалі. А ўжо вечарам, Божа барані, гэта ня дзелалі: грэх, нельзя. Толькі песні... Сабіраліся гуртом во так во, пелі, скакалі, вечарынкi дзелалі хадзілі, хату напросіш. Дзевачкі давалі ужэ хату танцаваць, а мальчыкі ўжо музыкаў нанімаі і ў лампу карасін дабывалі...» (в. Крывое Талачынскага раёна Віцебскай вобласці)¹.

У комплексе абрадаў Масленіцы Верхняга Падняпроўя вылучаюцца дзве семантычна блізкія, але розныя па формах групы рытуалаў. Першая больш звязана ў сваёй дамінантнай ідэі з сямейна-радавымі культамі (абрады «калодкі», ушанавання маладух, наведванне павівальных бабак), другая – з аграрнымі (гушканне на арэлях, катанне з снегавых горак, праезды па вёсцы на конях, спальванне пука саломы, абсыпанне снегам). Непераадольнай мяжы паміж гэтымі групамі не існуе, бо сэнс магічных патрабаванняў, малення на ўрадлівасць прыроды і чалавека функцыянальна аднолькавы ў дзехах каляндарна-земляробчага і жыццёвага (сямейна-радавога) цыклаў. Аб гэтым пераканаўча піша У. Проп у сваім даследаванні рускіх каляндарных рытуалаў [92]. Аснову метадалогіі пры гэтым складае даследаванне не па прынцыпе разгляду кожнага свята паасобку, а па рытуальных тэмах, якія вылучаюцца паводле элементаў, устойліва характэрных для ўсіх асноўных абрадаў каляндарнага цыкла. Паўтаральнасць як адбітак цыклізму дае магчымасць сфармуляваць і паслядоўна правесці думку аб іх вытворчай функцыі, якая, паводле У. Пропа, прасочваецца ў расліннай, эратычнай, смехавой і іншай тэматыцы каляндарных рытуалаў.

Насычанасць масленічных абрадаў Верхняга Падняпроўя (у тым ліку іх песенных форм) сэнсамі і вобразамі, звязанымі з вясной, абуджэннем прыроды, ад якой у вялікай ступені залежыць жыццё чалавека, змушае бачыць беларускі масленічны комплекс у яго акцыянальным і функцыянальным нападзенні не толькі прыналежным веснавой каляндарна-земляробчай сістэме. Перадаць зямлі плоднасць праз абрадавыя дзеі кшталту масленічных альбо траецкіх, калі пры дапамозе раслін спрабавалі выкарыстоўваць моц зямлі для нараджальнасці, адлюстроўвае тое ж мысленне, якое, як пісаў У. Проп, «прыводзіць да ўяўлення, што чалавечая

---

¹ Запісана ад гурта жанчын у эксп. 1997 г. у Талачынскі р-н Віцебскай вобл. Т. Л. Канстанцінавай і В. М. Вахулай (Прыбыловай). ФЭ БДАМ. 646569/56.

пладавітасць і ўрадлівасць зямлі стаяць у самай шчыльнай сувязі» [92, с. 129]. Але яшчэ больш моцна, лічыў даследчык, «выяўляецца зваротная сувязь: чалавечая пладавітасць і ўсё, што з ёй звязана, стымулюе сілы зямлі і прымусіць яе даць ураджай» [Там жа].

У святле такіх этнаграфічных паралелей не выглядае выпадковым тое, што ў масленічным абрадзе Верхняга Падняпроўя галоўную ролю адыгрываюць жанчыны. У перыяд масленічнага тыдня на іх ляжыць не толькі «адказнасць» за песенныя формы (шырэі, гукавы бок) абраду. Да прыкладу, у в. Выдрыца Крупскага раёна Мінскай вобласці Надзея Фёдараўна Карань (1937 г. н.), якая сама прапанавала праспяваць масленічную, на пытанне аб чаплянні калодкі адказала: «*Вот да мяне эта дзелалі... Жэнічыны – эта ціна іхны быў дзень* (падкрэслена мною. – В. П.), – *вот мужыка ўловяць і калодку – што б ім на бутылку ілі ну там... Калодку прывязвалі. Мужыкам. Які пападзецца*»¹. Толькі гурту жанчын, паводле слоў інфарматараў, дазвалялася хадзіць пад вокны, наведваць маладыя пары, чапляць калодку і да т. п. Менавіта ў іх паводзінах павінна была праяўляцца тая доля нахабнасці, нават распушчанасці, якая ў сітуацыі рытуалу і яго магічнай функцыі ніякім чынам з боку вясковай грамады (соцыуму) не ганіцца, а наадварот, прымаецца як неабходны і абавязковы складнік масленічных дзей.

Для таго каб зрабіць этнаграфічны агляд масленічных рытуалаў, недастаткова іх проста пералічыць, тым больш што апісанняў, у тым ліку з паралельным тлумачэннем магічнага сэнсу той ці іншай абрадавай дзеі, існуе вялікая колькасць [10; 13; 14; 25; 31; 33; 43; 57; 73; 74; 76; 79; 82; 103; 133; 151]. У межах асноўнага для нас пытання мелагеаграфіі песенна-абрадавых традыцый Масленіцы Верхняга Падняпроўя важным з'яўляецца, у першую чаргу, такі ракурс этнаграфічнага агляду, дзе матэрыял падаецца з улікам суаднясення комплексу масленічных дзей з тэрыторыяй распаўсюджвання кожнай масленічна-абрадавай формы. Таму сума вядомых на сёння этнаграфічных звестак, як апублікаваных, так і тых, якія знаходзяцца ў стане архіўнага захавання, набывае ў наступных раздзелах агляду раскрыццё і сістэматызацыю, па-першае, у адпаведнасці з формай (відам/разнавіднасцю) масленічнай дзеі, а па-другое – з улікам геаграфічных характарыстык яе тэрытарыяльнага пашырэння. Як вынік прагназуецца акрэсленне арэалаў у межах кожнага асобнага складніка акцыянальнага рада масленічнага абраду.

Усе масленічныя рытуалы па асноўнай форме іх здзяйснення можна развесці на абходныя (ушанаванні/наведванні маладух, «калодка») і тыя, якія абходнымі не з'яўляюцца (гушканні, катанні на конях, з горак, коў-

---

¹ Эксп. 2006 г. у Крупскі р-н Мінскай вобл. пад кір. В. М. Прыбыловой. ФЭ БДАМ. 1Е119/9.

занні і да т. п.). Такія масленічныя звычаі, як наведванне бацькоў, абсыпанне снегам маладых, спальванне пука саломы і інш., у тэрытарыяльных межах масленічных практык басейна верхняга Дняпра маюць «кропкавыя» праяўленні (існуюць уроскід) і не маркіраваны абрадава значнымі музычнымі формамі. Адсутнасць спецыяльных інтанацыйных «кодаў» робіць іх факультатыўнымі для мелагеаграфічнага даследавання і нават не вельмі выразнымі для ўласна этнаграфічнага агляду.

Ушанаванне маладух. У апісаннях XIX–XX стст. абход маладух (жанчын, якія першы год жывуць у шлюбе) этнографы далучаюць да спецыфічна беларускіх. Аднак месца распаўсюджання называецца, як правіла, у маштабе губерні альбо павету. У прыватнасці, П. Шэйн у сваёй працы, прысвечанай вывучэнню побыту і мовы «рускага» насельніцтва Паўночна-Заходняга краю, звычай «вазіць маладую»¹ падаў у запісы народнага настаўніка Свізёрскага з Сенненскага павета Магілёўскай губерні. У апісанні паведамляецца, што «ў нядзелю (першы дзень масленіцы) увечары дзеўкі і бабы збіраюцца на ўмоўленым загадзя месцы і гуртам адпраўляюцца да варот той маладухі, якая ў апошні мясעד узяла шлюб, і выклікаюць яе да сябе асаблівымі песнямі. Маладая выходзіць на запрашэнне і выносіць крэндзелі, сыр і інш. На другі дзень тыя ж бабы і дзеўкі зноў прыходзяць да маладой і, пасадзіўшы яе на саначкі, усе разам хапаюцца за прывязаныя да іх вяроўкі і з шумам і вясёлым смехам вязуць яе ў карчму...» [150, с. 116]. Геаграфію масленічных рытуалаў ушанавання маладой пашырае сведчанне В. Сакаловай аб абрадзе «маладую разуваць», зафіксаваным у в. Абчуга Крупскага раёна Мінскай вобласці: «Хадзілі па хатах маладых, а маладыя ставілі пачастункі. Калі “разуваюць” маладуху, спяваюць песню, у якой просяць яе вынесці пачастунак, за што жадалі ёй сына і дачку» [135, с. 63].

Апошнія экспедыцыйныя запісы на Беларускім Падняпроўі даюць магчымасць не толькі значна дапоўніць этнаграфічныя звесткі пра масленічныя дзеі вакол маладухі, але і істотна ўдакладніць тэрыторыю іх распаўсюджання.

Спявачка Ганна Макараўна Котава з в. Вялікая Харкаўка Аршанскага раёна Віцебскай вобласці паведаміла: «...эта кагда у нас ёсць нявеста дзе-та набліжы, токо первы год вышла яна замуж, вот эта в еты дзень на Масленкі яе ходзюць разуваць... Яна ставіць водку там... – А как разуваюць? (І. С.) – Ну ты сідзіш абутая, цябе разуюць»². У матэрыялах той самай экспедыцыі ёсць расповед, што «разуваць маглі і адзін аднаго»

¹ Гэта апісанне таксама ўключана ў том «Народны тэатр» з серыі «Беларуская народная творчасць» [73, с. 109–110].

² Эксп. 1985 г. у Аршанскі р-н Віцебскай вобл. пад кір. Л. П. Касцюкавец. Зап. І. Л. Сіневіч. ФЭ БДАМ. 646286/5.

(Наталля Міхайлаўна Акімава, 1902 г. н.). Ганна Аўхімаўна Аўхімава (1912 г. н.) з в. Карманаўка Бялыніцкага раёна Магілёўскай вобласці расказала, што разоваць маглі не толькі маладуху, але і маладога: *«Хадзілі, як толькі пажэніцца, дык хадзілі ж па дварах, дык пелі Масленіцу. Як боты здзівалі ў жэніха, у жэніха боты здзяюць. А он тады бутылку становя маладым гэтым»*. На пытанне, ці пелі, адказвалі: *«Мо што-нібудзь пелі»*¹.

Не заўсёды ўшанаванне, якое з’яўляецца, па-сутнасці, маркіраваннем маладой, суправаджалася спецыяльнымі рытуаламі. У асобных мясцінах (в. Дзянісавічы Крупскага раёна Мінскай вобласці) маладую ўшаноўвалі толькі адпаведнымі масленічнаму абраду песнямі: *«На Масленіцу ўжо было так: як выдавалі дзяўчыну замуж, яна была нявестка ўжо і ў гэта ўрэмя к ей прыхадзілі падружкі, гукалі яе на вуліцу і пелі песню такую... (прыгадвае. – В. П.) Як эта начаць яе... (паўза. – В. П.). Ой, як эта начаць яе... Забылася ж, як гэта начаць. Падхадзілі пад акно дзеўчаты і пелі песню... А! (нібы імгненна ўспомніла. – В. П.):*

*Мяне, маладую, гукаюць.
А мой мужык ліхі быў, ліхы быў,
Ён мяне на вулку не пусьціў, не пусьціў.
А пусьціў жа позенька, позенька,
А ўсе дзевачкі ўшлі розьненька, розьненька*².

У сваёй «песеннай» разнавіднасці наведванне маладух як рытуалізаваная дзея фіксуецца пераважна ад спявачак паўночна-заходняга Падняпроўя (вёскі Крупскага і Круглянскага раёнаў адпаведна Мінскай і Магілёўскай абласцей). Тыя адрозненні, якія прасочваюцца ў распедах, тычацца ў асноўным толькі часавай працягласці здзяйснення рытуалу наведвання і аб’екта (маладуха, малады, ці ў пару – разам), на які ён накіраваны. У в. Гапонавічы Крупскага раёна жанчыны прыходзяць да маладых. Паводле слоў Вольгі Іванаўны Лупінай (1935 г. н.), выбіраюць, *«дзе маладыі і кала хаты няюць. А тады прыглосяць іх у хату, угаічаюць. Так гэта ўжо добрая, а есць і плахія няюць. Тыя я не знаю. – А «плахія» навошта? (В. П.) – Што не угаічаюць. ... Гулялі з панядзелка. Пакуль паходзяць, а тады ўжо складаюцца сáмы, нясуць угаічаюць гэтых маладых, у вадну хату сабіраліся, как усюдых абходзяць. – Стараліся*

¹ Эксп. 1998 г. у Бялыніцкі р-н Магілёўскай вобл. пад кір. Л. П. Касцюкавец. Зап. В. М. Вахулай (Прыбыловай). ФЭ БДАМ. 646604/2. № 14а.

² Эксп. 2006 г. у Крупскі р-н Мінскай вобл. пад кір. В. М. Прыбыловай. ФЭ БДАМ. 1Е121/44.

ўсіх маладых прайсці? (В. П.) – *Канешне, как так*»¹. Вольга Пятроўна Палякова (1915 г. н.) з в. Шапялёвічы Круглянскага раёна акцэнтавала факт аднадзённага святкавання ў іх мясцінах Масленіцы, прычым толькі праз наведванне маладых: *«На Масленіцу у нас адзін вечар: гуляем. – А які гэта дзень? (В. П.) – Аўласкі, аўласкі. У чэцвер гэта бывае на Масленіцу. – А як гулялі? – Тут ужо усе жэнішчыны сабіраюцца: [калі] свадзьба была ў гэтай хаце – тут жэнішчыны сабіраюцца, ідуць пяюць»*².

Яшчэ адным варыянтам абраду ўшанавання маладوخі на Масленіцу з'яўляецца звычай «трэсці падушкі». Сустрэкаецца ён не паўсюдна. Сярод апошніх запісаў – звесткі, зафіксаваныя В. Басько ў Шклоўскім раёне Магілёўскай вобласці (вв. Славені, Заполле) [10, с. 25] і ў экспедыцыях БДАМ. У экспедыцыі 1999 г. у Горацкі раён Магілёўскай вобласці (кір. Т. Л. Бярковіч) мясцовыя спявачкі распавядалі пра вядомы ім звычай «трэсці падушкі» ў Шклове. Наша экспедыцыя 2006 г. у Крупскі раён (Міншчына, вв. Выдрыца, Зароўе) таксама дала цікавыя звесткі пра гэты абрадавы элемент Масленіцы. Надзея Фёдараўна Карань (1937 г. н., в. Выдрыца) падкрэсліла, што на Масленіцу па дамах хадзілі *«асобенно к цем невестам, каторыя первы год замуж вышлі. Вот прыхадзілі жэнішчыны (малажавыя. – В. П.), расцілалі там простынь, лажылі падушкі, связывалі іх і за эта далжна была, в обичэм, угаішчаць»*. Спявачкі з в. Зароўе, якія ў размове паміж сабой удакладнялі сэнс звычайу «трэсці падушкі», у першую чаргу акцэнтавалі тое, што правяралі падушкі на іх якасць:

– *Да маладой хадзілі, каторая павінна была замуж выйсці.*

– *Нет! Каторая прыйшла к маладому першую Масленіцу. Прыхадзілі, должен быў... эці... хазяева, угасціць, падушкі траслі, правяралі, якія падушкі... З якімі падушкамі нявестка прыйшла: ці хорошыя, ці плахія, ці бальшыя, ці тонкія, ці пушыстыя, ці як камяк. Гэта ўсё правяралі. Ну тожэ песні пелі. І гэтыя хазяева далжны угасціць усіх*³.

Картаграфічны ракурс агляду разнастайных дзей, звязаных з ушанаваннем маладой, паказаў, што яны фіксуюцца ў арэале віцебска-магілёўска-мінскага памежжа і суправаджаюцца песеннымі абрадавымі формамі, тыпавымі для масленічных практык гэтых тэрыторый.

Калодка. У абходную групу рытуалаў на Масленіцу трапляюць дзеі з «калодкай», якую, паводле традыцыйнай спявацкай тэрміналогіі, «чаплялі», «цягалі», «валачылі», «качалі». У сучасным стане масленічнай традыцыі не часта спевакі каменціруюць «калодку» як пакаранне маладых

¹ Эксп. 2006 г. у Крупскі р-н Мінскай вобл. пад кір. В. М. Прыбыловай. ФЭ БДАМ. 1Е123/12.

² Эксп. 1998 г. у Бялыніцкі р-н Магілёўскай вобл. пад кір. Л. П. Касцюкавец. Зап. В. М. Вахулай (Прыбыловай). ФЭ БДАМ. 646604/18б.

³ Эксп. 2006 г. у Крупскі р-н Мінскай вобл. пад кір. В. М. Прыбыловай. ФЭ БДАМ. 1Е124/14.

хлопцаў (альбо дзяўчат, якія адмовілі сватам) за тое, што не знайшлі сабе пары. У экспедыцыйных запісах, якія захоўваюцца ў ФЭ БДАМ, ёсць толькі адзін эпізод з ідэяй «калодкі» як пакарання за адцяг шлюбу: *«Калодку, ета, як на Маслінку, як ня жэніцца хлопец які, тады яму калодку вешалі. Ну! Вешаюць!»* (в. Кароўчына Дрыбінскага раёна Магілёўскай вобласці).

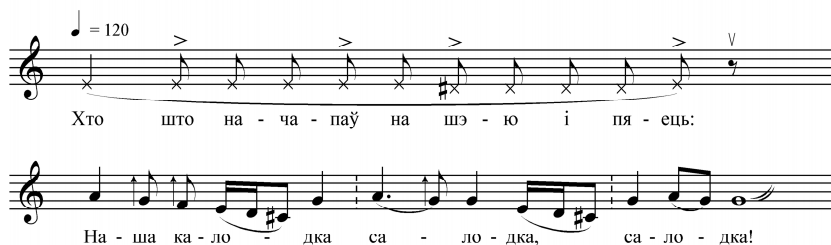
Такія ж тлумачэнні семантыкі «чапляння калодкі» трывала фіксуюцца ў масленічнай традыцыі днепра-дзвінскага міжрэчча. К. Дорахава, аўтар масленічнага раздзела ў «Смоленском этнографическом сборнике», даводзіць, што ў в. Юшына (Спас-Ліпкі) Смаленскага раёна калодку вешалі таму, хто доўга не жаніўся: *«Как только ему тридцать исполнилось, а он не женился – обязательно берут калодку – ну, палку такую от бревна отрежут. Большую, толстую, тяжёлую. И кольцо вбивают. Привязывают вярёвку и этому парню на шею вешают. Это уже раньше смеялись. Не откупится – калодка эта будет висеть на шее у его»* [133, с. 693–694]. У в. Гарэстава (Багародзіцкае) Ельнінскага раёна, па назіранні даследчыцы, калодкай называлі і больш маладых хлопцаў, якія не ажаніліся ў апошні мясעד, а таксама, як і паўсюдна, саму прыладу пакарання: *«А калодки – это такие ребята халастые, не женились у мясоед – то им чапáли калодки. Калодка – знаешь, што? Раньше ж лапти плели – на капылу лапти плели, деревянный такой выструган. Это шутили так: “А, Кольк, не жаниўся, ну тада мы ж тебе калодки навесим”. Это бабы делали, женшшыны»* [133, с. 693].

З пункту гледжання этнаграфіі, цікава, што «калодка» – не заўсёды абавязкова палка. У асобных мясцінах, да прыкладу ў в. Бабіна (Фёдарайка) Духаўшчынскага раёна, калодка можа быць заменена на іншыя прадметы: *«...если ты не жаниўся – возьмуць, тебе лапоть растоптанный да й повесюць – на плячо. Дзеўка замуж не пошла – вот и тебе лапоть, носи»* [Там жа]. Замены адбываліся, па нашых назіраннях, і ў Талачынскім раёне Віцебскай вобласці, а таксама ў Бярэзінскім Мінскай: *«Цягалі, вешалі калодку... Привязвалі ілі бутылку водкі, ілі якія-небудзь конфеты... на лентачку, пачапляюць на шэю. Калі тебе пацапілі, тады должэн адкупіцца. – А каму чапляюць? (Т. К.) – Абыкнавенна: вот я яе, а яна ці да яе, прыходзюць і цэпляюць. Суседам вешалі калодку»* (в. Звянячы Талачынскага раёна Віцебскай вобласці)¹; *«Ну, на Маслінку тожэ шуцілі: возьмуць дзе, каму якое што, у хату увязуць ці ўнясуць, ці курыцу возьмуць зловюць, ці пітуха, доруць... Тварылі! – А што ў хату ўцягнуць? – Уцягуць якую калодачку. А тады захочаш, каб гэту калодачку выцягнулі, – даюць гарэлкі»* (в. Паложына Бярэзінскага раёна Мінскай вобласці)²;

¹ Зап. ад гурта жанчын у эксп. 1997 г. у Талачынскі р-н Віцебскай вобл. Т. Л. Канстанцінавай і В. М. Вахулай (Прыбыловай). ФЭ БДАМ. 646568/1а, 2а.

² Зап. ад Сафіі Іванаўны Сахончык, 1922 г. н., у эксп. 2002 г. у Бярэзінскі р-н Мінскай вобл. пад кір. Т. Л. Бярковіч. ФЭ БДАМ. 1Е47/17.

«Чацверг калодкі цягалі. – А што гэта такое, раскажыце? (В. П.) – Ну як, што гэта такое “калодкі”! Адзін другому і бутылку, хто канхфеты (далей амаль спеўна, вельмі гучна, як на вуліцы. – В. П.):

А вы тады мне плоціця за тую калодку. Ну і так і пайшла гульня. А там ужо знаеце, што начынаецца (усміхаецца. – В. П.). – А калодку вешалі каму? (В. П.) – Каму вы падабралі. Ну, напрымер, мне, а я вам...» (в. Варанцэвічы Талачынскага раёна Віцебскай вобласці)¹.

У трох апошніх расказах пра «калодку» каментарыі спевакоў сведчаць аб тым, што варта назваць дэсемантызацыяй рытуалу. Тым не менш асноўнае патрабаванне абходных масленічных ушанаванняў/маркіраванняў і, шырэй, абходу як дзеі, у працэсе якой неабходна, як адзначае Т. Канстанцінава, замкнуць рытуалізаваную прастору, прайсці «па ўсіх “кропках”, якія маюць агульную прыкмету» [46, с. 114], захоўваецца.

Як паказвае наступны блок этнаграфічных звестак пра масленічную абраднасць Верхняга Падняпроўя, «кропкамі», якія рытуальна вылучаюцца дзеяннямі «з калодкай» (навешванне, уцягванне ў хату, «мачэнне», падпіранне калодкай дзвярэй і да т. п.), становяцца практычна ўсе аднавяскоўцы. У іх ліку асобы мужчынскага полу, якія трапілі на шляху жанчын з калодкай, альбо, як відаць з расповеду, запісанага ў в. Гілі Чашніцкага раёна Віцебскай вобласці, проста сустрэчныя: «А як калоду... Вот гуляюць, а тады... Ну у кожнай хаце Масленіца атмечаюць. А тады прыносяць палку бальшую. Вот мне адзін год прыняслі такую... палена, прыцягнулі, дажэ ў хаце ня месцілася. А як малоё, так точуць каб у печ укласці. Гэта калоду. Прыцягнулі калоду. А ты далжон ужо, хазяін, угаічаць. А зберыцца іх саседзей многа: “Ай, пацягнем калоду таму і таму!” – А каму цягалі? (Т. К.) – К аднаму сягоння прыцянуць, ад гэтага к другому цянуць. І гэтак цэлы дзень. – А не было, каб маладухе цягалі ці хлопцу? – Не, любому, вот каму надумаецца. Я помню ка мне як прыцягнулі... і такую палку прыцягнулі, дак у хаці не памесціцца. Ну і прыцягнулі гэту палку. А у мяне быў бутэль соку яблычна[га]. Дык ноч гэтую калоду мачылі. Нада ж гэту калоду мачыць было... А калі не дасі, не

¹ Зап. ад Г. А. Машковай, 1928 г. н., у эксп. 1997 г. у Талачынскі р-н Віцебскай вобл. Т. Л. Канстанцінавай і В. М. Вахулай (Прыбыловай). ФЭ БДАМ. 646568/18а.

угасціш – не панясём, так у хаце бо (пакідалі калоду ў хаце. – В. П.), альбо падапруць цябе ў хаце»¹.

У кароткім паведамленні жанчын з в. Зароўе Крупскага раёна Мінскай вобласці прасочваецца не толькі дакладны парадак у паслядоўнасці выканання масленічнага абраду з калодкай, але і адназначнасць у выбары аб'екта пакарання: «Сабіралісі, хадзілі, пелі, на дароге ўстрэціцца мушчына – прывязвалі калодку: з яго выкуп трэбавалі».

Асобныя экспедыцыйныя запісы ўтрымліваюць звесткі аб тым, што калодку маглі цягаць не адзін асобны дзень, а ўвесь масленічны тыдзень. У в. Слабодка, «за Шкловам», як тлумачыць Зінаіда Антонаўна Табакерава (1938 г. н.)², «Маслінку гуляюць нядзелю (масленічны тыдзень. – В. П.). І вот цягнуць калодку, там з хаты ў хату. Счас хату адкрываюць і калодку... І дзв'ярэй ні закрываюць. Еслі ж хазяін у хату пазавець – яны шчас кідаюць калодку тут на вуліцы, самі ідуць у хату. Там выпіваюць, сабіраюцца і тэй хазяін ідзець. Ідуць і далшэ. І збярэцца ўся дзярэўня. І тады збіраюцца ўсі ў последнюю хату. Там тады ўжо калодку гэтую мочуць і гуляюць. Яны так ходзюць цэлую нядзелю. Як пачануць і з начала Маслінкі, так і да канца нядзелі етыя».

Абход з калодкай, можа праводзіцца, як, напрыклад, у в. Чарэя Чашніцкага раёна Віцебскай вобласці, і разгрупавана – кожны дзень наведваюць аднаго аднавяскоўца: «Масленіца? Цягалі калодку. Збярэцца кумпанія і ка мне прыцягваюць у хату. І тады счытаюць сколькі сукоў – столькі бутылак. Ну і вот атплачываешся за эту калодку. – Каму насілі? (Т. К.) – Любому у дом. Мы сягоння к аднаму дагаварваемся, заўтры збяромся – ідзём к другому. І цэлую нядзелю гэта Масленіца. Гуляем»³.

Асобныя выпадкі, кшталту запісанага ў в. Гапонавічы Крупскага раёна Мінскай вобласці, паказваюць, што калодкай маглі і ўзвышаць маладых, якія ўжо ажаніліся: «А калодку не чаплялі на Масленіцу? (В. П.) – Цягалі, ага. Талта баб сабярэцца, зацэпюць і цянуць. – А што яны чаплялі? (В. П.) – Палку кусок, палена, зацэпюць і цянуць па дзярэўні... к маладым. – Каторыя ўжо ажаніліся? (В. П.) – Ну...».

У перайначаным (у параўнанні з «асноўным» паводле сэнсу рытуалу) выглядзе звычай чапляння калодкі дзеля ўшанавання маладой/маладых бытуе непаўсюдна. Геаграфія яго хутчэй кропкавая, абмяжоўваецца мясцовасцямі Барысаўскага раёна Мінскай вобласці (в. Мсціж) і Заходне-дзвінскага раёна Цвярской вобласці (в. Ільіно). У першым выпадку «най-

¹ Зап. ад В. Ц. Васілец, 1923 г. н., у эксп. 1997 г. у Чашніцкі р-н Віцебскай вобл. пад кір. Т. Л. Канстанцінавай. ФЭ БДАМ. 646560/5а.

² Запіс адбываўся ў в. Кароўчына Дрыбінскага р-на Магілёўскай вобл. у 1999 г. Кір. эксп. Т. Л. Бярковіч. ФЭ БДАМ. 1Е7/33.

³ Эксп. 1997 г. у Чашніцкі р-н Віцебскай вобл. пад кір. Т. Л. Канстанцінавай. ФЭ БДАМ. 646563/6а.

больш распаўсюджаным абрадам быў звычай «валачыць» драўляную калодку і печь пад вокнамі ў маладой; прычым часам цягнулі калодку маладыя хлопцы, дзяўчаты спявалі песні» [146, с. 15]. Што тычыцца в. Ільіно, дык калодку ў гэтых мясцовасцях маладым вешалі: «А калодка такая – вот делали такую калодку, наряжали – и им вешали. Ну, эта красатá была! Яны, бывало, ездють на санях – и красатá ёта, калóдка, висит...» [133, с. 694].

У цэлым зафіксаваныя ў палявых экспедыцыях і паказаныя вышэй расповеды пра калодку, разам з надрукаванымі ў разнастайных крыніцах этнаграфічнымі матэрыяламі, дазваляюць выявіць прыкладны арэал «калодкі» на Верхнім Падняпроўі. Паводле папярэдніх меркаванняў яго тэрытарыяльныя межы ахопліваюць Смаленскую вобласць, за выключэннем такіх раёнаў, як Веліжскі і ўсе ўсходнія ад Духаўшчынскага і Ельнінскага. На поўдні і паўднёвым захадзе арэал «калодкі» акрэсліваецца па лініі Шумячы–Чавусы–Шклоў–Крупкі–Барысаў (в. Мсціж) і ўлучае паўночна-ўсходнія тэрыторыі Магілёўскай і Мінскай абласцей. На поўначы граніца арэала рэзка паварочвае ў мясціны паўднёва-ўсходняй Віцебшчыны па лініі Чашнікі–Шуміліна–Дуброўна–Рудня (Смаленшчына).

Для этнамузыкалагічнага разумення абходна-абрадавых масленічных практык Верхняга Падняпроўя важна, што на поўдзень ад тэрыторый басейна Дняпра масленічны рытуал з калодкай мае свой працяг. Т. Агапкіна на матэрыяле Палескага архіва Інстытута славяназнаўства і балканістыкі РАН, сабранага па праграме Палескага этналінгвістычнага атласа (раздзел «Вясна»), адзначае пераважна ўсходнюю (на тэрыторыях Украінскага Палесся – Чарнігаўская, Сумская вобласці) лакалізацыю звычайу «калодкі» і рытуальных дзей, яму прыналежаючых. У невялікай ступені «калодка» фіксуецца на паўднёвым усходзе Гомельшчыны і паўднёвым захадзе Браншчыны і толькі спарадычна на захадзе Украінскага Палесся. Пры гэтым даследчыца падкрэслівае, што «толькі на ўсходзе Палесся (ды і то, зрэшты, непаслядоўна) “калодка” ўяўляе сабой форму рытуальнага пакарання моладзі, якая своечасова не ўзяла шлюб» [3, с. 26].

Параўнанне вынікаў здзейсненай геаграфічнай характарыстыкі размеркавання рытуалу «калодкі» з тэрыторыяй пашырэння «калодкі-масленіцы», акрэсленай Г. Носавай на аснове этнаграфічных крыніц пачатку ХХ ст. [76], дае карціну значных разыходжанняў з матэрыяламі нашых назіранняў. Па-першае, карта Г. Носавай не дае звестак пра дзеі з калодкай у яе паўночных межах вышэй Мінска і Магілёва, што на цяперашні час ужо недакладна. Па-другое, арэал «калодкі», які, паводле Г. Носавай, ахоплівае ўсю цэнтральную і паўднёвую частку басейна Верхняга Дняпра і безупынным палатном даходзіць да Чорнага мора, не пацвярджаецца ў плане нібыта «суцэльнага» на Верхнім Падняпроўі.

Гушканні, праезды на конях, катанне з горак, коўзанні аб’ядноўваюцца ў адну групу як масленічныя дзеі, якія не маюць абходнай

функцыі. Другі фактар іх аб'яднання – аграрная прадуцэнтная семантыка, выразна кадыфікаваная рухам угару (арэлі), датыканнем да зямлі і колападобным катаннем.

Рытуальная накіраванасць як кожнай з гэтых акцый, так і іх комплексу фіксуецца на ўсіх тэрыторыях бытавання масленічнай абраднасці на Верхнім Падняпроўі. Разам з гэтым у іх размеркаванні можна намеціць пэўныя тэрытарыяльныя лакалы.

Найбольшая колькасць расповедаў пра гушканне на арэлях фіксуецца ў чашніцка-талачынска-крупскай і хоцімскай частках Верхняга Падняпроўя. У віцебска-мінскім памежжы спевакі заўсёды адзначаюць, што «спявалі як калышацца. Калыхалісі, пелі, усюды пелі» (в. Кругліца Чашніцкага раёна Віцебскай вобласці). Прычым спяванне па моцы павінна быць такім, каб яго пачулі ў суседняй вёсцы: «*Качаемся на качэлях... У пуні зацэнім, у-у-уй крычым. Мы сядзем, а мужыкі ілі малыцы разгоны даюць/падкалыхваюць. Ох! Как стануць, дак прамо, ой, чуць не перакутль[вае]цца цераз тую, дзе зацэплена. А няём, а красіва!*

*Вылецела з куста ластаўка, ластаўка.
А ляціць іна высокая, высокая,
А глядзіць іна далёка, далёка.
Што ў Абольцэх дзеецца, дзеецца:
Семь малойцоў жэнецца, жэнецца.
Асталося чатыры, чатыры
І тых чэрві стачылі, стачылі.
А ні так чэрві, як мышы, як мышы.
З'елі яны да крошкі, да крошкі.*

А мы ж няём, а яно ж звонка, чу-ут далёка. У Абольцах (суседняя вёска. – В. П.) як пачуюць! На нас зляцця тады. – А чаму зляцця? (В. П.) – Ну таго, што мы ж брэшам на іх... – А яны не адгукаліся? (В. П.) – Не-е-е, яны калі-небудзь брэхалі тожэ на нас. Ну і мы на іх за гэта брэхалі» (в. Крывое Талачынскага раёна Віцебскай вобласці)¹. У Хоцімскім раёне, у адрозненне ад жаночых масленічных гушканняў чашніцка-талачынска-крупскіх тэрыторый, на арэлі садзіліся не жанчыны, а хлопцы з дзеўкамі па парах. «Масленка падходзіць, – адзначаецца ў матэрыялах В. Басько, – ставяць хлопцы арэлі і калышуцца па парах: на адным канцы хлопці з дзеўкай і на другім». І далей: «...як калышуцца, дык стараюцца вышэй узянецць. Тады, гавораць, лён вырасцець доўгі» [131, с. 42].

¹ Зап. ад групы спявачак у эксп. 1997 г. у Талачынскі р-н Віцебскай вобл. Т. Л. Канстанцінавай і В. М. Вахулай (Прыбыловай). ФЭ БДАМ. 646569/56.

Праезды на конях і катанне з горак належаць да тых масленічных дзей, падчас якіх гукавая прастора таксама павінна была быць абавязкова насычана песеннымі формамі. Сувязь акцыянальнага і гукавога радю масленічнага рытуалу гэтага тыпу стабільна назіраецца як на паўночных тэрыторыях Верхняга Падняпроўя [82], так і на паўднёвым усходзе дняпроўскага басейна ў арэале сожска-беседзь-іпуцкага вусця і прылягаючых да яго бранскіх тэрыторый. Весці гаворку пра пашырэнне масленічных катанняў/качанняў у мясцовасцях Браншчыны дазваляе этнаграфічнае апісанне масленічных дзей у зборы «Народные песни Брянщины» [74]. Яго складальнік, Т. Лук'янава, адзначае: «Любимым занятием (на Масленицу. – В. П.) было катанне на конях вакол сяла, катанне з горак на саннях (часам проста на кажуху), і катанне “Масленицы” – чучала, какое ўяўляла сабой пук саломы, перамешаны з разнастайнымі рызманами, насаджаны на граблі ці барану. Вазілі яго паўз усё сяло з песнямі, смехам, жартамі» [74, с. 17–18].

Асноўны сэнс катанняў тлумачаць самі спевакі: «на санках коўзаюцца – хто дальшэ заедзіць гэта значыць лён луччый вырасціць», «ну кагда хто-небудзь сабярэцца, гдзе-нібудзь трошку вып'юць, а патам выйдуць на ўліцу папяюць, пакоўзаюцца на санках. Это ўжо такая абычая была... Пайдзём пакоўзаемся на санках ў гэты дзень, Маслены, штоб быў лён даўгі...» (в. Вялікая Харкаўка Аршанскага раёна Віцебскай вобласці)¹. Вялікую ўвагу надаюць інфарматары расповеду аб тым, на чым «коўзаліся»: «Каталіся... І з горкі каталіся, козы дзелалі. Козы такія: прут жалезны дзелалі, дугою такою, ета, выжымалі яго... (гамоняць, расказваюць як з крышы каталіся. – В. П.). А на гаўнешках... Як рэшэта, лубка такая. І тады яе заплітаіш яе, адну старану, там, вярэвочкамі, а мароз... кароўім навозам замазыіш і паліваіш яе... вадою. Кожды раз як мароз бальшы ішчо паліваіш. Вот іна нарастаіць такім лёдым бальшым. І тады ўжо з гары як сядзіш, дак будзіш ляцець на ёй, ні нада ні піхаць, ні чо. Іна сама тады ляціць... – А хто катаўся з гор? – Усі каталіся. І мы каталіся... і дарослыя. А дарослыя у нас на гаре за намі... Прывязлі якія-туль сані, етыя бальшыя, конскія сані, палажылі вароты, а-а-а, як навалюцца, грут там, чалавек нескалька адзін на аднаго, і з гары, і чэрез далёка...» (в. Паршына Горацкага раёна Магілёўскай вобласці)².

«На долгий лён» (Смаленшчына), «штоб быў лён даўгі» (Аршаншчына) маглі, як адзначае В. Пашына, не толькі катацца, але і танцаваць: «(Песни пели) – на горе катались и так, всё, бывало, пляшем. Ты знаешь, как это бывало, молодые выскочим на двор – пляшем!» [79, с. 233].

¹ Зап. І. Л. Сіневіч ад Н. М. Акімавай, 1902 г. н., і Г. М. Котавай у эксп. 1985 г. у Аршанскі р-н Віцебскай вобл. пад кір. Л. П. Касцюкавец. ФЭ БДАМ. 646286/7, 5.

² Зап. ад А. Ц. Картаўнёвай, 1917 г. н., у эксп. 1999 г. у Горацкі р-н Магілёўскай вобл. пад кір. Т. Л. Бярковіч. ФЭ БДАМ. 1Е10/8.

Як вядома, форма магічнага руху ў выглядзе прытупаў, падскокванняў, скокаў, падтанцоўванняў і да т. п. у большай ступені характэрна для заходніх і паўднёвых славян. Аднак, калі прасачыць музычна-стылявыя заканамернасці масленічных песень Верхняга Падняпроўя, можна зрабіць дапушчэнне, што «танцавальная», а калі дакладней, «танцавальна-карагодная» форма пры іх выкананні была натуральнай і нават абавязковай, што пацвярджаецца фактам устойлівасці саміх дзей масленічных качанняў, коўзанняў, «праходак» па вясковай вуліцы (Гомельскі і Бранскі раёны).

У асобных мясцовасцях абрадавыя дзеі ў форме руху-катання/праезду на конях суіснуюць з гушканнем на арэлях, ці чапляннем калодак, ці наведваннем маладух. Вера Цярэнцьеўна Васілец (1923 г. н.) з в. Гілі Чашніцкага раёна пасля доўгага і падрабязнага расповеду пра цяганне калодкі, нечакана ўзгадала: «А-а-а, на конях дужа каталіся. Запрагаюць тройку, трое коней, санкі». – А хто катаўся на конях? (Т. К.) – Маладзёж... Хазяін... Асабенно маскалі (па-мясцоваму, стараверы. – В. П.) каталісь... На Масленіцу кірмашы ж былі. І каб абагнаць, усіх перагнаць»¹.

Геаграфія рытуальных катанняў/праездаў, на першы погляд, амаль цалкам паўтарае геаграфію распаўсюджання абраду з калодак. Асабліва гэта тычыцца меж «смаленскай» часткі арэалу. Паўночна-заходнія і паўднёва-заходнія межы звужаюць арэал.

Вынікам геаграфічна акцэнтаванага этнаграфічнага агляду асноўных сістэмаўтваральных кампанентаў акцыянальнага рада абрадаў Масленіцы Верхняга Падняпроўя з'яўляецца, з аднаго боку, раскрыццё іх аб'ектнай, функцыянальнай і семантычнай разнапланавасці, існавання як самастойных і яркіх фрагментаў масленічных дзей, замацаваных за пэўнымі этнакультурнымі тэрыторыямі басейна Дняпра. З другога боку, вонкава разнастайная геаграфія этнаграфічнага комплексу Масленіцы не адмаўляе існавання яе ў традыцыі Падняпроўя як суцэльнага арганізма, усе часткі якога суіснуюць па прынцыпе ўзаемадапаўняльнасці. У прыватнасці, накладка на геаграфію рытуальных катанняў/праездаў на этнаграфічны арэал абраду з калодак (асабліва ў смаленскай частцы) не разбурае комплекс, хоць і не супадае ў пэўных межах, бо праезды ахопліваюць толькі Лёзненскі, Гарадоцкі, Чашніцкі, Талачынскі раёны Віцебскай вобласці, Крупскі раён Мінскай вобласці, Аршанскі і Горацкі раёны Магілёўскай вобласці. Яны застаюцца ў адной, масленічнай, сістэме. Прычым асноўнае, што іх звязвае акрамя этнаграфічнай функцыі і адпаведна масленічнага асэнсавання носьбітамі этнатрадыцыі, знаходзіцца ў інтанацыйнай сферы абраду, усе складнікі якога інтэгруюцца адзінствам гукавога поля, структурна (тыпалагічна) адметнага ў розных лакалах масленічнай песенна-абрадавай традыцыі.

---

¹ Эксп. 1997 г. у Чашніцкі р-н Віцебскай вобл. пад кір. Т. Л. Канстанцінавай. ФЭ БДАМ. 646560/5а.

Мелагеаграфія масленічных напеваў Верхняга Падняпроўя

Яркай адметнасцю традыцыйнай культуры Верхняга Падняпроўя з'яўляецца дамінуючая роля ў рытуальным разгортванні каляндарна-песеннага цыкла фактару карагоднасці, якая праяўляецца «не толькі ў абавязковай наяўнасці карагодаў на працягу ўсяго каляндарна-песеннага года і не толькі ў распаўсюджанні тут спецыфічных карагодаў, характэрных для дадзенай зоны, але і ў карагоднасці амаль усіх каляндарных жанраў» [59, с. 155].

Другі фактар, які існуе на Падняпроўі, на нашу думку, яшчэ больш узмацняе апазіцыйнасць яго рэгіянальнай сістэмы. Маецца на ўвазе дамінуючае значэнне ў веснавым падцыкле земляробчага календара традыцый масленічнай песні, якая і ў жанравым сэнсе, і па музычна-стылістычным комплексе з'яўляецца не проста важным, а ў пэўным сэнсе стрыжнёвым яго кампанентам. У кожным выпадку карагоднасць, татальна ўласцівая падняпроўскай культуры, спалучаецца з па-рознаму ўвасобленай прызыўнасцю і ў залежнасці ад груповы напеваў пэўных тэрыторый мае свае непаўторныя па стылявых і тыпалагічных характарыстыках праяўленні. Выразнасць апошніх дазваляе вылучыць на Верхнім Падняпроўі дастаткова вялікія і яркія арэалы, сцягнутыя вакол тыпалагічных груп напеваў Масленіцы.

Для вызначэння адзінкі картаграфавання і, адпаведна, раскрыцця мелагеаграфіі песенна-абрадавых масленічных напеваў Верхняга Падняпроўя іх групуванне ажыццяўляецца па тых параметрах, якія з'яўляюцца асноўнымі ў методыцы тыпалагічнага аналізу песенна-фальклорных узораў на ўзроўні цэласнага напева. Песенна-меладычны тып выяўляецца па сукупнасці такіх прыкмет, як форма напева, структура вершарадка, яго музычна-рытмічнае распяванне, ладамеладычная аснова, інтанацыйны комплекс. Для аб'яднання напеваў у пэўны тып важную ролю адыгрывае стабільнасць той ці іншай з прыкмет канкрэтнай тыпалагічнай групы. Прынцыповым з'яўляецца таксама і ўлік тэрыторыі пашырэння напеваў той ці іншай групы, трываласць іх геаграфічнага замацавання, устойлівасць у межах пэўнай традыцыі.

Пскоўска-смаленска-віцебскі арэал

У песеннай культуры верхнедняпроўскага басейна існуюць некалькі масленічных арэалаў, якія тэрытарыяльна нераўназначныя, але аднолькава выразныя ў сэнсе свайго акрэслення спецыфічнымі масленічнымі напевамі.

Найбольш дакладную геаграфію і музычную аднастайнасць мае паўночная частка Верхняга Падняпроўя, якая ахоплівае вярхоўі басейна Дняпра і Заходняй Дзвіны.

Паводле шматразова ўдакладненых назіранняў [72, № 17; 82, № 37–55; 108, № 46; 120, № 4–6; 122, № 1–9; 140, № 3–12; 141, № 12–18] група масленічных напеваў, якая належыць да аднаго тыпу, пануе ў *пскоўска-смаленска-віцебскім* арэале (тып I /гл. Дадатак 1, карту 1/). Яшчэ ў сярэдзіне 1970-х гг. І. Зямцоўскі і Т. Карнаух адзначылі музычна-тыпалагічнае («лексіка-семантычнае», па азначэнні Л. Мухарынскай [71, с. 70]) адзінства масленічных пскоўска-смаленска-віцебскага арэала. Пераважная большасць зафіксаваных узораў выяўляюць роднаскасць масленічнаму напеву «А мы масленицу дожидаем», вядомаму па зборы М. Рымскага-Корсакава «100 русских народных песен» [108].

Вызначальнымі рысамі пскоўска-смаленска-віцебскага масленічнага тыпу з’яўляецца ўстойлівая складовая і музычна-рытмічная форма. Пры чатырохсегментнай структуры паэтычнага тэксту, які мае форму аббгб з асновай вершарадка 6+4 (6-складовік можа мець адхіленні ў 5- або 4-складовік), агульны структурны выгляд верша вызначае наяўнасць устойлівага прыпеўнага слова «люлі» («душа»), укаранёнага ў вершарадок. Пры стабільнасці карагодна распетай формы верша нязменнай застаецца і мелаформа АВА¹В¹ (гл. Дадатак 2, нотныя прыклады 1–4; ♪ 1–4):

а	б	б	г	б
А	В	А ¹		В ¹

А мы ма-сле-ни-цу до-жи-да-ем, / до-жи-да-ем, ду-ше, до-жи-да-ем //

альбо

а	б	б	г	б
А	В	А ¹		В ¹

Мы ма-слі-нку ды-жы-да-лі, / ды-жы-да-лі, лю-лі, ды-жы-да-лі //

Масленічныя напевы пскоўска-смаленска-віцебскага арэала ўяўляюць таксама адзін ладавы тып. У яго аснове – ангемітонны трыхорд квартавага амбітуса з субсекундай/субквартай і, часам, з дыятанічным запаўненнем малатэрцавага прамежку. Гнуткасць рытмічных рашэнняў, выразнасць рухава-пластычнага рытмічнага малюнка 4-складовікаў з зацягваннем трэцяга складу стварае струменісты вобраз. Аднак арнаментальнасць не на першым месцы. Галоўнае – мяккасць і пластычнасць меладычных і рытмічных ліній, якія выразна вымалёўваюцца пры характэрным для дадзенага арэала ўнісонным (часам з гетэрафоннымі ўтварэннямі) тыпе сумеснага спявання.

Разам з гэтым у манеры выканання масленічных напеваў адчуваюцца лёгка прытупы, плаўныя павароты карагоднага руху. Гэта праяўляецца ў тых выканальніцкіх сродках, якія накіраваны на падкрэсленне амаль што кожнага інтанацыйна прамоўленага складу паэтычнага тэксту. Вялікую ролю ў выканальніцкай агогіцы (пры даволі хуткім тэмпе выканання напеваў) адыгрываюць слізганні ад гука да гуча, фаршлагі, уздрыгванні/скідванні голасам пры паўтарэнні гуча на адной вышыні (як правіла), мікраглісанда і да т. п. У асобных выпадках спявачкі нават пачынаюць прыстукваць, што ўтварае своеасаблівую рытмічную партытуру, у якой прысутнічаюць свае акцэнтны.

У адпаведнай першаму меларадку частцы музычна-рытмічнай формы напева «А мы маслінку дажыдалі» з в. Мяжа Гарадоцкага раёна Віцебскай вобласці (гл. Дадатак 2, нотны прыклад 2; ♪ № 2) устойлівае акцэнтаванне першай, трэцяй і пятай восьмых (нібы рух чвэрткамі) дабаўляе да складовых яшчэ і рытмічныя націскі, якія, з аднаго боку, узмацняюць падкрэсленне націскных складоў, з другога, уносяць збой у натуральнае прамаўленне-інтанаванне слоў песні. Рытм другой часткі рытмаформы прыстуквання, які адпавядае другому радку мелаграфіі, з'яўляецца своеасаблівай уторай. Захаваўся спецыфічнага прыстуквання ад пачатку да канца выканання масленічнага напева і ўстойлівасць унутранай будовы рытмаформы адлюстроўвае асноўны рытм карагоднага шэсця падчас выканання тыпавых для песенна-абрадавай традыцыі Масленіцы пскоўска-смаленска-віцебскага арэала гучанняў.

Пры руху на поўнач у гэтай структурна-тыпалагічнай групе вылучаюцца некалькі іншых ладаінтанацыйных разнавіднасцей масленічных напеваў. Існаванне апошніх пацвярджаецца вялікім масленічным матэрыялам, прадстаўленым у зборы «Песни Псковской земли» [82]. Паказальна, аднак, што пры дастаткова значнай варыяцыйнасці ў сферы ладаінтанацыйнага зместу, пры наяўнасці ў паэтычных тэкстах шэрага новых лексічных і фанетычных нюансаў рытмічная структура масленічных напеваў паўднёва-ўсходняй часткі Пскоўшчыны і заходняй Наўгародчыны застаецца стабільнай. Менавіта яна выступае вызначальным і асноватворным фактарам структурнай тыпізацыі масленічнага матэрыялу. Дзякуючы ёй акрэсліваецца тыпалагічнае адзінства масленічнага масіву смаленска-віцебска-пскоўска-наўгародска-цвярскага сумежжа, якім ахоплена тэрыторыя значна больш шырокая, чым пскоўска-смаленска-віцебскі арэал.

Чашніцка-аршанска-мсціслаўскі арэал

Наступная група масленічных напеваў Верхняга Падняпроўя ўтварае чашніцка-аршанска-мсціслаўскі арэал. Ён вылучаецца тэрытарыяльнай шырынёй, спецыфічным праменепадобным характарам ірадыяцыйных тыпавых напеваў і, што звяртае на сябе ўвагу, ахопам лева- і правабярэжжа

Дняпра ў дыяганальнай накіраванасці з паўночнага захаду (раён Лепеля) на ўсход (да Мсціслаўля і суседніх з ім раёнаў Смаленскай вобласці).

Чашніцка-аршанска-мсціслаўскі арэал акрэсліваецца на падставе замацаванасці на гэтых тэрыторыях устойлівага паводле абрадавай функцыі і структуры шматварыянтнага тыпу масленічных напеваў з рэчытатыўна-дэкламацыйным інцыпітам «Чаму табе, маслянка, ды ня сем нядзель» і «гушкальным» рэфрэнам «Гу-та-та, гу-лі-лё», «Масленіца, масленіца» і інш. [36, № 18; 60, № 32–34] (тып II /гл. Дадатак 1, карту 1/). Ён паказальны для ўсіх масленічных, вядомых у гэтым арэале: і тых, якія выконваюцца ў час гушканняў на арэлях, і тых, што гучаць, калі калодку чапляюць альбо цягнуць, і тых, якія спяваюць, калі «проста» ходзяць пад вокны аднавяскоўцаў (гл. Дадатак 2, нотныя прыклады 5–6; № 6–7).

Структурна дакладны рэфрэн «Гу, та-та, гу, лё-ля» («Гу-та-та, рана маё», «Масленіца, масленіца») выступае галоўным паказчыкам прыналежнасці да гэтага тыпу. Важным з’яўляецца выкарыстоўванне ў якасці слоўнай формулы рэфрэна зварот да Масленіцы як да персаніфікаванага антрапаморфнага вобраза. Такі рэфрэн-зварот – самы яркі паказчык цыклавой і жанравай прымеркаванасці гэтых песень. Выкананне рытуальных масленічных песень з сігнальным рэфрэнам падчас гушканняў на арэлях, мэтанакіраванасць іх на магічнае зазыванне-заклінанне «вясны» абумовілі і іх стылявыя характарыстыкі.

Клічны па семантыцы, нязменны па рытмічнай арганізацыі 6-складовіка (3+3) і музычна-рытмічным распяванні 3-складовых груп па прыцыпе «антыметабалы» () рэфрэн чашніцка-аршанска-мсціслаўскіх масленічных знаходзіцца ў канцы напева, у выніку чаго ўтвараецца ўстойлівая мелаформа ABR.

Меладычная страфа разгортваецца ў ангемітонным ладавым комплексе трыхорда ў кварце з апорай на яго II ступень і ўтварае форму меластрафы AA¹. Пры гэтым A¹ адпавядае рэфрэнай слоўнай формуле «Гу, та-та, гу, лё-ля» і складаецца з дзвюх частак (aa₁). Няспыннае вярчэнне мелодыі ў вузкім амбітусе (як у асноўным паэтычным радку, так і ў рэфрэнай частцы напева) надае музычнаму вобразу спецыфічную пругкасць. Размеркаванне ж гукавых вышынь, якое адбываецца па прыцыпе супрацьпастаўлення дзвюх гукавых плоскасцей, падзяляе музычную прастору чашніцка-аршанска-мсціслаўскіх масленічных напеваў на «ніз – верх». Яно нібы пераключае іх у вертыкальнае вымярэнне: мелодыя асноўнага вершарадка мае спыненне на ніжнім тоне ладамеладычнага комплексу, музычны фрагмент, адпаведны рэфрэну, падкрэслівае верхні «паверх» – квартавы і тэрцавы гукі ангемітоннага трыхорда. «Двухвымяральнасць» гучання падмацоўваецца і больш доўгімі працягласцямі

рытмічнага афармлення апорных тонаў трыхорда. У рэчытатыўным па рытмічнай арганізацыі асноўным вершарадку (структура 7+5) зацягваецца пяты склад у кожным сегменце. У рэфрэне (3+3) зацягваюцца першы і шосты склады 6-скадовай структуры. У выніку масленічны напеў тыпу «Чаму табе, маслянка, ды ня сем нядзель» пры невялікай гукавой прасторы спалучае ў сабе дынаміку руху-ўзлёту і імправізацыйна-гульнявую, хвалепадобную тэхніку распрацоўкі рытму. Вельмі выразным з’яўляецца прыём кантрастнага супрацьпастаўлення рэчытатыўнага вершарадка і распетага, воклічнага рэфрэна.

У шматлікіх варыянтах масленічных песень чашніцка-аршанска-мсціслаўскага тыпу названыя музычна-стылістычныя рысы раскрываюцца разнастайна. Шэраг узораў, якія аб’ядноўваюцца ў групу нестрафічных, аднарадковых, некантрастных у будове напеваў, выяўляюць імкненне да сцягнутасці вакол воклічна-гушкальнага рэфрэна (гл. Дадатак 2, нотныя прыклады 7–26; № 5, 8–17).

У тых выпадках, калі ў якасці рэфрэна выступае не пастаянны слоўны прыпеў-вокліч, а двойчы паўторанае слова ці словазлучэнне другога паўрадکوўя асноўнага вершарадка, музычна-рытмічная 6-скадовая «люстэркавая» форма арганізацыі захоўваецца (гл. Дадатак 2, нотны прыклад 9):

На га-рэ ба-бы ся-дзе-лі, / ся-дзе-лі, ся-дзе-лі. // *i da m.n.*

Адчуваецца дакладны рух з роўным бегам восьмымі ў першым і анапестычна аформленымі прытупамі ў другім сегменце вершарадка. Можна меркаваць, што гэта – своеасаблівая праява карагоднасці, і хутчэй за ўсё яна звязана з непасрэднымі ўмовамі выканання абрадавых напеваў Масленіцы падчас святочнага шэсця-танца.

Мадыфікацыяй чашніцка-аршанска-мсціслаўскага тыпу масленічных напеваў з рэфрэнам выступаюць варыянты, у якіх яскрава праяўляецца прынцып «канцэнтраванай рэфрэннасці». Песенная страфа складаецца з трох фраз, у адпаведнасці з чым форма напева мае выгляд AA¹A². Роллю рэфрэна выконвае апошняя фраза, і менавіта яго рытма-формуле падпарадкавана ўся музычна-рытмічная структура песні (гл. Дадатак 2, нотны прыклад 7):

Ма - слі - нка - ка-лы-зу - ха, / ця - бе ця - чы да Ду - ха, / да Ду-ха, да Ду - ха! //

<p>да Ду-ха,</p>	<p>да Ду-ха</p>
<p>Мас - лін-ка -</p>	<p>ка-лы-зу-ха</p>
<p>Ця-бе ця-чы</p>	<p>да Ду-ха</p>

У шэрагу аднарадковых варыянтаў музычна-рытмічны радок скарачаецца яшчэ больш. Рэфрэнная частка музычнай формы захоўваецца, але ў якасці слоўнай формулы рэфрэна выступае паўтарэнне апошняга слова (ці словазлучэння) песеннага вершарадка (гл. Дадатак 2, нотны прыклад 16 [60, № 35]).

форма вершарадка	a	b	b
форма меларадка	a	a ¹	a ¹
музычна-рытмічная форма	a	b (= R)	
сілабічная норма	5	+	3 + 3

альбо

альбо

Пры гэтым у рытмічным малюнку другой часткі напеву варыятыўнасць можа праяўляцца ў невялікіх рубатных зацягваннях першага, або першага і трэцяга складоў другой сінтагмы меларадка, нязменнай у сваёй 6-складовасці (3+3).

Адзначым, што, нягледзячы на імператыўна акрэсленыя («абрадавыя») стылістычныя адзнакі, рэфрэны масленічных напеваў чашніцка-аршанска-мсціслаўскага арэала вельмі пластычныя. Незалежна ад расцягвання ці, наадварот, скарачэння радкоў асноўнага паэтычнага тэксту, ад замен устойлівага рэфрэна («Гу, та-та, гу, лё-ля») на іншыя словазлучэнні (у выпадку, калі яго функцыю выконвае двойчы паўторанае другое паўрадکوёе), ва ўсіх масленічных гучаннях гэтага арэала адчуваецца ўласцівая ім воклічнасць і сугестыўнасць. Інакш кажучы, увесь час, у тым ліку і ў рэчыта-

тыўна-дэкламацыйных частках напеву, наяўным выступае няспыннае дзеянне той выгуковай энергіі, якую нясе ў сабе імператыўны рэфрэн.

Інтанацыйны змест і ладамеладычную арыентацыю масленічных напеваў чашніцка-аршанска-мсціслаўскага арэала вызначае вузкааб’ёмнасць. Асноўны ладаінтанацыйны від масленічных рэпрэзентуе напеў «Чаму табе, маслянка, ды ня сем нядзель». У яго аснове – ангемітонны трыхорд у кварце (у некаторых выпадках з запаўненнем тэрцавага прамежку) з апорай на II ступень. Разам з гэтым квартавы трыхорд можа быць заменены на вялікатэрцавы ладаінтанацыйны комплекс з субквартай, на тэтра- альбо пентахорд квінтавага амбітуса. Нарматыўным з’яўляецца дабаўленне да трыхорда ў кварце ніжняй секунды, у выніку чаго ўтвараецца важная для чашніцка-аршанска-мсціслаўскіх масленічных клічнасць, узмоцненая «адкрытай» інтанацыяй кварты.

Асаблівай увагі заслугоўвае ладаінтанацыйная будова тых чашніцка-аршанска-мсціслаўскіх напеваў, якія зафіксаваны ў Бялыніцкім раёне Магілёўскай вобласці. Бялыніцкія ўзоры вылучаюцца ўнутранай неаднароднасцю ладаінтанацыйнага комплексу, які складаецца з дзвюх узаемазвязаных простых структур (гл. Дадатак 2, нотны прыклад 26). Інтанацыйнай асновай выступае ангемітонны трыхорд у кварце, які адпавядае вершарадку альбо яго рэфрэназамыняльнай частцы. Разгортванне мелодыі ў межах асноўнага ладавага комплексу пачынаецца квінтавым сігнальным воклічам. У выпадках паўтарэння першых складоў вершарадка вокліч надае напеву заклінальны характар, які захоўваецца і тады, калі квінтавы ход запаўняецца праз вялікае трохгучча (гл. Дадатак 2, нотныя прыклады 21–23). У выніку адбываецца супрацьпастаўленне акрэсленых воклічам ладавых апор I – V (як «ніз – верх»). Такая «двухпавярховасць» бялыніцкіх масленічных напеваў (да ўсяго – «гушкальных» па сваёй меладычнай прыродзе) пацвярджае іх прыналежнасць масленічнай традыцыі чашніцка-аршанска-мсціслаўскага арэала.

Не мяняюць карціны іншыя масленічныя варыянты Бялыніцкага раёна. Сярод іх – «А ў нас сёння маслінка, маслінка» (гл. Дадатак 2, нотны прыклад 24). Тут таксама счпляюцца дзве ладавыя структуры. Аднак на гэты раз яны не кантрастныя, а аднародныя і нават аднатыпныя. Абедзве заснаваны на ангемітонным трыхордзе ў кварце з апорай на ніжнім (першы трыхорд) і тэрцавым (другі трыхорд) тоне. У цэлым жа суадносіны апор фарміруюць квартавую апазіцыю па «гушкальным» прынцыпе «ніз – верх».

Аналіз масленічных песень чашніцка-аршанска-мсціслаўскага арэала паказаў існаванне акрамя асноўнага варыянта тыпавага напеву (са слоўным рэфрэнам) яшчэ дзве яго разнавіднасці: тып Па (масленічныя напевы, у якіх пры захаванні агульнай мелаформы адбываецца замена слоўнай формулы рэфрэна на двойчы паўторанае другое слова ці словазлучэнне

вершарадка) і тып Пб (аднарадковыя па мелаформе напевы з характэрным для групы Па прынцыпам слоўна-рытмічнай будовы рэфрэннай частцы напеву). Суіснаванне ўсіх трох варыянтаў «гушкальнага» масленічнага тыпу назіраецца толькі на тэрыторыі, ахопленай Чашніцкім, Сенненскім, Талачынскім і Аршанскім раёнамі. Гэты факт дае падставу абазначыць названую тэрыторыю як ядро масленічнай песеннай традыцыі ў межах арэала. На астатніх яго тэрыторыях напевы «гушкальнага» тыпу і яго варыянтаў размяркоўваюцца раўнамерна, але аўтаномна: напевы тыпу П і Па ахопліваюць правабярэжныя тэрыторыі па лініі Барысаў–Крупкі–Бялынічы, напевы Па і Пб – пераважна левабярэжныя мясціны па лініі Шклоў–Горкі–Мсціслаў–Чавусы–Быхаў–Магілёў.

Клімавіцка-хоцімскі арэал

Ва ўсходне-цэнтральнай частцы Верхняга Падняпроўя, у міжрэччы сярэдняга цячэння Сожа і вярхоўяў Беседзі ярка акрэсліваецца клімавіцка-хоцімскі масленічны арэал, з тыповым напевам «А ты, масленіца, белы сыр» (тып III /гл. Дадатак 1, карту 1; Дадатак 2, нотны прыклад 27; № 19/ [61, № 13–14]). Гэты арэал, акрамя клімавіцка-хоцімскіх тэрыторый, ахоплівае памежныя з імі тэрыторыі паўднёвай Смаленшчыны і паўднёва-заходняй Браншчыны [133, с. 717–733, № 23–32, 44–45; 119, № 1, 4, 11, 13 у блоку веснавых песень («весну гукают в великом посту»); 121, с. 133, № 8, с. 155, № 112].

У двухчасткавай будове песеннай страфы (вершаваная страфа – АБ, мелафраза – АА¹), якая ў кожным радку структуруюцца парнымі паўрадковымі аба¹б¹, характэрным з’яўляецца адсячэнне 3-складовіка ў завяршэнні кожнага радка. Сама 3-складовая група можа быць прадстаўлена ў выглядзе рытмафігуры «прытупу» (♩♩), альбо мець падвойнае рытмічнае

ўзрастанне (♩♩). Перавага ў клімавіцка-хоцімскіх масленічных напевах анапестычнай рытмафігуры «прытупу» з’яўляецца важнай рысай для аб’яднання іх музычна-рытмічных рашэнняў у адну тыпалагічную групу. У прыватнасці, у напевах «А ты, масленіца – белы сыр» (гл. Дадатак 2, нотны прыклад 27), «А ты, масленіца – палізуха» [61, № 13] музычна-рытмічнае распяванне цалкам заснавана на шматразовым паўторы гэтай 3-складовай рытмафігуры:

А ты, ма - сле - ні - ца — бе - лы сыр, / а хто ні жа - ні - ўся — су - кін сын. //

А ты, ма - сле - ні - ца — па-лі-зу - ха, / па - лі - жы - ка мя - не хоць да Ду - ха. //

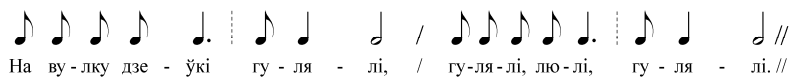
Разнавіднасцю выступаюць тыя масленічныя напевы, якія маюць карагодна-пластычны рэфрэн «Ай, люлі, люлі» [61, № 14].

У запісаным у в. Бяседавічы Хоцімскага раёна Магілёўскай вобласці напева «Какалуша мая, зеленая мая», у якім форма меластрафы (AB) з унутрырадковым перыядычна парным фразавым драбленнем (aa¹bb¹) не адпавядае няцотнай, трохрадкавай будове паэтычнага тэксту, музычна-рытмічная структура зноў выяўляе дамінаванне анапестычнага 3-складовіка, хоць мора рытму ў другім вершарадку меластрафы павялічваецца ўдвая [61, № 9]:

Адным з варыянтаў музычна-рытмічнага распявання вершарадка масленічных напеваў клімавіцка-хоцімскага арэала з'яўляюцца ўзоры, на першы погляд адметныя структурай верша 5+3 (альбо 5+5), а таксама парознаму разгорнутымі рэфрэнамі («люлі», «душа» ў форме аббгб і «люлі, люлі», калі форма абRб). Гэта вылучае іх асобна.

Аднак прадстаўлены ў мадыфікаваным выглядзе «прытупавыя» рытмічныя інтанацыі (яны прысутнічаюць і ва ўстойлівым зацягванні апошняга складу 5-складовікаў, і ў адсечаным 3-складовіку з падвойным рытмічным узрастаннем) дазваляюць улучыць такія ўзоры гучанняў на Масленіцу ў асноўную для арэала тыпалагічную групу, тым больш што меластрафа адпавядае форме AA¹, амаль нязменнай у клімавіцка-хоцімскіх масленічных напевах (гл. Дадатак 2, нотны прыклад 24; ♪ № 20).

Моцным фактарам аб'яднання разнастайных масленічных напеваў клімавіцка-хоцімскага арэала з'яўляецца іх інтанацыйна-меладычны комплекс. На першы план выступае пластычнасць і меладычная мяккасць лірычна распетых ангемітонных трыхордаў у амбітусе кварты з запаўненнем малатэрцавага прамежку. У некаторых напевах гукавы дыяпазон пашыраецца. Ангемітонны трыхорд у кварце захоўвае сваё стрыжнёвае значэнне, аднак дабаўленне верхняй альбо ніжняй секунды ўзмацняе загучальныя якасці ў цэлым мяккіх, па-дзявоцку плаўных масленічных узораў. У іх інтанацыйным строі паяўляюцца клічныя ўзыходныя ходы па трохгуччах, больш актыўна высвечваюцца квартавыя выгукі. У сувязі з характэрным тыпам сумеснага гетэрафонна-манадыйнага спявання¹, у якім лініі

¹ У зборы «Песні Беларускага Падняпроўя» гэты тып шматгалосся характарызуецца як «спеў з пералівамі» (па вызначэнні саміх выканаўцаў) [61, с. 11].

галасоў не замацоўваюцца ў іерархіі верхні–ніжні, а свабодна мяняюцца месцамі, перакрываюцца і выяўляюць меладычную раўназначнасць кожнай з іх, інтанацыі кварты і квінты могуць быць, дзякуючы фактуры, пададзены ў вертыкальнай праекцыі:

Масленічныя напевы сожска-беседзь-іпуцкага вусця

Масленічныя напевы поўдня Верхняга Падняпроўя лакалізуюцца ў арэале сожска-беседзь-іпуцкага вусця, на гомельска-бранскім сумежжы. Музычны комплекс Масленіцы тут мае выгляд рознакаляровы і мазаічны, што ў межах названай тэрыторыі з’яўляецца нормай для традыцыі. Гэтак-сама паказальны для яе і кожны з элементаў музычна-стылістычнага комплексу масленічнай песні.

Спецыфічнасць масленічных сожска-беседзь-іпуцкага вусця – у спалучэнні напеваў, рознакіраваных па арганізацыі асноўных сродкаў выразнасці. Асобныя ўзоры масленічных могуць быць абазначаны як тыпавыя і аб’ядноўваюцца ў пэўныя групы. Але ёсць і больш магутныя інтэграцыйныя фактары, бо літаральна ўсе групы напеваў з іх варыянтамі падпарадкоўваюцца законам «гукавога поля» магічных дзей, накіраваных на веснавыя загуканні. У масленічных напевах верхнедняпроўскага поўдня (усходнегомельскіх і заходнебранскіх) складаецца характэрная для загуканняў сістэма сродкаў гукавога ўздзеяння: «прастаракасць» голаснага спявання, гукавая насычанасць і адметная «гушчыня» фактурных фарбаў, якія ўзнікаюць у выніку пэўнага тыпу шматгалосся (гетэрафанія на бурдоннай аснове), замацаванага ў сожска-беседзь-іпуцкім арэале. Таксама ўражае ўстойлівасць канчатковых выгукаў «У!», глісандуючых узлётаў і спадаў у канцы і ў сярэдзіне напеваў, рытмічнае расцягванне-акцэнтаванне ладава апорных гукаў і не менш своеасаблівае для масленічных напеваў беларускай часткі паўднёвадняпроўскай традыцыі меладызаванае скандзіраванне паэтычнага тэксту з «гульнёй» безнаціскнымі складамі.

Найбольш шырокую распаўсюджанасць на гэтай тэрыторыі набывае масленічны тып з рэфрэнам «Масляная, шчаслівая, прасцягніся даліко» («Масляная, шчаслівая, прастягніся до Велика дня», «Масленая, шчаслівая, растяніся далеко») (тып IV /гл. Дадатак 1, карту 1; Дадатак 2, нотны прыклад 30; ♪ № 24/).

Выразна вылучаны ў агульнай форме паэтычнай страфы (АБР) рэфрэн не толькі ў вербальным, але і ў музычным плане выступае ў якасці

вызначальнага «знака» гэтага самастойнага песенна-меладычнага тыпу. Пацвярджэннем абавязковай прысутнасці слоўнага рэфрэна служаць выказванні саміх выканаўцаў. У час экспедыцыі 1979 г. у в. Ачэса-Рудня Добрушкага раёна Гомельскай вобласці (кір. Л. Касцюкавец) адна са спявачак ачэса-рудненскага гурта пасля першай страфы («Масляная, вот я йду / Пацярала жэніха – не найду. У!»), выкананай без рэфрэнай слоўнай формулы «Масляная, шчаслівая, прасцягніся даліко!», з абурэннем усклікнула: «Нада была масляную! А вы так!» Інакш кажучы, адступленне ад «закона», якое можа праявіцца ў адсутнасці масленічнага рэфрэна, успрымаецца як грубае парушэнне, невыкананне галоўнага правіла, у выніку чаго разбураецца аснова асноў – рытуальны музычны «знак» і, увогуле, сэнс масленічнай песні.

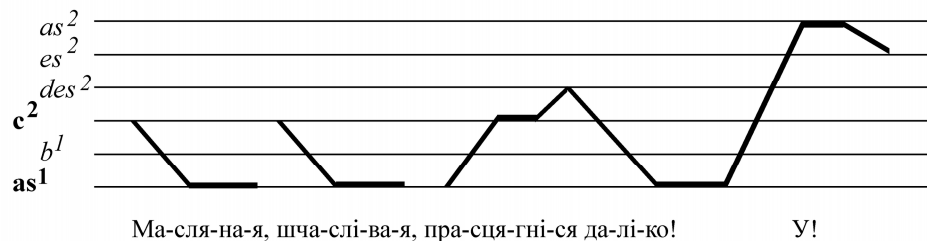
Важкасць ролі рэфрэна ў масленічных напевах сожска-беседзь-іпуцкага вусця праяўляецца і ў тым, што ў параўнанні, напрыклад, з масленічнымі віцебска-мсціслаўскага арэала ён практычна падпарадкоўвае сабе не толькі рытмічную арганізацыю напеву, але і ўласна меласферу. У разгортванні мелодыі дамінуе інтанацыйнасць рэфрэна, якой ахоплена і асноўная частка паэтычнага тэксту, што адпавядае радку. Як вынік назіраецца раўнамернасць размеркавання аднатыпных гукавых ячэек.

Напевы рэфрэннага тыпу разгортваюць вядучы для масленічных гэтых тэрыторый вялікатэрцавы ладаінтанацыйны комплекс. Апошні паўстае «рассунутым», дзякуючы верхняй секундзе, а таксама выгуку ў канцы рэфрэна. Дыяпазон выгуку надзвычай шырокі. Ён ахоплівае акустычна дасканалую актаву-вокліч, якая ўнутры нібы падзелена запаўняючай яе квінтай-выгукам на «У!».

Характэрнай прыкметай масленічных напеваў сожска-беседзь-іпуцкага арэала выступае разгортванне меладычнай лініі, звязанае з прынцыпова аднастайнай «заваёвай» гукавой прасторы. Крайнія кропкі асноўнага тэрцавага кроку (на мелаграме – as^1 – c^2) акрэсліваюцца адразу ўзлётам мелодыі ўверх з захопам верхняга тону c^2 у пачатку кожнай сінтагмы паэтычнага тэксту. Спуск да ніжняга апорнага тону as^1 – паступовы, што кампенсуе папярэдні імклівы пад'ём.

Мелаграма другой страфы напеву «Масляная, вот я йду»

Структурна-рытмічны комплекс разглядаемых напеваў сожска-беседзь-іпуцкіх масленічных вылучаецца яркай апазіцыйнасцю музычна-рытмічнага распявання рэфрэна і вершарадка.

Рэфрэн адзначаны рытмічнай «працягласцю». Па колькасці рытмічных адзінак ён заўсёды адпавядае першай частцы напеву (13–20 складоў асноўнага паэтычнага тэксту і 15 складоў рэфрэна). Асаблівасцю яго арганізацыі з’яўляецца спалучэнне дактылічных (♩) і анапестычных (♩♩)

рытмафігур, у групоўцы якіх своеасабліва праяўлена карагоднасць. Мадэліроўка выяўляе парнасць, у аснове якой – чаргаванне дактылічнага і анапестычнага рытмаматываў. Апошняя тыпова для веснавых карагодаў, у тым ліку карагодаў «Проса». Аднак у сожска-беседзь-іпуцкіх масленічных варыянтах рытмічная антыметабола «Проса» «расцягнута», што дазваляе меркаваць аб менавіта масленічным асэнсаванні рытмафігуры і, шырэй, «перавесці» яе з рухальна-танцавальнай у моўна-заклінальную сферу:

Кожная страфа асноўных частак напеву ў залежнасці ад паэтычнага тэксту дае нібы новае спалучэнне рэфрэнных дактылічных і анапестычных, а таксама 4-складовых (♩♩♩♩) рытмафігур і раскрывае яркі камбіна-

торна-варыятыўны характар рытмаарганізацыі вершарадка. Варыяцыйная рухомасць праяўляецца на ўзроўні чаргавання цэлых вершарадкоў, у якіх дамінуе якая-небудзь адна з названых вышэй рытмафігур – дактылічная, анапестычная ці 4-складовік восьмымі. Групоўка іх мае лагічна дасканалую і строгую парную перыядычнасць. У гэтым – функцыянальная дзейнасць устойлівай па сваім месцазнаходжанні цэзур, якая падзяляе асноўны вершаваны радок на дзве «песенныя сінтагмы» (В. Ялатаў). Апошнія, у сваю чаргу, таксама структуруюцца, што праяўляецца ў разбіўцы на яшчэ больш дробныя складова-рытмічныя адзінкі.

Ритмічна «партитура» і лічбавая схема сілабічнай будовы вершарадкаў адлюстроўваюць тыповае для рэфрэнных масленічных напеваў багацце магчымых спалучэнняў рытмаінтанацый. Апошнія атрымліваюцца рознымі як па складовачасавым распяванні дактылічных, анапестычных і 4-складовых фігур, так і па выніковым малюнку іх спалучэнняў з прычыны няўстойлівасці складовай структуры вершаванай страфы, якая можа хістацца ад 13- да 20-складовікаў.

У масленічнай песні з інцыпітам «Масляная, вот я йду» (гл. Дадатак 2, нотны прыклад 30) першая страфа (яна была выканана без абавязковага рэфрэна) пабудавана на колькасна пераважаючай ва ўсім напева анапестычнай рытмаформуле зацвярдзальнага (прытупнага) характару:

Цалкам супрацьлеглай па музычна-рытмічным асваенні часавай прасторы выглядае варыянт асноўнага вершарадка ў другой страфе напева:

Музычна-рытмічная структура і лічбавая схема сілабічнай будовы вершарадкаў напева «Масляная, вот я йду»

1. Ма-сля-на-я, вот я йду, / па-ця-ра-ла жэ-ні-ха, не на-йду	7 (4+3) + 10(7+3)
2. Я ду-ма-ла, ма-сля-нкі сем ня-дзель, / а-ста-е-цца ма-сля-нкі а-дзін дзень	10(4+6) + 10(4+6)
3. Ма-сля-на-я, бе-ла-я, / па-ву-лі-цы бе-га-я	7(4+3) + 7(4+3)
4. Ля-це-лі гу-сі у І-ва-на-чкі, / на-шы дзе-ўкі вы-шы-ва-на-чкі	10(5+5) + 9(4+5)
5. Ма-сля-на-я – ка-ла-ту-ха, / ка-ла-ці хло-пца ў кі-нцю-ха	8(4+4) + 8(5+3)
6. Ля-це-лі гу-сі гег-ні, / на-шы хло-пцы се-дні	7(5+2) + 6(4+2)
7. Бра-зну-лі ло-жкі ў ве-ка, / па-шлі на-шы дзе-ўкі ў ле-та	7(5+2) + 8(6+2)

Тут відавочна імкненне спевакоў у класці ў адзін радок як мага больш інфармацыі. Кожнае з паўрадکوўяў дае такое аб'яднанне рытмічных ячэек, што цалкам узнаўляецца «просавая» рытмаформула. Дзякуючы інтэнсіўнаму складовому напаўненню і дынамічнаму рытмічнаму прасоўванню, яна паўстае не ў звычайным спалучэнні восьмых і чвэртак, а з удвая паменшанай морай:

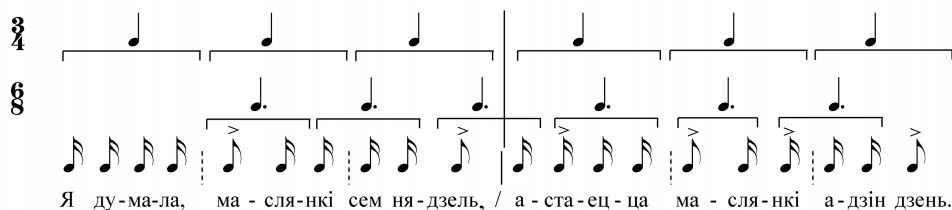

Метр амаль што ўсіх паэтычных радкоў пульсуе часавымі адрэзкамі па чатыры адзінкі (♩ ♩ ♩ ♩). Але ў залежнасці ад складовых адхіленняў

могуць узнікаць драбленні восьмымі і шаснаццатымі. Пры гэтым мернасць цотнага падзелу захоўваецца. Выключэннем з'яўляецца другая страфа. Тут асноўны рытмамеладычны радок уносіць «збіўку» у раўнамерную цотнасць музычна-рытмічнага распявання паэтычнага тэксту, і ў кожным слоўна-рытмічным паўрадکوўі назіраецца зрух на трохмернасць:

Мадэліроўка рытмічнай будовы другой страфы паэтычнага тэксту «Масляная, вот я йду» выяўляе гнуткасць пульсацыі і ўнутраную рытмічную вылучанасць яшчэ больш дробных груп. Яны ўзнікаюць у выніку падключэння выканальніцкай акцэнтнароўкі сродкамі агогікі такіх складаў, як «ма-», «-нкі» ў слове «маслянікі», «-ста-», «ма-», «-нкі» ў словазлучэнні «астаецца маслянікі». Пры гэтым складны не заўсёды з'яўляюцца націскнымі альбо важнымі па сэнсе. Інакш кажучы, у форме асноўных вершарадкоў другой страфы пераадольваецца выразная раўнамернасць двухдольнасці, знімаецца яе вядучае значэнне. Рытмаінтанацыйны малюнак становіцца палётным, мяккім, свабодна лунаючым у прасторы. Плаўнасць трохмернай пульсацыі выступае на першы план, змякчае радасную прыўзнятасць агульнага жартаўліва-гульнявога настрою, пераводзіць яго ў больш спакойны план:

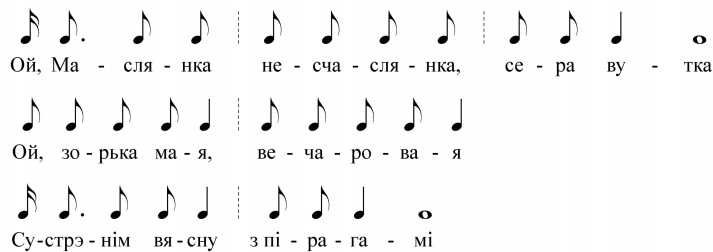
Разнастайнасцю ўвасаблення танцавальна-прытупных рытмаінтанацый вызначаюцца масленічныя версіі з рэфрэнам «Масляная, шчаслівая, прасцягніся даліко» з заходняй Браншчыны. Варыятыўнасць у большай ступені праяўляецца ў структурна-рытмічным комплексе асноўнага радка паэтычнага тэксту. Розны па працягласці, ён можа арганізоўваць у рытмічна няспынным бегу колападобнае вярчэнне ў межах квартавага тэтрахорда, альбо мець музычна-рытмічную форму у 13-складовых (4+3+3+3) вершарадках. У больш скарочанай версіі вершаструктура 4+3+3 у 10-складовіках асноўных вершаваных радкоў мае музычна-рытмічную форму .

Паварот у бок малатэрцавых гучанняў характэрны для масленічных напеваў наступнай групы арэала сожска-беседзь іпучкага вусця [74, № 6; 123, № 71] (тып V /гл. Дадатак 1, карту 1). Па сваёй семантыцы яна набліжаецца да дэкламацыйных практык агульнавеснавых магічных загуканняў, што выяўляецца ў захаванні такіх стылявых параметраў, як надзвычайна высокі тэсітурны рэгістр, доўгія падкрэсленыя выгукі ў канцы кожнага вершарадка або страфы, вярчэнне напева ў вузкім аб'ёме малой ці вялікай тэрцыі, бесперапыннае бурданіраванне на стрыжнёвым тоне, а таксама паказальнае для выканальніцкага стылю мясцовых загуканняў акцэнтаванне кожнага гуку напева.

З прычыны амаль што тоеснасці загукальнай і масленічнай лексікі – ладаінтанацыйнай, структурнай, рытмічнай, выканальніцкай – спектр масленічных напеваў гэтай групы даволі размыты. Варыянты, якія яго прадстаўляюць, можна аб'яднаць у дзве лакальныя падгрупы.

Да першай належаць масленічныя песні, самімі спявачкамі азначаныя як «гукальныя». Вызначальнай музычна-стылістычнай прыкметай іх з'яўляецца ўстойлівасць малатэрцавага меладычна-інтанацыйнага комплексу з працягласцю канчатковых актаўных выгукаў. Спецыфічнасць напевам гэтай групы надае варыятыўнасць структурна-рытмічных стылявых характарыстык.

У аднарадковых напевах з в. Казацкія Балсуны Веткаўскага раёна Гомельскай вобласці (запісаных супрацоўнікамі фанаграмархіва ІРЛІ РАН) меларадок адпавядае зменлівай форме радка паэтычнага, які можа быць двух- (аб) або трохсегментным (абв). Таксама варыянтна рухомы структура верша і яго музычна-рытмічнае распяванне (гл. Дадатак 2, нотныя прыклады 32–33). У адным напеве могуць спалучацца вершаваныя структуры 4+4+4, 5+5, 5+4, якія абумоўліваюць адпаведна арганізаваныя музычна-рытмічныя формы:

Напеў «Мы думали, масленке сем недель» з в. Астраглядава Старадубскага раёна Бранскай вобласці [123, № 69] у адрозненне ад папярэдніх з’яўляецца цалкам страфічным:

Па рытмічна-стылявых характарыстыках ён выглядае больш устойлівым. Форма яго паэтычнай страфы АБ, форма меластрафы АА¹, музыка-рытмічная структура 10-скадовага вершарадка з дзвюма цэзурамі (4+3+3)

мае «просавы» музыка-рытмічны эквівалент: . Іншыя

вершарадкі маюць сілабічную норму або 3+3, або, у залежнасці ад складовых драбленняў тэксту, 6+3. Музыка-рытмічнае распяванне адпаведна .

Напевы другой лакальнай групы (тып Va /гл. Дадатак 1, карту 1; Дадатак 2, нотны прыклад 34; № 25/) па музыка-стылявой характарыстыцы надзвычай выразныя. Форма іх кантрастна арганізаванага верша (абв) і трохфразавай меластрафы (АВА¹) дастаткова стабільная па складовай 5+6+7 (6+6+7, 6+6+5, 6+5+7) і музыка-рытмічнай структуры .

Рэальнае гучанне напеваў гэтай групы выяўляе складаную ўзоры-стасць рытмічнага арнаменту, а меладычныя лініі знаходзяцца ў інтанацыйнай сферы вялікатэрцавага ладавага комплексу з субквартай і верхняй секундай і завяршаюцца пастаянным актаўным ускідваннем-узлётам на апошнім складзе вершарадка. Гэты актаўны вокліч далей запаўняецца зыходным квартавым воклічам на гуку «У!» з дастаткова працяглым (хоць і не па-палеску бязмежным) завісаннем на квінтавым тоне. Спецыфічнай уяўляецца і аскамістасць гучанняў кластэраў, якія ўтвараюцца ў выніку характэрнага для традыцыі сожска-беседзь-іпуцкага вусця тыпу спявання – гэтэрафанічнага на бурдоннай аснове. Усё гэта нагадвае мудрагелістую

складанасць і прыгажосць багатых па колеры і наборы ў адным фрагменце геаметрычных, раслінна-геаметрызаваных і іншых матываў-ромбаў, а таксама вазонаў, характэрных для мясцовых вышывак на рушніках і асобных элементах жаночага традыцыйнага строю. Апошні мог быць аздоблены акрамя вышыўкі ўзорыстым ткацтвам, карункамі і да т. п. Гэтаксама разнастайнымі з'яўляюцца і вышывальныя тэхнікі.

Дзякуючы шырокай унутрыскадовай распетасці, складовым устаўкам у асноўны тэкст «ды», «дэ», «ка», «ой», «ба», а таксама вылучэнню запеву, заснаванага на паўторы апошняга слова кожнага папярэдняга радка паэтычнага тэксту, масленічныя напевы гэтай лакальнай групы выклікаюць аналогіі з лірычнымі песнямі. Аднак па каранёвых, тыпалагічна значных прыкметах яны з'яўляюцца выразным прыкладам нейкага асобага тыпавага напеву, які характэрны для каляндарных песень сезонаў вясна-лета паўднёва-ўсходняга Падняпроўя. У межах названых тэрыторый напеў мае розную функцыю. Акрамя масленічнай (веснавы сезон), ён у летні час у якасці жанрава пераасэнсаванага выконвае функцыю музычнага «знака» жніва. Як паказала В. Пашына, традыцыя жніўных песень, лакалізаваных у басейнах Дняпра і Сожа, прынцыпова адрозніваецца ад жніўных інтанацыйных практык іншых тэрыторый паўднёва-ўсходняй Беларусі (сярэдняе і ніжняе цячэнне Прыпяці). Тут, у дняпроўска-сожскай зоне, гэтая традыцыя прадстаўлена амаль што адзіным тыпавым напевам, ідэнтычным прыведзенаму лакальнаму напеву сожска-беседзь-іпущкага арэала. Гэта асабліва ярка праяўляецца пры параўнанні натацый жніўнай і масленічнай версіі гэтага тыпавага напеву:

Зап. у в. Старыя Грамыкі Веткаўскага р-на Гомельскай вобл. Натацыя В. Пашынай [80, с. 53, № 7].

Зап. у в. Неглюбка Веткаўскага р-на Гомельскай вобл. Натацыя мая. – В. П.

Пацвярджэннем падабенства жніўнага і масленічнага напеваў з'яўляюцца і самі гучанні жніўных і масленічных песень адпаведна з вёсак Стаўбун і Неглюбка Веткаўскага раёна Гомельскай вобласці. Прадстаўленыя на міжнароднай навуковай канферэнцыі «Славянская этномузыкалогія:

Направления. Методы. Концепции» (г. Минск, 23–26 кастрычніка 1996 г.) у дакладзе М. Енгаватавай¹ у якасці музычнай ілюстрацыі антыфонна-кананічных форм сумеснага спявання жніўныя Веткаўскага раёна аказаліся амаль што тоесамі масленічнай, зафіксаванай у гэтых мясцовасцях экспедыцыяй БДК у 1979 г.

З’ява функцыянальнага пераасэнсавання масленічнага напева ў напеў летняга жніва не адзінакая на Верхнім Падняпроўі. Чашніцка-аршанска-мсціслаўскаму арэалу належаць узоры, якія фіксуюцца тут і як жніўныя, альбо дажыначныя. Яны, як і ў папярэднім выпадку, вылучаюцца большай лірычнасцю, працягласцю вершарадка, распетасцю мелаграфы (гл. Дадатак 2, нотныя прыклады 41–42; ♪ № 23). Аднак па структурных (форма верша ААБ ці АББ, мелаграф АА¹А², музычна-рытмічная структура 8-складовікаў 5+3 у кожнай фразе), інтанацыйна-ладавых (квінтавы амбітус, рассяроджаная ў напевах клічнасць) і выканальніцкіх (мяккасць, камернасць і г. д.) характарыстыках яны аб’ядноўваюцца ў асобную групу, якая з’яўляецца яркім паказчыкам песеннага стылю ўсходніх тэрыторый чашніцка-аршанска-мсціслаўскага арэала (Мсціслаўскі, Клімавіцкі раёны), і падключаюцца да прымеркаваных па каляндарным часе выканання напеваў.

Дапаўняльная група масленічных напеваў

Шэраг напеваў, прыналежных чашніцка-аршанска-мсціслаўскаму, клімавіцка-хоцімскаму і сожска-беседзь-іпцкаму арэалам, варта разглядаць у якасці дапаўняльных да тых асноўных тыпалагічных груп, якія існуюць у комплексе абрадава значных масленічных напеваў Верхняга Падняпроўя. Падставай для вылучэння іх у асобную групу з’яўляецца знітанасць такіх узораў з групай агульнавеснавых, паводле функцыянальнага зместу, апавядальных і лірычных песень. Менавіта ў адпаведнасці з такога роду функцыянальным «накладаннем» у іх, з аднаго боку, праяўляецца тэндэнцыя да большай самастойнасці гучання ў розныя часы сезона вясна-лета. Другое, што выводзіць групу, азначаную ў якасці дапаўняльнай, за межы толькі масленічных, – моцны ўплыў устойлівых рытмічных формул, абумоўленых фарміруючым уздзеяннем агульнавызначальнай для старажытнай песеннай традыцыі Усходняй Беларусі карагоднасці.

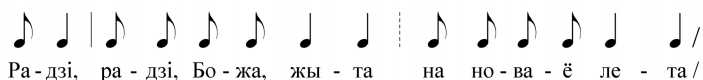
Адносіны ў разрад умоўна-прымеркаваных не можа быць большая частка з вядомых на Верхнім Падняпроўі некананічных (у параўнанні з кананічнымі абрадавымі) масленічных песенна-абрадавых форм. Значная колькасць масленічных узораў, улучаных у дапаўняльную групу, паказвае наяўнасць у «асноўных» масленічных арэалах сублакальных і пераходных традыцый, а таксама існаванне міжарэальных сувязей.

---

¹ Запіс гэтага дакладу знаходзіцца ў фонаархіве кабінета народнай музыкі БДАМ. Інв. № 1142.

квінтавых ходаў, заснаваных на паўторы ў пачатку кожнага вершарадка яго першых складоў альбо слова, – характэрная музычна-стылявая рыса для заходнебярэзінскіх масленічных) нясе на сабе адбітак рытуальнага танчання, на што ўказвае рытмічны малюнак 12-складовікаў (6+6). Ён спалучае роўны бег восьмымі з «прытупавымі» рытмаформуламі ў канцы кожнай сінтагмы. Адчуванне прытупу ўзнікае дзякуючы зацягванню апошніх (пятага і шостага) складоў у 6-складовіку (гл. Дадатак 2, нотны прыклад 35):

Існаванне на мяжы з Цэнтральнай Беларуссю (Мінская вобласць) такіх масленічных напеваў, якія па сваёй семантыцы і музычна-стылявых адзнаках з'яўляюцца загукальнымі, невыпадкова. Таксама як невыпадкова і тое, што ў іх вялікую ролю адыгрываюць карагодныя элементы. На Міншчыне, да ўсяго, вядомы звычай «заскоквання» вясны [9]. У абрадах жа гукання вясны, як і ва ўсіх іншых веснавых абрадавых дзеях і святах, магічная сіла ўзнікае ад спалучэння слова і руху. Яно «стварае магічную сістэму» [9, с. 24].

Масленічны песенны комплекс, які канцэнтруецца на Барысаўшчыне і Крупшчыне, уяўляецца больш разнастайным. Ён сцягваецца ў адзіны пучок сублакальнай спеўнай традыцыі ў першую чаргу меладычна-ладавымі заканамернасцямі будовы напеваў. Характэрным з'яўляецца разгортванне ў межах трытонавага амбітуса, запаўненне якога вызначаецца зрашчэннем двух малатэрцавых інтанацыйных комплексаў і адпаведнай структурай (трыхорд у кварце з верхняй малай секундай і «цэнтральным», паводле класіфікацыі В. Ялатава, палажэннем апорнага тону) [72, с. 38, № 11, с. 39, № 16]). Пра вылучэнне на гэтых тэрыторыях прынамсі трох масленічных тыпаў можна гаварыць на аснове рытмаструктурнай арганізацыі іх напеваў.

Акрамя адзначанага вышэй «гушкаральнага» тыпу (II і IIa) барысаўска-крупская масленічная практыка дае яшчэ дзве групы напеваў. Яны маюць працяг на тэрыторыі Чашніцкага і Бялыніцкага раёнаў. У першую групу ўваходзяць абрадавыя напевы з роўнаскладовай меладычна-рытмічнай формай радка аба і апаясваючым 4-складовым рэфрэнам (♩♩♩♩), якія з'яўляюцца варыянтам тыпу «Яблын мая садовая» і адрозніваюцца толькі скарачаным вершарадком – ааб замест аА(аб)б (гл. Дадатак 2, нотны прыклад 39 [11, с. 14, № 4, с. 16, № 8]). Другая група барысаўска-крупскіх масленічных напеваў аб'ядноўваецца ў структурна-рытмічны тып 3+6+6, у якім першы 3-складовік з'яўляецца своеасаблівым рытмічным зачынам. У гэтым варыянце раўнамернасць рытмаруху, характэрнага для бялы-

ніцкага масленічнага напева «Радзі, Божа, жыта на новае лета», паруша-
ецца лірычным распяваннем тэксту – у пачатковым паўторы першых слоў
вершарадка тры рытмічныя адзінкі замест дзвюх (♩ ♩ замест ♩ ♩), а 12-

складовікі (6+6) распяваюцца з зацягваннем кожнага пятага склада і па-
двойным зацягваннем шостага (гл. Дадатак 2, нотны прыклад 36 [11, с. 15,
№ 5, с. 17, № 10; 15, с. 204, № 6–8]).

Разам з вылучэннем у межах чашніцка-аршанска-мсціслаўскага арэала
выразнай па наборы тыпаў сублакальнай песенна-абрадавай масленічнай
традыцыі можна весці гаворку і аб сувязях з іншымі арэаламі. Гэта пы-
танне ўжо закраналася пры характарыстыцы напеваў кшталту «Яблын
мая, садовая». Вось яшчэ два факты, якія адлюстроўваюць існаванне па-
між песенна-абрадавымі масленічнымі практыкамі Верхняга Падняпроўя
як больш тонкіх, так і адкрытых, выразна праяўленых сувязей. Першы
тычыцца прысутнасці ў варыянтах напеваў тыпу Па (з Барысаўшчыны)
рытмічных структур, паказальных для масленічных клімавіцка-хоцімскага
арэала. У структураванні «гушкальнага» па тыпе напева трохсегментнай
будовы замест звыклага «просавага» радка (♩♩♩♩♩♩♩♩♩ i ♩♩♩) прасочваюцца

5-складовыя і 3-складовыя рытмаформулы (адпаведна ♩♩♩♩♩ i ♩♩♩) (гл. Дада-
так 2, нотны прыклад 37).

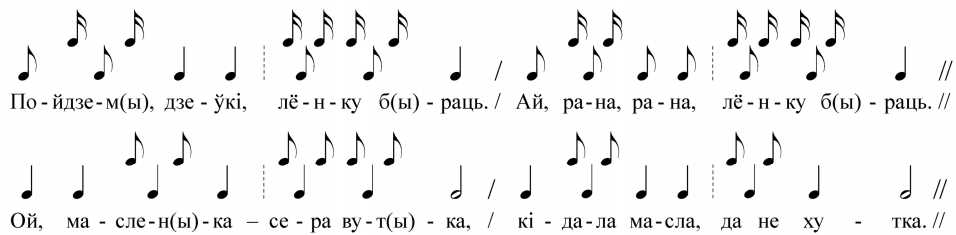
Наступны факт больш рэльефна выяўляе сувязь дастаткова адмет-
ных па музычна-стылістычных характарыстыках і аддаленых па сваёй
лакалізацыі масленічных напеваў. Гаворка ідзе пра існаванне на Быхаў-
шчыне масленічных напеваў чашніцка-аршанска-мсціслаўскага «гушкаль-
нага» тыпу побач з напевамі, тыпавымі для клімавіцка-хоцімскай трады-
цыі [61, № 8, 12]. Як паказалі даследаванні К. Крывашэйцавай, у межах
быхаўскай этнамузычнай культуры такая з’ява выглядае натуральнай, а
адэкватнае ёй асэнсаванне магчыма пры пастаноўцы пытанняў этнапесен-
ных памежжаў: «Традыцыйная культура Дняпра-Друцка-Бярэзінскага між-
рэчча... выяўляе ўласцівую ёй татальную апазіцыйнасць праяў, якая, з
аднаго боку, “расцягвае” гэтую традыцыю па розных масівах, з другога –
знітоўвае яе ў адно» [53, с. 24].

У цэлым па адметных меладычна-ладавых заканамернасцях, па існа-
ванні барысаўскіх варыянтаў напеваў Масленіцы, тыпавых для чашніцка-
аршанска-мсціслаўскага і клімавіцка-хоцімскага арэалаў, па вылучэнні
асобных, мясцовых тыпавых напеваў масленічная песенна-абрадавая тра-
дыцыя Барысаўшчыны–Крупшчыны хутчэй выводзіць у іншую рэгіяналь-
ную сістэму і знаходзіцца ў рэчышчы пытанняў этнамузычных памежжаў.

Наступную групу некананічных рытуальна значных напеваў можна
ахаарактарызаваць як веснавыя карагоды на Масленіцу. Аб гэтым свед-

чыць агульная падпарадкаванасць названых узораў карагоднай стылі-
стыцы. Паказальнай з'яўляецца двухчасткавая арганізацыя паэтычнага
тэксту (абRб, абвг, аабб), якая часцей за ўсё мае парную структуру
двухрадкавай мелаграфіі (aba¹b¹, альбо aa¹bb), пераходнае чаргаванне

ўстойлівых 4-складовых рытмафігур (у некаторых выпадках з зацяг-
ваннем другога і трэцяга складоў) і 3-складовых «прытупавых» рытмаў,
якія, у залежнасці ад тэкставых драбленняў, могуць набываць больш
пластычныя формы (гл. Дадатак 2, нотныя прыклады 40, 43):

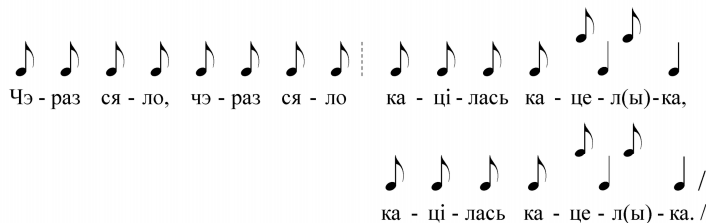

По-йде-м(ы), где-ўкі, лё-н-ку б(ы)-раць. / Ай, ра-на, ра-на, лё-н-ку б(ы)-раць. //

Ой, ма-сле-н(ы)-ка — се-ра-ву-т(ы)-ка, / кі-да-ла ма-сла, да не ху-тка. //

[61, с. 42, № 6]

У напевах з будовай мелаграфіі АВ (aa¹bb) роўнасць рытмічнага
руху ў другой пары збіваецца ўдвая паскораным прагаваннем асноўнай
для рытмічнай структуры вершарадка рытмаформулы (гл. Дадатак 2,
нотны прыклад 44). У асобных выпадках адбываецца «парушэнне» парна-
сці формы паэтычнага тэксту (аабб) мелаграфіяй (abb¹) і выхад на першы
план матарнасці «каламыйкавага» рытму (гл. Дадатак 2, нотны прыклад 45):

Чэ-раз ся-ло, чэ-раз ся-ло ка-ці-лась ка-це-л(ы)-ка,

ка-ці-лась ка-це-л(ы)-ка. /

Прыкметы шэсця-танца, іх устойлівасць і пастаянная захаванасць як
у агогіцы масленічнага рытуальнага спявання, так і ў структуры напеваў
(абагульненых, падпарадкаваных устойлівым рухальным нормам) свед-
чаць аб тым, што «праходы па вуліцы» або іншыя карагодныя формы
шэсцяў маглі быць абавязковай і абрадава значнай формай здзяйснення
важнага для земляробаў Верхняга Падняпроўя масленічнага рытуалу ў
старажытнасці.

Такім чынам, мелаграфія масленічных Верхняга Падняпроўя рас-
крывае стракатую, але разам з тым вельмі лагічную карціну музычнага
размеркавання песеннай масленічнай абраднасці ў прасторы днепра-
дзвінскіх і днепра-сожска-беседзь-іпецкіх тэрыторый.

Арэалы, якія раскрываюцца ў выніку этнаграфічнага агляду масленічнай абраднасці, тыпалагічнага і мелагеаграфічнага аналізу песеннай традыцыі Масленіцы басейна Дняпра, паказваюць розную шчыльнасць і рознамаштабнасць тэрыторый бытавання як акцыянальных абрадавых масленічных дзей, так і ўласна абрадавых масленічных напеваў пэўных тыпаў.

Пскоўска-смаленска-віцебскі, чашніцка-аршанска-мсціслаўскі, клімавіцка-хоцімскі, сожска-беседзь-іпукі масленічныя мелаарэалы маюць надзвычай устойлівыя структурныя характарыстыкі. Тыпы абрадавых напеваў, якія выступаюць для іх рэпрэзентатыўнымі, з аднаго боку, не выходзяць за межы веснавых песенна-абрадавых форм Падняпроўя і іх музычнай лексікі, а з другога – у межах кожнага з арэалаў маюць рысы дастаткова спецыфічныя, абумоўленыя характэрным і кожны раз непаўторным спалучэннем інтанацыйных, этнафанічных, фактурных, агагічных і іншых семантычна важных нюансаў музычнага комплексу з энергіяй рухальнай дынамікі, праяўленай у адпаведным музычна-рытмічным структураванні напеваў. Нягледзячы на пэўную колькасць дапаўняльных структурных масленічных груп, уласцівых абрадавым традыцыям, якія з'яўляюцца лакальнымі ў межах асноўных масленічных мелаарэалаў, выяўленых у выніку даследавання, масленічныя музычныя формы адыгрываюць інтэгрatyўную ролю ў інтанацыйным полі песенных абрадаў вясны Верхняга Падняпроўя.

У сваю чаргу, прынцыпова дзейсны ў масленічных усіх верхнедняпроўскіх арэалаў рух веснавога карагода (або абрадавай працэсіі) можна паставіць у адзін рад з вядомымі ў заходнеславянскім этнамоўным кантынууме масленічнымі танцамі (Т. Агапкіна). Хоць здзейснены аналіз напеваў, сканцэнтраваных у пскоўска-смаленска-віцебскім, чашніцка-аршанска-мсціслаўскім, клімавіцка-хоцімскім арэалах, у мясцовасцях сожска-беседзь-іпукскага вусця, пакуль не дае магчымасці зрабіць рэканструкцыю (нават на гіпатэтычным узроўні) такога функцыянальнага кампанента, як рытуальны масленічны танец, бяспрэчным для беларускай масленічнай песеннай традыцыі застаецца факт непадзельнага спалучэння ў напевах рыс прадудыравальнага карагоднага танчання-руху і гукальнай (таксама магільнай) поклічнасці, за якімі – сістэмныя стрыжні архаічнага абрадавага меласу масленічнага рытуалу падняпроўскіх традыцый.

Мелагеаграфія масленічных напеваў у панараме лінгвістычных, археалагічных і этнаграфічных тыпаў культуры Верхняга Падняпроўя

На паверхні вывучэння масленічных песенных практык ляжыць тое, што яны ва ўсёй паўнаце «жывога» гучання самых старажытных праяўленняў амаль безупынным палатным пакрываюць і рознакаляровымі плямамі афарбоўваюць традыцыйнае поле Верхняга Падняпроўя. Агульная карціна мелагеаграфіі масленічных напеваў уражвае сваёй лагічнасцю. За ёй адчуваецца пэўная сістэма, раскрыць якую толькі пры дапамозе папулярных у наш час тыпалагічнай, параўнальнай, статыстычнай, картаграфічнай методык цяжка. Хутчэй за ўсё, перад намі пытанне этнагістарычнае, якое павінна быць улучана ў міждысцыплінарную праблему арэалаў старажытнай славянскай культуры на тэрыторыі Усходняй Еўропы.

Дыскусія па гэтым пытанні працягваецца ўжо не адно дзесяцігоддзе, аб'ядноўваючы прадстаўнікоў розных навуковых галін – гісторыі, археалогіі, лінгвістыкі, антрапалогіі. У працах даследчыкаў яўна альбо падсвядома прасочваецца разуменне таго, што асабліва ў кантактных зонах, да якіх належыць і Верхняе Падняпроўе, дынаміка гістарычнага жыцця старажытных этнічных аб'яднанняў падпарадкоўваецца магутнаму сусветнаму закону – існаванню асобнага ў агульным і рэалізацыі гэтага агульнага толькі ў асобным. Гэта – дзеянне ўсім вядомага закону адзінства разнастайнасці, у якім галоўным нітуючым фактарам з'яўляецца наяўнасць іерархічнасці, праяўленне разнастайнага ці сукупнага толькі ў сістэме. Такім чынам, узнікаюць два несупярэчныя адзін аднаму працэсы – кансалідацыя і дыферэнцыяцыя, якія, паводле азначэння А. Рогалева, «аб'ядноўваліся, перапляталіся, узаемна абумоўліваліся, паколькі дыферэнцыяцыя пэўнай сістэмы – гэта ўтварэнне некалькіх сістэм у межах больш буйной агульнасці, інакш кажучы, зноў-такі кансалідацыя, арганізацыя на больш нізкім узроўні» [109, с. 5].

Мелагеаграфія масленічных напеваў у этналінгвістычным кантэксце традыцыйнай культуры верхняга цячэння Дняпра

Адным з яркіх прыкладаў такой кансалідацыі з'яў культурнай прасторы выступае этнарэгіён Верхняга Падняпроўя. Раскрыццё яго ўнутраных заканамернасцей і выяўленне асноўных састаўных частак немагчыма без акрэслення меж рассялення і кантактавання племянных аб'яднанняў на

абсягу басейна Верхняга Дняпра, без уліку даследаванняў лінгвістаў, распрацовак у галіне вывучэння моўных працэсаў у славянскай культуры Усходняй Еўропы, і ў прыватнасці беларускай, якая складае яе значную частку.

Класічную і цэласную карціну гэтых працэсаў знаходзім у працах навукоўцы-славіста рубяжа XIX–XX стст. Я. Карскага. Уклад гэтага даследчыка ў станаўленне і развіццё беларускай дыялекталогіі быў заўважаны даўно. Яго працы яшчэ пры жыцці былі прызнаны ў якасці найаўтарытэтных у славістычным мовазнаўстве і беларусазнаўстве. Паказальна, аднак, што сапраўднае асэнсаванне ідэй Я. Карскага і разуменне яго канцэпцый пачалося толькі ў апошнія гады XX ст. Спатрэбіўся вялікі рух беларусазнаўчай навукі, амаль ва ўсіх яе напрамках (археалагічным, лінгвістычным, этнаграфічным, этнамузыкалагічным), для таго каб высновы і прадбачанні вучонага былі ацэнены ў поўнай меры.

Найвялікшай каштоўнасцю для беларусазнаўства з’яўляецца фарміраванне ў даследаваннях Я. Карскага пэўнай метадалагічнай сістэмы. Як вядома, менавіта Я. Карскі ўпершыню для вызначэння меж «Беларускай вобласці» карыстаецца метадам аналізу выключна моўных адметнасцей беларускага дыялекту.

Апісанне меж арэала беларускіх гаворак у найбольш разгорнутым і распрацаваным выглядзе змешчана ў першым выданні I тома «Белорусов» [48]. У ім Я. Карскі акцэнтуюе новыя для свайго часу палажэнні. Даследчыкам падкрэсліваецца своеасаблівасць беларускага дыялекту, падзел яго на «свае гаворкі, часам вельмі блізкія суседнім велікарускім і маларускім» [48, с. 424]. У выніку ён прыходзіць да высновы самастойнага развіцця жывой беларускай мовы. У гэтым Я. Карскі пераадольвае агульнапрынятую канцэпцыю аб існаванні да X–XI стст. спецыфічнай старажытнамоўнай супольнасці ўсходніх славян. Навуковая смеласць і наватарства робяць высновы даследчыка фактычна сугучнымі новай ідэі аб гіпатэтычнасці так званага праўсходнеславянскага языка-асновы, цудоўна даказанай, у прыватнасці, сучасным лінгвістам-даследчыкам крывіцкага арэала С. Нікалаевым [75], і набываюць пацвярджэнне ў цэлым напрамку лінгвістычнай навукі канца XX ст.

Распрацоўваючы сваю канцэпцыю фарміравання беларусамоўнай супольнасці, Я. Карскі робіць спробу прасачыць працэс паступовага руху славянскіх плямён на беларускіх землях. У выніку аналізу дыялектных адметнасцей жывых беларускіх гаворак, якія разглядаюцца ў комплексе з іншымі праяўленнямі культуры Верхняга Падняпроўя (археалагічнымі знаходкамі, курганнымі пахаваннямі і да т. п.), даследчык адзначае факт шчыльнага кантактавання ў гэтым арэале племянных аб’яднанняў дрыгавічоў, крывічоў і радзімічаў. Нягледзячы на тое, што ў Я. Карскага часам узнікае блытаніна ў раскрыцці пытанняў часу і траекторыі перасялення

названых плямён, адна з выніковых яго думак (аб усечасовым суседстве і ўзаемадзеянні крывічоў, дрыгавічоў і радзімічаў у басейне Верхняга Дняпра) з’яўляецца ключавой для сучаснай распрацоўкі праблемы цэласнасці пры наяўнасці ўнутраных падзелаў верхнедняпроўскага культурнага рэгіёна.

У кантэксце рэгіянальнай праблематыкі традыцыйнага песеннага фальклору Верхняга Падняпроўя даследцы Я. Карскага таксама варты таго, каб заняць асобае месца. У прыватнасці, паслядоўнае выкарыстоўванне даследчыкам картаграфічнага метаду пры апрацоўцы моўнага матэрыялу прывяло яго да раскрыцця ў арэале верхнедняпроўскага басейна некалькіх этналінгвістычных лакалаў і паказу характару іх межавання. Паводле вучонага, беларускі дыялект у цэлым распадаецца на дзве вялікія групы гаворак: заходнюю, ці, дакладней, паўднёва-заходнюю (цвёрда-эрую) і паўночна-ўсходнюю (мяккаэрую), кожная з якіх мае яшчэ больш дробны падзел на «падгаворкі». Вылучаныя даследчыкам моцна-акаючая цвёрда-эрая і ўмерана-акаючая гаворкі паўднёва-заходняй групы, а таксама, цокаючыя і няцокаючыя гаворкі паўночна-ўсходняй групы нібы «разразаюць» Верхняе Падняпроўе на нераўназначныя і, у той жа час, дастаткова выразныя па сваіх моўных адзнаках часткі (гл. Дадатак 1, карту 2).

Падзел «Беларускага дыялекту», прапанаваны Я. Карскім, мае самы агульны, кантурны характар. Даследчык выбірае толькі найбольш яркія ў жывых беларускіх гаворках фанетычныя адметнасці. Таму ўжо на рубяжы XX ст. стала зразумелай немагчымасць даць дакладную карціну саставу беларускай мовы толькі па такіх абагульненых крытэрыях. Апошнія можна ацэньваць у якасці маштабнага, але першага кроку на шляху вывучэння лінгвістычнага ландшафту верхнедняпроўскага этнакультурнага рэгіёна.

Удакладніць погляды на раздзяленне беларускіх гаворак змог выдатны этнолаг, археолаг, гісторык і мовазнаўца Е. Раманаў. Працуючы адначасова з Я. Карскім, ён пайшоў далёка наперад, асабліва ў даследах этналінгвістычных. Спрыяла таму ў роўнай ступені ўважлівае вывучэнне з’яў моўных, абрадавых, асаблівасцей народнага касцюма, бытавых рэчаў – тая комплекснасць падыходу, якая далучае работы Е. Раманава да навуковай метадалогіі другой паловы XX ст.

Пытанне аб гаворках Магілёўскай губерні, на тэрыторыях якой Е. Раманаў сканцэнтравані свае даследчыцкія вышукі, было ўзнята ім ужо ў 1887 г. у прадмове да 3-га выпуску «Белорусского сборника». Дыялектна-лінгвістычныя праблемы беларускай мовы былі ў абагульненым плане пастаўлены таксама ў спецыяльных артыкулах на старонках часопіса «Могилёвская старина» і потым у «Записках аддзела гуманітарных навук» [105; 114; 117]. Е. Раманаў больш глыбока ў параўнанні з Я. Карскім распрацаваў пытанні моўных асаблівасцей насельніцтва Верхняга Падняпроўя і даў сваю карціну раздзялення этналінгвістычнага арэала ў адпаведнасці з кожнай групай гаворак.

Былі вылучаны тры гаворкі акаючай групы. Першая – «паўднёвая» – распаўсюджана на паўднёва-заходняй частцы Верхняга Падняпроўя (з паўночнай мяжой Хоцімск – Слаўгарад – вышэй Быхава – Бялынічы). Далей яна, як пісаў Е. Раманаў, пераходзіць у Мінскую губерню, дзе «зліваецца з акаючай галіной, якую сп. Карскі назваў паўднёва-заходняй» [114, с. 7].

Другая група гаворак – «усходняя» – ахоплівае ўсходне-паўночную тэрыторыю верхнедняпроўскага басейна. У вярхоўях іпучка-беседзьскага міжрэчча яна змешваецца з папярэдняй, «паўднёвай». «Усходняя» гаворка займае басейн Сожа (ад г. Слаўгарада на захад у паўночным напрамку, дзе зліваецца са смаленскай гаворкай). За Дняпром яна пераходзіць (каля Любавіч і Лёзна) у вярхоўе Заходняй Дзвіны.

Трэцяя гаворка – «чыста беларуская», паводле азначэння Е. Раманава – пашыраецца ў цэнтральнай частцы Верхняга Падняпроўя, ахоплівае рачную сістэму Проні (правабярэжны прыток Сожа), вярхоўі Друці, Бярэзіны, эса-ульскае міжрэчча, а далей працягваецца на паўночны захад (Дзісенскі і Вілейскі паветы Віленскай губерні).

Важна і тое, што ў першай групе гаворак (на думку даследчыка, яны часткова належаць тэрыторыі радзіміцкіх плямён) Е. Раманаў вылучае і некалькі больш дробных «падгаворак». Наяўнасць апошніх дазваляе акрэсліць пэўную колькасць лакалаў радзіміцкіх тэрыторый, адметных па сваіх моўных характарыстыках. Заўважым, што факт гэты стасуецца з думкай сучаснага археолага Г. Салаўёвай, якая на сваім матэрыяле прыводзіць доказы існавання на радзіміцкай тэрыторыі васьмі мясцовых груп носьбітаў пэўных пахавальных традыцый.

Складзеная намі па матэрыялах Е. Раманава карта (гл. Дадатак 1, карту 3) раскрывае не толькі буйныя межаванні гаворак «усходняй», «паўднёвай», «чыста беларускай», але і тое, што ў вярхоўях іпучка-беседзьскага міжрэчча ўтвараецца асобная зона, спецыфічная сваёй шматсастаўнасцю.

У XX ст. першай найбольш значнай этналінгвістычнай працай стала абагульняльная манаграфія «Лінгвістычная геаграфія і групоўка беларускіх гаворак» [55]. У развіцці беларускай дыялекталогіі яна адзначыла кардынальна новы этап. У гэтым даследаванні, прысвечаным дыялекталогіі беларусамоўнай прасторы, змешчаны вынікі апісальнага аналізу тэрытарыяльнай узаемасувязі ізаглас моўных з’яў і першая спроба іх тыпалагізацыі. Класіфікацыя ізаглас і далейшая іх інтэрпрэтацыя ў тэрытарыяльным і структурным аспектах сталі асновай для высвятлення пытання аб гаворках, групах гаворак і дыялектах у маштабах як усёй Беларусі, так і асобных яе рэгіёнаў.

У святле праблемы цэласнасці верхнедняпроўскага этнакультурнага рэгіёна каштоўным з’яўляецца факт вылучэння этналінгвістамі паўночна-ўсходняга дыялекту, які ахоплівае Верхняе Падняпроўе амаль цалкам.

Мяжа гэтага дыялекту прасякае басейн Верхняга Дняпра па дыяганалі з паўночнага захаду на паўднёвы ўсход вышэй Магілёва. Аднак адпаведна гістарычнай рэканструкцыі этналінгвістычнага падзелу тэрыторыі Беларусі да X ст. дыялектная карта ўсходнеславянскіх моўных супольнасцей выглядала больш проста. Яна складалася з двух моўных масіваў – паўночна-ўсходняга і паўднёва-заходняга, паміж якімі праходзіла мяжа з паўночнага захаду на паўднёвы ўсход прыкладна па лініі сучаснага ашмянска-гомельскага пучка ізаглас. На гэта ўказваюць асаблівасці ненаціскавага вакалізму і ўжыванне дзеяслоўных форм з *-ць* і без *-ць* тыпу *ходз’я*, *л’уб’а* (дзеясловы II спражэння), *в’ажэ*, *м’ел’а* (дзеясловы I спражэння з націскам на аснове) пры *ідз’ец’*, *н’яс’ец’* (у дзеясловах I спражэння з націскам на канчатку). Інакш кажучы, пад уздзеяннем паўднёва-заходняга дыялектнага масіву адбываецца выпяцненне паўночна-ўсходніх асаблівасцей на поўнач і ўсход.

У дачыненні да намечанай Е. Раманавым праблемы вылучэння ў Верхнім Падняпроўі асобных этнакультурных лакалаў істотным з’яўляецца паказаная ў «Лінгвістычнай геаграфіі...» на падставе сучасных метадык класіфікацыі рознакіраваных пучкоў ізаглас наяўнасць некалькіх груп гаворак. Увагу прыцягвае віцебска-магілёўская (усходняя), ізагласы якой праходзяць на ўсходзе паўночна-ўсходняга дыялекту па лініі Полацк – мясцовасці, усходнія ад Віцебска, Оршы і Магілёва і звязваюць гаворкі гэтай тэрыторыі з суседнімі смаленскімі і бранскімі. У сваю чаргу, віцебска-магілёўская група гаворак мае больш дробны падзел. У прыватнасці, на поўначы езярышчанска-ульска-лёзненскім пучком ізаглас яскрава акрэсліваецца віцебская падгрупа (гл. Дадатак 1, карту 4).

Заканамерна і тэрытарыяльнае размяшчэнне дыялектных адзінак тых пучкоў ізаглас, якія адлюстроўваюць межы моўных асаблівасцей паўночна-ўсходняга дыялекту. Асноўнымі тут выступаюць полацка-кармянскі, астравецка-лосеўскі і ашмянска-мінска-гомельскі пучкі [56, карты 37–44, 46–51, 52]. Усе яны фіксуюць тэрытарыяльнае размеркаванне моўных з’яў у напрамку з усходу на захад з канцэнтрацыяй ва ўсходне-паўднёвай частцы Верхняга Падняпроўя фанетычных, лексічных і марфалагічных моўных асаблівасцей, канстытутыўных для гаворак паўночна-ўсходняй часткі Беларусі.

Для этналінгвістаў, у тым ліку зацікаўленых вывучэннем Верхняга Падняпроўя, гідранімічны матэрыял з’яўляецца багатым для правядзення этнічнай і дыялектнай дыферэнцыяцыі культуры. У прыватнасці, такую спробу дыялектнага падзелу верхнедняпроўскага басейна зрабілі прыхільнікі балцкай прыналежнасці асноўнага этнічнага кампанента гэтых тэрыторый У. Тапароў і А. Трубачоў. Акрамя высновы аб суцэльным засяленні ў I – першых стагоддзях II тысячагоддзя н. э. тэрыторый Верхняга Дняпра плямёнамі балтыйскага паходжання, аб асіміляцыйных працэсах ва ўмо-

вах распаўсюджання славянскага насельніцтва (а не адступленні балтаў у паўднёва-заходнім напрамку) даследчыкі выказалі меркаванне аб наяўнасці ў Верхнім Падняпроўі «асобай групы балтыйскіх дыялектаў» [139, с. 240]. Лінгвісты звярнулі ўвагу і на некаторыя лакальныя асаблівасці гідранімічных назваў, у тым ліку на фанетычна блізкія варыянты асобных гідронімаў.

«Балцкая канцэпцыя» ў этналінгвістыцы і ўвогуле ў гістарычнай навуцы ацэнена неадназначна. Галоўнае, што крытыкуецца, гэта прылучэнне да «балцкіх» вялікай колькасці гідронімаў яўна іншага паходжання. А. Рогалеў падлічыў, што толькі 3–5% ад агульнай колькасці назваў у межах Беларусі балцкага паходжання. Аднак важным застаецца факт выдзялення на Верхнім Падняпроўі нейкай адметнай па моўна-гідранімічных асаблівасцях тэрыторыі.

У сэнсе своеасаблівасці сускладных частак Беларускага Падняпроўя цікавым з’яўляецца тлумачэнне этнагістарычнага працэсу на аснове тапанімічных тэрмінаў Гомельскага Пасожжа. Як адзначыў А. Рогалеў, адметнасцю Пасожжа было тое, што ў ім сутыкаліся перыферыі арэалаў фінаўгорскіх, інда-іранскіх і балцкіх племянных моўных кампанентаў. Гэта, на думку даследчыка, у сваю чаргу азначала факт існавання на дадзеных тэрыторыях не аднаго суцэльнага этнасу, а паселішчаў кожнай з названых этнічных групавак. Такім чынам, А. Рогалеў прыходзіць да высновы аб «стракатасці» этнамоўнай карціны Гомельскага Пасожжа, якую і засталі славянскія плямёны [109, с. 166–168].

Неадназначнасць у поглядах лінгвістаў на этнамоўны састаў Беларускага Падняпроўя не можа расцэньвацца як з’ява адмоўная. Тым больш што ўсе пазіцыі, на наш погляд, адлюстроўваюць адну важную думку – суцэльнасць этнакультурнай прасторы Беларускага Падняпроўя ў яе моўным абліччы можа раскрыцца толькі праз высвятленне характэрных па сваіх спецыфічных якасцях асобных тэрыторый, якія з’яўляюцца для традыцыйнай культуры верхнедняпроўскага басейна асноўнымі і вызначальнымі.

Мелагеаграфія масленічных напеваў Верхняга Падняпроўя ў святле археалагічных даных па гісторыі славян I тысячагоддзя

Навуковы матэрыял этналінгвістаў «агучвае» пэўныя гістарычныя падзеі старажытнасці. У іншай народазнаўчай галіне – археалогіі – тыя ж самыя падзеі набываюць сваю інтэрпрэтацыю, у нейкай ступені больш дакладную і матэрыяльную, хоць і не заўсёды бяспрэчную. Матэрыяльныя рэчы, з якімі працуюць археолагі, дазваляюць даць дастаткова канкрэтнае часовае датаванне некаторых працэсаў, акрэсліць арэалы асобных куль-

турных суцэльнасцей, выявіць зоны ўзаемадзеянняў розных культур. У сувязі з гэтым Верхняе Падняпроўе, з прычыны свайго геаграфічнага становішча, аказваецца важным для вырашэння пэўных этнагістарычных праблем, у тым ліку і пытання «славянскасці» насельнікаў не толькі верхнедняпроўскага басейна, але і іншых этнічна беларускіх тэрыторый.

Пазіцыі навукоўцаў вельмі розныя. Таксама па-рознаму акрэсліваюць яны і тыя тэрытарыяльныя абсягі, якія атрыбутуюцца ў якасці спрадвечна прыналежных славянам. Гаворка вядзецца пра так званую «пра-радзіму» славян, пра «ядро» фарміравання асноўных славянскіх плямён ці іх саюзаў, пра месца, з якіх зыходзілі хвалі славянскай міграцыі. Сярод апошніх часцей называюцца Вісла-Одэрскае міжрэчча і Паўночнае Прыкарпацце. Не менш шырока вядома версія зыходу славян з Ніжняга і Сярэдняга Падунаўя, змешчаная яшчэ ў старажытнарускім летапісе «Аповесць мінулых гадоў».

Разам са згадымі існуе яшчэ адна версія славянскай прарадзімы. Аўтар яе, Д. Мачынскі, на падставе аналізу пісьмовых крыніц і вынікаў археалагічных і лінгвістычных вышукаў лічыць прыналежнай праслаўянам тэрыторыі, уваходныя ў арэал так званай культуры штрыхаванай керамікі. Зыходзячы з картаграфавання, якое паказвае лакалізацыю этнасу, вядомага пад назвай stavani, на старажытным гандлёвым шляху па Нёмане (на пталемеевых картах пазначаны як Хрон), Бярэзіне і Дняпры (агульная назва Бярэзіны і Дняпра ў першых стагоддзях н. э. – Барысфен), даследчык атрыбутуе хрона-барысфенаўскі (цяпер – нёмана-бярэзінска-дняпроўскі) арэал у якасці першаснай тэрыторыі, заселенай славянамі ў I тысячагоддзі н. э. Пры гэтым, паводле Д. Мачынскага, першыя міграцыйныя хвалі славянскага насельніцтва зыходзілі з поўначы. Фіксацыя ж вялізных мас славян у Падунаўі (сярэдня V ст. н. э.) звязваецца ім, услед за І. Ляпушкіным, з так званым Дунайскім этапам гісторыі славянства, хоць значная частка славянамоўнага і балта-славянскага насельніцтва заставалася ў лясной зоне Усходняй Еўропы¹.

Назву «Дунайскі этап» даследчык звязвае з тым, што «менавіта дунайскія міграцыі, падзеі і кантакты абумовілі прагрэсіўныя змяненні ў жыцці славянства гэтага часу і ўсходняга і паўднёвага славянства наступнай эпохі» [65, с. 37].

Прыведзеныя звесткі раскрываюць яшчэ адзін напрамак навуковых пошукаў у галіне ранняй славянскай гісторыі – пытанне часу рассялення славянскіх плямён ва Усходняй Еўропе і напрамкаў гэтага магутнага руху.

У 1970-я гг. І. Ляпушкін, грунтуючыся на летапісных звестках, а найбольш – на асэнсаваных праз іх выніках праведзеных уласных археала-

---

¹ У гэтым тэзісе Д. Мачынскі падтрымлівае тэорыю П. Шафарыка аб старажытнай балта-славянскай супольнасці.

гічных раскопак, прапанаваў лічыць часам паступовага пранікнення славян трэцюю чвэрць I тысячагоддзя н. э. На думку даследчыка, у VI–VII стст. першапачаткова славянскія групы рухаліся ў Паднястроўе, потым на ўсход амаль да Дняпра, і толькі не раней VIII ст. адбылося асваенне Дняпроўскага Левабярэжжа [58].

Шмат хто з даследчыкаў¹ прытрымліваецца думкі пра лакалізацыю старажытнай аседласці славянскіх продкаў у басейнах Прыпяці і Сярэдняга Дняпра, а час рассялення славян ссоўвае на мяжу новай эры, на канец I тысячагоддзя да н. э. – пачатак I тысячагоддзя н. э. У гэтым сэнсе набывае сваіх новых прыхільнікаў і праблема славянскасці зарубінецкай культуры, якую часта лічаць субстратнай для славянскага насельніцтва лесастэпавай часткі Падняпроўя.

Аналіз поглядаў даследчыкаў на паходжанне зарубінецкіх плямён паказвае, што пытанне аб вытоках зарубінецкай культуры застаецца няпэўным у плане вырашэння. Існуе некалькі пунктаў гледжання на зарубінецкія старажытнасці.

П. Трацякоў акрэслівае іх храналагічны і географічны арэал II–I стст. да н. э. і I ст. н. э. Сярэднім Падняпроўем, а таксама часткай Верхняга Падняпроўя (з падключэннем да яго заходніх і ўсходніх тэрыторый). Ён падкрэслівае эвалюцыйны характар зарубінецкай культуры, яе пераўтварэнне ў раннесярэднявечную культуру ўсходніх славян. Эвалюцыя не выклікала змен у абліччы культуры, хоць яе носьбіты і іх нашчадкі пашыралі сваю тэрыторыю на поўнач, заняўшы амаль усе землі старажытных балтаў Верхняга Падняпроўя.

У тыя ж 1970-я гг. В. Сядоў даў сваю інтэрпрэтацыю этнічнай прыналежнасці зарубінецкіх плямён і іх культур [129]. Ён прапанаваў лічыць зарубінецкае насельніцтва не славянскай, а заходнебалтыйскай групой, якая ў канцы I тысячагоддзя н. э. мігрыравала з паўднёва-заходняй Прыбалтыкі ў Сярэдняе Падняпроўе, пасля чаго рушыла наверх па Дняпры і Дзясне да Верхняй Акі.

Славянамі пры гэтым В. Сядоў лічыць носьбітаў культуры падкляшавых пахаванняў, арэал якіх першапачаткова ахопліваў басейны сярэдняй Віслы і Варты, а на позняй стадыі дасягнуў сярэдняга Одэра на захадзе і Прыпяцкага Палесся і Валыні на ўсходзе. Пачатак жа славян як самастойнага этнасу археолаг тлумачыць рассяленнем паморскіх плямён і іх інфільтрацыяй у землі, заселеныя этнічнай групой лужыцкай культуры. Што датычыць этнічнай прыналежнасці паморскіх плямён, то В. Сядоў лічыць іх прадстаўнікамі аднаго з перыферыяльных дыялектаў балтаў, што апынуліся пад старажытнаеўрапейскім уздзеяннем [125–128].

---

¹ Тэорыя пра палескую прарадзіму паявілася ў пачатку XX ст. Яе спрабавалі абгрунтаваць польскі батанік Ю. Растафінскі, лінгвіст Я. Развадоўскі, філолаг М. Фасмер і інш.

Спроба В. Сядова звязаць з балтамі гістарычнае паходжанне зарубінецкай культуры выглядала ў свой час адзінокай, яна не мае паслядоўнага працягу і сэння. Погляд гэты зазнаў крытыку ў працах П. Трацякова [144] і Л. Побалы [86; 87], яшчэ аднаго прыхільніка славянскасці зарубінецкай культуры.

Цэнтральнымі момантамі канцэпцыі Л. Побалы аказваюцца, першае, акрэсленне храналагічных меж зарубінецкай культуры III ст. да н. э. – V ст. н. э., па-другое, вылучэнне асноўнага арэала зарубінецкай культуры ў «лясной» зоне Падняпроўя, якая на Беларусі ахоплівае амаль усе тэрыторыі ўздоўж цячэння Дняпра. Нарэшце, што асабліва важна, Л. Побаль вызначае ў Верхнім Падняпроўі некалькі «буферных зон» – шырокіх кантактных тэрыторый паміж плямёнамі зарубінецкай культуры і тым насельніцтвам, якое папярэднічала іх рассяленню¹.

Ужо ў час свайго з’яўлення канцэпцыя Л. Побалы была ўспрынята як адкрытая для дыскусій. У прыватнасці, П. Трацякоў не лічыў правамерным імкненне Л. Побалы «састарыць» зарубінецкія помнікі. Спрэчнай была тэндэнцыя пашырыць зарубінецкую тэрыторыю канца I тысячагоддзя да н. э. на поўнач: вышэй Барысава, праз Аршанскі раён, далей у Горацкі, Мсціслаўскі, Крычаўскі, Касцюковіцкі раёны². «Верхняе Падняпроўе – пісаў П. Трацякоў, – не было ні месцам фарміравання зарубінецкай культуры, ні вобласцю асабліва ранняга рассялення зарубінецкіх плямён. Распаўсюджанне наверх па Дняпры за вусце Прыпяці з’яўлялася, відавочна, першым крокам іх руху на поўнач з Сярэдняга Падняпроўя і парэчка Прыпяці, які пачаўся ў канцы I тысячагоддзя да н. э.» [144, с. 34].

Што тычыцца канцэпцыі існавання буферных зон на тэрыторыі Верхняга Падняпроўя, то акрэсленыя Л. Побалем зоны кантактаў не мелі каментарыя ні з боку археолагаў, ні з боку лінгвістаў і заслугоўваюць пільнай увагі.

На гэтых тэрыторыях праходзіла сутыкненне плямён зарубінецкага культурнага тыпу з плямёнамі сумежных культур, у прыватнасці штрыхаванай керамікі, днепра-дзвінскай і юхнаўскай. У першую чаргу, менавіта тут адбываліся тыя ўзаемаасіміляцыйныя працэсы, якія, паводле меркавання Л. Побалы, цягнуліся да сярэдзіны I тысячагоддзя н. э.

Такім чынам, узнікае рэальная магчымасць вылучыць на Верхнім Падняпроўі тры кантактныя зоны (гл. Дадатак 1, карту 5). Першая – зона кантактаў плямён зарубінецкай культуры і культуры штрыхаванай керамікі (у межах буйных водных магістралей Дняпра, Бярэзіны, Сожа, Пцічы).

---

¹ Паводле В. Сядова, Л. Побалы, П. Трацякова, Я. Шміта, імі былі верхнедняпроўскія балты.

² П. Трацякоў адзначае, што засяленне Верхняга Падняпроўя толькі ў другой чвэрці I тысячагоддзя н. э. дасягнула паралелі Магілёва і басейна Дзясны.

Другая – зона кантактаў плямён зарубінецкай і днепра-дзвінскай культур (вярхоўе Дняпра: Аршанскі, Мсціслаўскі раёны; паўночна-заходняя частка Смаленскай вобласці). Трэцяя зона акрэсліваецца як «буферная» зарубінецка-юхнаўская (сярэдняе цячэнне Дзясны: частка Бранскай вобл.). Некаторыя элементы юхнаўскай культуры адзначаюцца Л. Побалем і ва ўсходніх частках Гомельскай і Магілёўскай абласцей.

Пры суаднясенні карты, зробленай намі на падставе музычнага матэрыялу песень Масленіцы, з археалагічнай картай распаўсюджання зарубінецкай культуры да пачатку II стагоддзя н. э. на Верхнім Падняпроўі, зробленую намі па апісаннях Л. Побалю, у наяўнасці пэўныя супадзенні. Так, чашніцка-аршанска-мсціслаўскі арэал масленічных напеваў уваходзіць у «буферныя зоны» культур штрыхаванай керамікі і зарубінецкай, а таксама зарубінецкай і днепра-дзвінскай (з некаторымых выхадам за іх межы на поўначы). Арэалы кліма-віцка-хоцімскі і сожска-беседзь-іпуцкага вусця ўлучаюцца ў юхнаўска-зарубінецкую «буферную зону»¹. Што датычыцца пскоўска-смаленска-віцебскага арэала, то ён цалкам супадае з тэрыторыяй міжрэчча Заходняй Дзвіны і верхняга цячэння Дняпра, якая належыць днепра-дзвінскай культуры (гл. Дадатак 1, карту 6). Акрэсленыя масівы масленічных, сканцэнтраваных у кантактных арэалах басейна Дняпра, з'яўляюцца таксама надзвычай паказальнымі, бо сведчаць пра захаванне ў маргінальных зонах найбольш старажытных пластоў традыцыйных культур – тых, якія на асноўнай тэрыторыі гістарычнага існавання гэтых культур не фіксуюцца.

Самае ж галоўнае – песенна-абрадавыя традыцыі Масленіцы маркіруюць усе вылучаныя да гэтага часу часткі на Беларускім Падняпроўі з характэрным наладжэннем культурных форм, прыналежных крывіцкім (пскоўска-смаленска-віцебскі і чашніцка-аршанска-мсціслаўскі) і радзіміцкім (клімавіцка-хоцімскі і сожска-беседзь-іпуцкі) этнаарэалам.

Мелагеаграфія масленічных напеваў Верхняга Падняпроўя ў аспекце этнаграфічнай парадыгмы

Этнаграфічны комплекс матэрыяльнай культуры Верхняга Падняпроўя (прылады земляробства, тыпы паселішчаў і планіроўкі жылля, хатнія промыслы, народнае адзенне, вышыўка і да т. п.) дае яшчэ больш жывую карціну традыцыйнай дзейнасці насельнікаў верхнедняпроўскага басейна ў іх непасрэднай узаемасувязі з прыродным асяроддзем. Паводле даных, набытых у ходзе вывучэння этнаграфічнага ландшафту басейна верхняга цячэння Дняпра, а таксама метадалогій этнаграфічнай навукі, даследчыкі на ўзроўні сваіх метадык вызначаюць лакалізацыі з'яў быта-

---

¹ Тут неабходна ўлічваць заўвагу Л. Побалю аб фіксацыі матэрыяльнай культуры юхнаўскіх плямён на ўсходзе Гомельскай і Магілёўскай абласцей.

вой культуры Падняпроўя ў іх канкрэтных жыццёвых межах. Дэталізаванасць раскрытых этнаграфічных артэфактаў уражвае, хоць навукоўцы-этнографы ў сваіх высновах асцярожныя і звычайна схільны да агаворак, з аднаго боку, аб «нярэзкім» характары арэалаў межавання, а з другога – аб наяўнасці ўнутраных адрозненняў у выяўленых зонах. У прыватнасці, М. Раманюк адзначаў: «...народны касцюм кожнага з гэтых (Мсціслаўска-Клімавіцкага, Дубровенска-Шклоўскага і Быхаўскага. – *В. П.*) строяў мае свае лакальна-адметныя рысы. <...> Адрозненні разнастайныя. Дзесьці яны вельмі заўважныя, а часам выражаюцца толькі асобнымі дэталямі. Але рэзкай мяжы паміж народнымі строямі няма. Працэсы ўзаемадзеяння культур працякалі даволі актыўна, таму пэўныя формы і кроі адзення, арнаментальна-каларыстычныя прыёмы могуць прысутнічаць і ў іншых, памежных, строях» [142, с. 714].

Вылучыць на Верхнім Падняпроўі некалькі даволі буйных лакалаў даюць магчымасць традыцыйныя прадметы гаспадарча-бытавога плана. Этнаграфічныя працы XIX–XX стст. сведчаць, што з найбольш старажытных тэхнічных культур, якія засяваліся на тэрыторыі Беларусі ва ўсходняй яе частцы, на Магілёўшчыне (лён і канапля), панавала канапля [85, с. 73]. Таксама на Магілёўшчыне і ва ўсходняй частцы Міншчыны з двух тыпаў сеялак была распаўсюджана лубяная. Той факт, што існуюць земляробчыя прылады асобага тыпу, акрэслівае ў культуры верхнедняпроўскага басейна, па-першае, Магілёўшчыну (з сахой магілёўскага тыпу, у якой адсутнічаў звычай перакладваць паліцу – лапатку для адвалу зямлі – ад аднаго нарога да другога), па-другое – лакалы на паўночным і паўднёвым усходзе Верхняга Падняпроўя (з характэрнымі для іх старажытнымі прыладамі баранавання «вершалінай» і «смыкам»).

Даследчыкі беларускага традыцыйнага касцюма па комплексе такіх рыс, як форма, арнамент, колер, спосаб нашэння элементаў адзення і інш., вылучаюць у строях Верхняга Падняпроўя ў залежнасці ад ступені падрабязнасці класіфікацый ад 5 да 8 лакальных разнавіднасцей народнага адзення. Сярод іх – Магілёўскі строй (бытаваў у Магілёўскім, Быхаўскім, Шклоўскім, Слаўгарадскім і Рагачоўскім раёнах), Мсціслаўска-Клімавіцкі (вядомы на тэрыторыях Мсціслаўскага, Крычаўскага, Хоцімскага, Касцюковіцкага раёнаў), Краснапольскі (існуе ў Краснапольскім, Касцюковіцкім, Клімавіцкім, Хоцімскім, Чачэрскім, Чэрыкаўскім раёнах), Буда-Кашалёўскі, Неглюбскі. Падняпроўскім таксама з'яўляецца Дубровенска-Шклоўскі строй (распаўсюджаны ў Дубровенскім, Аршанскім, Шклоўскім, Магілёўскім, Горацкім, Талачынскім, Круглянскім, Бялыніцкім раёнах).

Тэрытарыяльнае драбленне звязана, у першую чаргу, з той ідэнтыфікацыйнай нагрузкай, якую нясе народнае адзенне. «Па састаўных частках касцюма, – падкрэсліваў М. Раманюк, – спосабу нашэння, па кампазіцыйна-дэкаратыўным афармленні, каларыце і арнаментыцы можна было

дазнацца, з якой мясцовасці чалавек, якое яго сямейнае становішча, узрост» [106]. Кожны з лакальных стыляў мае тонкія ўнутраныя адценні, што ўвасабляюцца адметнымі тэхнічна-мастацкімі сродкамі, выбар якіх у значнай ступені абумоўлены густам і талентам «творцы-носьбіта» (М. Раманюк). Тое пераўсведамленне традыцыйных канонаў, якое абавязкова адбываецца, звычайна не выходзіць за рамкі стылявых тыпаў і заўсёды захоўвае семантычныя элементы, знакавыя для этнакультуры пэўнага арэала.

У вялікай ступені апошняе тычыцца вызначэння мастацка-стылістычных асаблівасцей вышаўкі, якой аздабляюцца не толькі народныя строі, але і рушнікі. Панаванне ў верхнедняпроўскіх вышываных узорах геаметрычнага арнаменту, разнастайнасць і складанасць тэхнік іх выканання зноў вылучае і ставіць на асобае месца тэрыторыі Магілёўшчыны. Менавіта тут, як піша В. Лабачэўская, фіксуецца «роспіс, нацяг, лікавая гладзь, строчка-перавіўка з насцілам, сцябліністае шво, розныя прыёмы злучальных швоў, размярэжвання, крыж у розных варыянтах. Амаль нідзе на Беларусі больш не сустракаецца такога суквецця вышывальных тэхнік» [142, с. 743–744]. Сярод адметных зон, якія вылучаюцца па мастацка-стылістычных асаблівасцях вышывак гэтых тэрыторый, – клімавіцкая-крычаўская, магілёўская, мсціслаўская, касцюковіцкая.

Што датычыцца Гомельскай часткі Падняпроўя, то тыпалагічная варыятыўнасць існуючых стыляў вышаўкі ў цэлым вылучае яе ў асобны рад. Разам з гэтым адзначаецца шмат агульнага ў вышыўцы Добрушкага і Гомельскага раёнаў, дзе выразнасць узораў дасягаецца багата ўвасобленымі сеткавымі кампазіцыямі з геаметрычных, раслінна-геаметрычных матываў ромбаў і вазонаў. «Гучанне» веткаўскіх вышыванак (арэал якіх ахоплівае поўдзень Краснагорскага і паўночны захад Навазыбкаўскага раёнаў Бранскай вобласці) густое, звычайна характарызуецца як «прыземістае» і «цяжкаватае» [154, с. 366–367]. Па словах М. Раманюка, «узоры, выкананыя чырвонымі, чорнымі, радзей белымі ніткамі, кампанаваліся ў палосы (удоўж ці папярэк рукава) або ячэйкі, утвораныя дыяганальнымі палосамі. Аздабленне шчыльна, як у дыванах, засцілала бачную паверхню рукавоў, плечавыя ўстаўкі, шлякам праходзіла на падоле, ланцужком па каўняры, каўнерцах, швах злучэння рукавоў са станам» [154, с. 367].

Этнаграфічны ракурс вывучэння культурнага ландшафту Верхняга Падняпроўя раскрывае хоць і факультатыўныя для этнамузыкалага, але вельмі важныя моманты межавання лакалаў басейна Дняпра. Уражвае значная суаднесенасць арэалаў музычных, моўна-дыялектных і археалагічных комплексаў культуры верхнедняпроўскага басейна з акрэсленымі этнографамі зонамі канцэнтрацый тыпавых з’яў традыцыйна-бытавой культуры сучасных насельнікаў тэрыторый верхняга цячэння Дняпра. Паказанае этнографамі дастаткова роўнае раяніраванне апошняй (асабліва

ў межах Магілёўшчыны), плаўнасць пераходу паміж вылучанымі зонамі і да т. п. не ўтойваюць тыпалагічнай адметнасці элементаў мастацка-рукатворнага этнаграфічнага комплексу Верхняга Падняпроўя, у якім (амаль адпаведна масленічнаму) акцэнтуюцца найбольш яркія традыцыі ў арэалах магілёўска-віцебскай і быхаўскай частак цячэння Дняпра, мсціслаўскіх і клімавіцка-хоцімска-касцюковіцка-краснапольскіх (прыналежных усходняй Магілёўшчыне) тэрыторый, а таксама тэрыторый сожска-беседзь-іпуцкага вусця.

Такім чынам, праз улучэнне вынікаў мелагеаграфічнага даследавання масленічных Верхняга Падняпроўя ў агульную, прынцыпова комплексную і міждысцыплінарную праблему арэальнай прасторы старажытнай этнічнай культуры беларусаў раскрываецца сістэмнасць і «логіка» масленічнага музычнага ландшафту верхнедняпроўскага басейна.

Спецыфіка апошняга вызначаецца спалучэннем многіх параметраў. У заканамерна аднатыпнай накіраванасці ізамел, ізаглас, ізадокс і ізапрагм паўстаюць розныя па маштабе і нераўнамерна размеркаваныя ва ўнутранай тэрытарыяльнай структурацыі Верхняга Падняпроўя вузлавыя арэалы традыцыйных культурных праяў.

Аб сістэмным характары пэўных супадзенняў культурных лакалаў у межах басейна Верхняга Дняпра сведчыць увесь комплекс фактаў, набытых у выніку разнапланавых лінгвістычных даследаў моўнага ландшафту асобных яго тэрыторый. Не менш важныя звесткі для разумення механізмаў існавання этнатрадыцый Верхняга Дняпра даюць высновы археалагічных дыскусій па пытаннях вытокаў, храналогіі, географіі арэала зарубінецкай культуры, этнічнай атрыбуцыі яе суадносін з культурай папярэдніх насельнікаў, а таксама кантэкстуальны аналіз сфарміраванага на ўсходзе Беларусі этнаграфічнага комплексу матэрыяльнай культуры.

У буйным плане ахопленыя песенна-абрадавай масленічнай традыцыяй тэрыторыі Верхняга Падняпроўя распадаюцца на два масівы, якія адпавядаюць распаўсюджанню культурных форм, прыналежных адпаведна крывіцкаму і радзіміцкаму этнаарэалам. Кожны з гэтых масіваў мае больш дробны тэрытарыяльны падзел. Крывіцкі найбольш маштабны і маналітны, і аб'ядноўвае чашніцка-аршанска-магілёўска-барысаўскі і віцебска-смаленскі арэалы. Радзіміцкі, паводле сукупнасці фактаў этнакультуры, выступае больш дробна дыферэнцыраваным: на поўдні і паўднёвым усходзе асобна вылучаюцца мясціны беседзь-іпуцкага міжрэчча, сожска-беседзь-іпуцкага вусця і (калі зыходзіць з даных мелагеаграфіі, а таксама археалогіі помнікаў і некаторых дэталей этнаграфічнага комплексу) быхаўскай часткі цячэння Дняпра.

Надзвычай паказальным з'яўляецца факт канцэнтрацыі масіваў абрадавых песень Масленіцы менавіта ў кантактных арэалах басейна Дняпра. Захаваўшы песенна-абрадавай масленічнай культуры ў гэтых

«буферных», паводле Л. Побаля, зонах не толькі маркіруе ўсе існуючыя на Беларускім Падняпроўі часткі з характэрным межаваннем культурных форм пскоўска-смаленска-віцебскага, чашніцка-аршанска-мсціслаўскага, клімавіцка-хоцімскага і сожска-беседзь-іпуцкага арэалаў, але і сведчыць пра ўстойлівасць найбольш старажытных пластоў і форм традыцыйнай песеннай культуры пераважна на перыферыі асноўных тэрыторый яе гістарычнага існавання.

Заклучэнне

Даследаванне песенных традыцый абрадаў Масленіцы Верхняга Падняпроўя раскрывае маштабнасць гэтай з’явы беларускай традыцыйнай культуры, а ў арэалагічным аспекце – яе інтэррэгіянальную існасць. Прыналежная старажытнай каляндарна-земляробчай абрадавай традыцыі масленічная песня праяўляе сябе на тэрыторыях днепра-дзвінскага і днепра-сожска-беседзь-іпучкага басейнаў і нітуе ўвесь масіў этнамузычнай культуры Верхняга Дняпра, абагульняе яе стылі, з’яўляецца стрыжнёвым кампанентам каляндарна-песеннай сістэмы рэгіёна.

Песенна-абрадавыя практыкі Масленіцы Верхняга Падняпроўя адзначаны шматлікімі сувязямі наддыялектнага характару. Тыпалагічны аналіз выяўляе існаванне ў верхнедняпроўскім басейне некалькіх арэалаў масленічнай песні, якія характарызуюцца ўстойлівай прыналежнасцю да пэўных тэрыторый. Кожны раз яны маюць сваю спецыфіку ў сферы музычнай стылістыкі, абрадавасці, паэтычнай вобразнасці і, як вынік, акрэсліваюць у этнакультурным рэгіёне верхняга цячэння Дняпра некалькі самастойных і ўнутрырэгіянальна яркіх стыляў.

З іх паўночны (пскоўска-смаленска-віцебскі) стыль вызначаецца суцэльнай аднатыпнасцю характэрных для яго масленічных напеваў. Ён з’яўляецца часткай тэрытарыяльна больш шырокага песеннага масіву, прыналежнага смаленска-віцебска-пскоўска-наўгародска-цвярскому арэалу (з асоба акрэсленым трохвугольнікам пскоўска-смаленска-віцебскага сумежжа).

Чашніцка-аршанска-мсціслаўскі арэал масленічных напеваў характарызуецца адметнымі для іх «гушкальнымі» формамі. Разам з падпарадкаванасцю «гушкальнай» музычнай лексіцы, не менш ярка праяўлены ў абрадавых масленічных гэтых тэрыторый рысы карагоднасці. Уплывовым стылеўтваральным фактарам выступае таксама набліжанае да гукасферы загуканняў магічна-выгуковае інтанаванне, якім прасякнуты не толькі абрадава знакавыя масленічныя рэфрэны «Гу, та-та, гу, лё-ля», «Масленіца, масленіца» і інш., але і інцыпітныя часткі «гушкальных» масленічных чашніцка-аршанска-мсціслаўскага арэала.

Адметнасцю музычна-стылістычных характарыстык, тэмбравай насычанасцю, гетэрафонна-манадыйным і гетэрафонна-бурдонным тыпамі фактуры адзначаны стылі паўднёвых і паўднёва-ўсходніх песенна-абрадавых масленічных практык басейна Дняпра. Менавіта такім выступае клімавіцка-хоцімскі арэал масленічных, які адметны раўнавагай увасобленых у масленічных напевах рухальнасці/карагоднасці і клічнасці, уласцівых мясцовым традыцыям песеннасці веснавога сезона. «Знаёмыя» карагодныя структуры арганізуюцца, у параўнанні з папярэднімі, больш

паўночнымі пскоўска-смаленска-віцебскім і чашніцка-аршанска-мсціслаўскім масленічнымі арэаламі, па-іншаму, а загукальнасць праяўляецца не толькі праз інтанацыйны змест і голаснасць выканання, але і праз гетэрафонна-манадыйны тып сумеснага спявання.

Яркай рысай абрадава значных масленічных сожска-беседзь-іпуцкага вусця з'яўляецца рознакаляровасць, мазаічнасць. Нарматыўная для этнаграфічнага комплексу ўсёй традыцыйнай культуры гэтых тэрыторый, яна праяўляецца ў шматлікасці тыпаў масленічных напеваў, у разнастайнасці гукапаэтыкі (ад уласна інтанацыйнай сферы да рытмічных структурацый, устойліва звязаных са спецыфічнымі для гэтых тэрыторый абрадавых «выхадаў» і «праходаў» па вуліцы на Масленіцу).

Характар стыляў, выяўленых у абрадавых спеўных практыках Масленіцы Верхняга Падняпроўя, і канфігурацыя іх арэалаў сведчаць пра значную адпаведнасць музычна-стылявога рэльефу масленічнай традыцыі арэалам днепра-дзвінскай, штрыхаванай керамікі, зарубінецкай, юхнаўскай археалагічных культур, а таксама арэалам, акрэсленым паводле этнаграфічных і этналінгвістычных помнікаў верхнедняпроўскай традыцыі. Між тым суаднесенасць мелаарэалаў масленічных Верхняга Падняпроўя і арэалаў этнакультурных субстратаў, захаваных у «буферных» зонах этнаграфічнага комплексу верхняга цячэння Дняпра, не азначае іх тоеснасці (поўнага супадзення). Аўтаномнасць, якая раскрываецца праз метадалогію картаграфавання музычна-абрадавых форм верхнедняпроўскай масленічнай традыцыі, дазваляе трактаваць апошнюю як несуматыўную суцэльнасць, якая гістарычна склалася ў географічных межах, акрэсленых днепра-дзвінскім міжрэччам, магілёўскім Падняпроўем і сожска-беседзь-іпуцкім вусцем. Другое, што відавочна, – наяўнасць «буферных» зон унутры самога масленічнага масіву (мясціны днепра-дзвінска-бярэзінскага міжрэчча – Быхаўшчына і ўсходняя Барысаўшчына).

Песенна-абрадавыя традыцыі Масленіцы Верхняга Падняпроўя, якія па сваіх вытоках належаць далёкай мінуўшчыне і захоўваюць памяць пра пакаленні яе носьбітаў, – жывая з'ява і нашай сучаснасці. Абрадавыя песні Масленіцы – вялікая частка каляндарна-песеннага рэпертуару спевакоў усяго басейна верхняга цячэння Дняпра, што пацвярджае «адкрытасць» і «кантактнасць» яго культурных традыцый. Тыпалагічная адметнасць і ўстойлівасць канфігурацый арэалаў масленічных напеваў у мясцовых практыках выступаюць своеасаблівым адбіткам таго, як жылі, суседзілі, гандлявалі па вялікім водным шляху продкі сучасных беларусаў.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. *Агапкина, Т. А.* Закликаніе весны / Т. А. Агапкина // Славянскі і балканскі фальклор. Духовная культура Полесся на общеславянском фоне: сб. ст. / отв. ред. Н. И. Толстой. – М., 1986. – С. 34–39.
2. *Агапкина, Т. А.* О некоторых магических действиях в масленичной обрядности славян / Т. А. Агапкина // Фольклор и этнографическая действительность: сб. ст.: К 75-летию со дня рождения Б. Н. Путилова / отв. ред. А. К. Байбурин. – СПб., 1992. – С. 48–53.
3. *Агапкина, Т. А.* Очерки весенней обрядности Полесся / Т. А. Агапкина // Славянскі і балканскі фальклор: Этнолінгвістычнае изучение Полесся: сб. ст. / отв. ред. Н. И. Толстой. – М., 1995. – С. 21–107.
4. *Алексеева, Т. И.* Этногенез восточных славян по данным антропологии / Т. И. Алексеева. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1973. – 330 с.
5. Анталогія беларускай народнай песні / рэд. і склад. Г. І. Цітовіч. – Мінск: Беларусь, 1968. – 359 с.
6. Анталогія беларускай народнай песні / рэд. і склад. Г. І. Цітовіч. – 2-е выд., дап. – Мінск: Беларусь, 1975. – 559 с.
7. Археалогія і нумізматыка Беларусі: энцыклапедыя / рэдкал.: В. В. Гетаў [і інш.] – Мінск: БелЭн, 1993. – 702 с.
8. *Бандарчык, В. К.* Еўдакім Раманавіч Раманаў / В. К. Бандарчык. – Мінск: Выд. Акад. навук БССР, 1961. – 305 с.
9. *Барташэвіч, Г. А.* Беларуская народная паэзія веснавога цыкла і славянская фальклорная традыцыя / Г. А. Барташэвіч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1985. – 184 с.
10. *Басько, В.* Масленіца / В. Басько // Мастацтва. – 1997. – № 2. – С. 25–26.
11. Беларускі фальклор у сучасных запісах: Традыцыйныя жанры: Мінская вобласць / уклад. В. Д. Ліцвінка; уклад. муз. часткі Г. Р. Кутырова. – Мінск: Універсітэцкае, 1995. – 477 с.
12. Беларускія народныя песні: у 4 т. / запіс Р. Шырмы; рэдкал.: П. Глебка [і інш.] – Мінск: Дзярж. выд. БССР, 1959–1976. – Т. 3: Вяснянкі, валачобныя і юраўскія. Купальскія, пятроўскія, жніво і дажынкi. Яравое жніво і восень. Калядныя і масленічныя. – 1962. – 306 с.
13. *Бессонов, П.* Белорусские песни с подробными объяснениями их творчества и языка, очерками народного обряда, обычая и всего быта / П. Бессонов – М.: Тип. Бахметева, 1871. – Вып. 1: Песни обрядные. – LXXXI, II, 176 с.
14. *Богданович, А. Е.* Пережитки древняго міросозерцання у белоруссов: этнографічны нарыс / А. Е. Богданович. – Мінск: Беларусь, 1995. – 186 с. – (Рэпрэнтнае выд. 1895 г.).
15. *Бярковіч, Т.* З аўдыяфонда экспедыцыйна-палявых запісаў музычнага фальклору Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі: Барысаўская калекцыя / Т. Бярковіч // Традыцыйная культура і дзеці: праблемы этнавыхавання: матэрыялы III Рэспубл. навук.-практ. канф., г. п. Акцябрскі, 19–20 крас. 2006 г. / аўтар праекта і ўклад. М. А. Козенка. – Мінск, 2006. – Вып. 2. – С. 200–205.

16. *Бярковіч, Т.* Традыцыйная музычная культура ў даследаваннях Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі: Этнамузыкалагічны вектар (2001–2005 гг.) / Т. Бярковіч // *Весці Беларус. дзярж. акад. музыкі: навук.-тэарэт. часопіс.* – 2006. – № 9. – С. 87–91.

17. *Варфаломеева, Т. Б.* Песні Беларускага Панямоння / Т. Б. Варфаломеева. – Мінск: Беларуская навука, 1998. – 287 с.

18. *Варфаломеева, Т.* Территориальное деление Белоруссии по данным картографирования календарных напевов / Т. Варфаломеева // *Фольклор: Проблемы сохранения, изучения и пропаганды: тез. Всесоюзной науч.-практ. конф., Москва, 25–28 апр. 1988 г.: в 2 ч.* / ГМПИ им. Гнесиных. – М., 1988. – Ч. 1. – С. 203–205.

19. *Вахула (Прыбылова), В.* Да пытання арэальнай характарыстыкі песенных традыцый Беларускага Падняпроўя (на матэрыяле песень Масленіцы) / В. Вахула // *Музычная культура Беларусі: Дыялог часоў: матэрыялы VI Навук. чытанняў памяці Л. С. Мухарынскай (1906–1987), Мінск, 4 крас. 1997 г.* / Беларус. дзярж. акад. музыкі. – Мінск, 1997. – С. 50–58.

20. *Вахула (Прыбылова), В.* Мелагеаграфія масленічных Верхняга Падняпроўя ў аспекце этнагістарычных праблем песеннай культуры Беларусі / В. Вахула // *Музычная культура Беларусі: Пошукі і знаходкі: матэрыялы VII Навук. чытанняў памяці Л. С. Мухарынскай (1906–1987), Мінск, 8–10 крас. 1998 г.* / Беларус. дзярж. акад. музыкі. – Мінск, 1998. – С. 44–52.

21. *Вахула (Прыбылова), В.* Традыцыйная культура Сярэдняга Падняпроўя (Магілёўская губерня) у працах Е. Р. Раманава / В. Вахула // *Музычная культура Беларусі: традыцыі і сучаснасць: тэз. дакл. IV Навук. чытанняў памяці Л. С. Мухарынскай (1906–1987), Мінск, 5 крас. 1995 г.* / Беларус. дзярж. акад. музыкі. – Мінск, 1996. – С. 5–7.

22. *Велецкая, Н. Н.* Языческая символика славянских архаических ритуалов / Н. Н. Велецкая. – М.: Наука, 1978. – 239 с.

23. *Веснавыя песні* / АН БССР, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору; склад. Г. А. Барташэвіч, Л. М. Салавей; склад. муз. часткі В. І. Ялатаў; рэд. тома К. П. Кабашнікаў. – Мінск: Навука і тэхніка, 1979. – 608 с. – (Беларус. нар. творчасць).

24. *Винарчик, Л. М.* Хороводные песни восточной Брянщины в их территориальном распределении / Л. М. Винарчик // *Картографирование и ареальные исследования в фольклористике: сб. тр.* / РАМ им. Гнесиных; сост. О. А. Пашина. – М., 1999. – С. 64–86.

25. *Восточнославянский фольклор: словарь научной и народной терминологии* / редкол.: К. П. Кабашников (отв. ред.) [и др.]. – Минск: Навука і тэхніка, 1993. – 478 с.

26. *Гиппиус, Е. В.* Избранные труды в контексте белорусской этномузыкалогии / Е. В. Гиппиус; ред.-сост. З. Можейко. – Минск: Тэхналогія, 2004. – 285 с.

27. *Гиппиус, Е. В.* Проблемы ареального исследования традиционной русской песни в областях украинского и белорусского пограничья / Е. В. Гиппиус; сб. тр. // *Традиционное народное музыкальное искусство и современ-*

ность (вопросы типологии) / ГМПИ им. Гнесиных. – М., 1982. – Вып. 60. – С. 5–13.

28. *Горюнов, Е. А.* Ранние этапы истории славян Днепровского Левобережья / Е. А. Горюнов. – Л.: Наука: Ленингр. отд-ние, 1981. – 135 с.

29. *Гошовский, В.* У истоков народной музыки славян: очерки по музыкальному славяноведению / В. Гошовский. – М.: Сов. композитор, 1971. – 304 с.

30. *Гринблат, М. Я.* Белорусы. Очерки происхождения и этнической истории / М. Я. Гринблат. – Минск: Наука и техника, 1968. – 287 с.

31. Гульні, забавы, ігрышчы / НАН РБ, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору; склад. А. Ю. Лозка. – 2-е выд. – Мінск: Беларус. навука, 2000. – 534 с. – (Беларус. нар. творчасць).

32. *Дембовецкий, А. С.* Опыт описания Могилевской губернии в историческом, физико-географическом, промышленном, сельскохозяйственном, лесном, учебном, медицинском и статистическом отношениях, с двумя картами губернии и 17 резаными на дереве гравюрами видов и типов: в 3 кн. / А. С. Дембовецкий / сост. по прогр., с предисл. и под ред. А. С. Дембовецкого. – Могилев-на-Днепре: Тип. губ. правл., 1882–1884. – Кн. 1–3.

33. *Добровольский, В. Н.* Смоленский этнографический сборник: в 4 ч. / В. Н. Добровольский – М., 1891–1903. – Ч. 4. – 1903. – 720 с.

34. *Дорохова, Е.* Масленичные песни в русской календарной традиции / Е. Дорохова: сб. тр. // Фольклорный текст: функция и структура / РАМ им. Гнесиных. – М., 1992. – Вып. 121. – С. 5–26.

35. *Дучыц, Л. У.* Касцюм жыхароў Беларусі Х–ХІІІ стст. (паводле археал. звестак) / Л. У. Дучыц. – Мінск: Навука і тэхніка, 1995. – 80 с.

36. *Елатаў, В. І.* Ад песні да песні / В. І. Елатаў – Мінск: Выд. АН БССР, 1961. – 108 с.

37. *Елатов, В. И.* Ладовые основы белорусской народной музыки / В. И. Елатов. – Минск: Наука и техника, 1964. – 216 с.

38. *Елатов, В. И.* Мелодические основы белорусской народной музыки / В. И. Елатов. – Минск: Наука и техника, 1970. – 144 с.

39. *Елатов, В. И.* Песни восточно-славянской общности / В. И. Елатов. – Минск: Наука и техника, 1977. – 245 с.

40. *Елатов, В. И.* Ритмические основы белорусской народной музыки / В. И. Елатов. – Минск: Наука и техника, 1966. – 220 с.

41. *Ермаловіч, М.* Старажытная Беларусь: Полацкі і Новагародскі перыяды / М. Ермаловіч. – Мінск: Маст. літ., 1990. – 366 с.

42. *Земцовский, И.* Мелодика календарных песен / И. Земцовский. – Л.: Музыка: Ленингр. отд-ние, 1975. – 224 с.

43. Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы, конец XIX – начало XX в.: Весенние праздники / И. Н. Гроздова [и др.]; под ред. С. А. Токарева. – М.: Наука, 1977. – 357 с.

44. *Канстанцінава, Т.* Зімовыя абходна-абрадавыя песенныя віншаванні крывіцкага арэала / Т. Канстанцінава // Беларускі музычны фальклор у даследаваннях маладых этнамузыкалагаў: зб. арт. / Беларус. дзярж. акад. музыкі; уклад. і адк. рэд. Т. С. Якіменка. – Мінск, 1996. – Вып. 2. – С. 5–21.

45. *Канстанцінава, Т.* Культура крывіцкага этнаарэала: Падыходы. Праблемы вывучэння / Т. Канстанцінава // Беларускі музычны фальклор у даследаваннях маладых этнамузыкалагаў: зб. арт. / Беларус. дзярж. акад. музыкі; уклад. і навук. рэд. Т. С. Якіменка. – Мінск, 2004. – Вып. 3. – С. 5–34.
46. *Канстанцінава, Т.* Паўночнабеларускія абходна-песенныя рытуалы як аб'ект этнарэгіяльнага даследавання / Т. Канстанцінава // Вопросы музыкознания и философии музыки: сб. ст. / Беларус. гос. акад. музыкі; сост. Т. А. Щербакова. – Минск, 2003. – Вып. 3. – С. 112–118.
47. *Карнаух, Т.* Календарныя песні верхняй і сярэдняй Ловаты / Т. Карнаух: сб. тр. // Традиционное и современное народное музыкальное искусство / ГМПИ им. Гнесиных. – М., 1976. – Вып. 29. – С. 98–112.
48. *Карский, Е. Ф.* Белорусы: в 3 т. / Е. Ф. Карский. – Т. 1: Введение в изучение языка и народной словесности. – Варшава: Тип. Варшав. учеб. округа, 1903. – 466 с.
49. *Карский, Е. Ф.* К вопросу об этнографической карте белорусского племени / Е. Ф. Карский // Могилевская старина. – 1903. – Вып. 3. – С. 1–6.
50. *Каханоўскі, Г.* Львоўскае рэха: 5. Невядомыя рукапісы Еўдакіма Раманава: Археалагічная карта Магілёўскай губерні / Г. Каханоўскі // Полымя. – 1971. – № 11. – С. 219–222.
51. *Квитка, К. В.* Об историческом значении календарных песен / К. В. Квитка // Квитка К. В. Избр. труды: в 2 т. / сост. и коммент. В. Л. Гошовского; общ. ред. П. Г. Богатырев. – М.: Сов. композитор, 1971–1973. – Т. 1. – 1971. – С. 73–102.
52. *Квитка, К. В.* Об областях распространения некоторых типов белорусских календарных и свадебных песен / К. В. Квитка // Квитка К. В. Избр. труды: в 2 т. / сост. и коммент. В. Л. Гошовского; общ. ред. П. Г. Богатырев. – М.: Сов. композитор, 1971–1973. – Т. 1. – 1971. – С. 161–176.
53. *Крывашэйцава, К.* «Прасторы» традыцыйнай музычнай культуры як навуковая праблема: гістарыяграфія пытання і метадалагічныя падыходы / К. Крывашэйцава // Старонкі гісторыі беларускай музыкі: навук. працы / Беларус. дзярж. акад. музыкі. – Мінск, 2005. – Вып. 8. Серыя 1, Беларуская музычная культура / склад. В. А. Антаневіч. – С. 15–35.
54. *Крывашэйцава, К.* Памежжа ў прасторы традыцыйнай музычнай культуры: Дняпра-Друцка-Бярэзінскае міжрэчча / К. Крывашэйцава // Беларускі музычны фальклор у даследаваннях маладых этнамузыкалагаў: зб. арт. / Беларус. дзярж. акад. музыкі; уклад. і навук. рэд. Т. С. Якіменка. – Мінск, 2004. – Вып. 3. – С. 62–87.
55. *Лінгвістычная геаграфія і групоўка беларускіх гаворак / пад рэд. Р. І. Аванесавы, К. К. Атраховіча (К. Крапівы), Ю. Ф. Мацкевіч.* – Мінск: Навука і тэхніка, 1968. – 320 с.
56. *Лінгвістычная геаграфія і групоўка беларускіх гаворак / пад рэд. Р. І. Аванесавы, К. К. Атраховіча (К. Крапівы), Ю. Ф. Мацкевіч.* – Мінск: Навука і тэхніка, 1969. – [Кніга карт ізаглос].
57. *Ліс, А. С.* Календарна-абрадавая творчасць беларусаў: Сістэма жанраў. Эстэтычны аспект / А. С. Ліс. – Мінск: Беларуская навука, 1998. – 188 с.

58. *Ляпушкин, И. И.* Днепровское лесостепное Левобережье в эпоху железа. Археологические разыскания о времени заселения Левобережья славянами / И. И. Ляпушкин. – М.; Л.: Изд-во Акад. наук СССР: Ленингр. отд-ние, 1961. – 383 с.
59. *Мажэйка, З.* Народна-песенная культура Беларусі ў агульнаславянскім кантэксце / З. Мажэйка. – Мінск: ТАА «ПоліМарк», 1998. – 33 с.
60. *Мажэйка, З. Я.* Песні Беларускага Паазер'я / З. Я. Мажэйка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1981. – 494 с.
61. *Мажэйка, З. Я.* Песні Беларускага Падняпроўя / З. Я. Мажэйка, Т. Б. Варфаламеева. – Мінск: Бел. навука, 1999. – 392 с.
62. *Максимов, Е. В.* Зарубинецкая культура на территории УССР / Е. В. Максимов. – Киев: Наук. думка, 1982. – 183 с.
63. *Марзалюк, І. А.* Еўдакім Раманавіч Раманаў – археограф і археолаг Магілёўшчыны / І. А. Марзалюк // Магілёўская даўніна. – Магілёў, 1993. – С. 37–45.
64. Материалы и статьи. К 100-летию со дня рождения Е. В. Гиппиуса / ред.-сост. Е. А. Дорохова, О. А. Пашина. – М.: Композитор, 2003. – 214 с.
65. *Мачинский, Д. А.* Миграция славян в I тысячелетии н.э. (по письменным источникам с привлечением данных археологии) / Д. А. Мачинский // Формирование раннефеодальных славянских народностей: сб. ст. / АН СССР, Ин-т славяноведения и балканистики; редкол: В. Д. Королюк (отв. ред.) [и др.]. – М., 1981. – С. 31–52.
66. *Мейер, А.* Описание Кричевского графства / А. Мейер // Могилевская старина. – 1901. – Вып. 2. – С. 86–137.
67. *Можейко, З. Я.* Календарно-песенная культура Белоруссии: Опыт системно-типологического исследования / З. Я. Можейко. – Минск: Наука и техника, 1985. – 247 с.
68. *Можейко, З. Я.* Песни Белорусского Полесья: в 2 вып. / З. Я. Можейко. – М.: Сов. композитор, 1983–1984. – Вып. 1. – 1983. – 183 с.
69. *Моця, А. П.* Население Среднего Поднепровья IX–XIII вв. (по данным погребальных памятников) / А. П. Моця. – Киев: Наук. думка, 1987. – 164 с.
70. *Мухаринская, Л.* Белорусская народная песня: Историческое развитие: очерки / Л. Мухаринская. – Минск: Наука и техника, 1977. – 216 с.
71. *Мухаринская, Л.* Некоторые вопросы типологии народных напевов / Л. Мухаринская: сб. тр. // Традиционное и современное народное музыкальное искусство / ГМПИ им. Гнесиных. – М., 1976. – Вып. 29. – С. 57–97.
72. *Мухарынская, Л. С.* Беларуская народная музычная творчасць: вучэб. дапам. для муз. ВНУ / Л. С. Мухарынская, Т. С. Якіменка. – Мінск: Вышэйш. школа, 1993. – 342 с.
73. Народны тэатр / АН БССР, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору; уклад., уступ. артыкул і камент. М. А. Каладзінскага; рэдкал.: В. К. Бандарчык [і інш.]; рэд. тома А. С. Фядосік, А. В. Сабалеўскі. – Мінск: Навука і тэхніка, 1983. – 512 с. – (Беларус. нар. творчасць).
74. Народные песни Брянщины / вступ. статья, сост. и примеч. Т. Лукьяновой. – Брянск: Приок. кн. изд-во: Брянск. отд-ние, 1972. – 197 с.

75. *Николаев, С.* Следы особенностей восточнославянских племенных диалектов в современных русских и белорусских говорах: I. Кривичи / С. Николаев // Балто-славянские исследования, 1986: сб. науч. тр. / АН СССР, Ин-т славяноведения и балканистики. – М., 1988. – С. 115–154.
76. *Носова, Г. А.* Картографирование русской масленичной обрядности / Г. А. Носова // Советская этнография. – М., 1969. – № 5. – С. 45–56.
77. Олышанские песни: Записанные в селе Олыша на Смоленщине / зап., нотация, сост., предисл., примеч. и общ. ред. Ф. Рубцова. – Л.; М.: Сов. композитор, 1971. – 39 с.
78. Основания регионалистики: Формирование и эволюция историко-культурных зон Европейской России / В. А. Булкин [и др.]; под ред. А. С. Герда, Г. С. Лебедева. – СПб.: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1999. – 392 с.
79. *Пашина, О. А.* Календарно-песенный цикл у восточных славян / О. А. Пашина. – М.: ГИИ, 1998. – 292 с.
80. *Пашина, О. А.* Календарные песни весенне-летнего цикла юго-восточной Белоруссии / О. А. Пашина // Славянский и балканский фольклор. Духовная культура Полесья на общеславянском фоне: сб. ст. / отв. ред. Н. И. Толстой. – М.: Наука, 1986. – С. 44–55.
81. *Пашина, О. А.* Календарный цикл в северо-западных селах Сумщины / О. А. Пашина // Славянский и балканский фольклор: Этнолингвистическое изучение Полесья: сб. ст. / отв. ред. Н. И. Толстой. – М.: Индрик, 1995. – С. 230–248.
82. Песни Псковской земли: Вып. 1: Календарно-обрядовые песни (по материалам фольклорных экспедиций Ленинградской консерватории) / сост. А. Мехнецов. – Л.: Советский композитор: Ленингр. отд-ние, 1989. – 295 с.
83. Песні беларускага народа / склад. М. Я. Грынблат; пад рэд. Н. М. Нікольскага / АН БССР. – Мінск, 1940. – Т. 1. – 391 с.
84. *Пилипенко, М. Ф.* Возникновение Белоруссии: Новая концепция / М. Ф. Пилипенко. – Минск: Беларусь, 1991. – 142 с.
85. *Пилипенко, М. Ф.* Этнография Белоруссии: учебн. пособие для ист. фак. вузов / М. Ф. Пилипенко. – Минск: Вышэйш. школа, 1981. – 192 с.
86. *Поболь, Л. Д.* Основные итоги изучения памятников позднего этапа зарубинецкой культуры в Белорусском Поднепровье / Л. Д. Поболь // Древности Белоруссии: материалы конф. по археологии Белоруссии и смежных территорий / АН БССР. Отд-ние обществ. наук. Ин-т истории; под ред. В. Ф. Исаенко. – Минск, 1966. – С. 205–217.
87. *Поболь, Л.* Славянские древности Белоруссии. (Могильники раннего этапа зарубинецкой культуры) / Л. Поболь. – Минск: Наука и техника, 1973. – 241 с.
88. *Попова, И. С.* Типология фольклорных форм в системе масленичных обрядов Новгородской области: автореф. дис. ... канд. искусств.: 17.00.02 / И. С. Попова; СПб. гос. консерв. им. Н. А. Римского-Корсакова. – СПб, 1998. – 27 с.

89. *Попова, И. С.* Типология фольклорных форм в системе масленичных обрядов Новгородской области: дис. ... канд. искусств.: 17.00.02 / И. С. Попова. – СПб., 1998. – 293 с.

90. *Прибылова, В.* К вопросу традиционных стилей масленичной песни Верхнего Поднепровья / В. Прибылова // Международная школа молодых фольклористов: Программа. Тезисы. – СПб., 2003. – С. 19.

91. *Прибылова, В.* Применение мультимедийных технологий в разработке базы данных по белорусской музыкальной масленичной традиции (на материале экспедиционно-полевых записей фоноархива кабинета народной музыки Белорусской государственной академии музыки) / В. Прибылова // Весці Беларус. дзярж. акад. музыкі: навук.-тэарэт. часопіс. – 2005. – № 7. – С. 116–128.

92. *Пропп, В. Я.* Русские аграрные праздники / В. Я. Пропп. – СПб.: Терра – Азбука, 1995. – 176 с.

93. *Прибылова, В.* Да пытання песенных традыцый Масленіцы Верхняга Падняпроўя / В. Прибылова // Беларускі музычны фальклор у даследаваннях маладых этнамузыкалагаў: зб. арт. / Беларус. дзярж. акад. музыкі; уклад. і навук. рэд. Т. С. Якіменка. – Мінск, 2004. – Вып. 3. – С. 35–61.

94. *Прибылова, В.* Масленічныя сожска-беседзь-іпущкага вусця / В. Прибылова // Старонкі гісторыі беларускай музыкі: навук. працы / Беларус. дзярж. акад. музыкі; склад. В. А. Антаневіч. – Мінск, 2005. – Вып. 8. Серыя 1, Беларуская музычная культура. – С. 215–221.

95. *Прибылова, В.* Метадалагічныя пытанні вывучэння песенна-абрадавых традыцый Масленіцы Верхняга Падняпроўя / В. Прибылова // Весці Беларус. дзярж. акад. музыкі: навук.-тэарэт. часопіс. – 2006. – № 8. – С. 71–75.

96. *Прибылова, В.* Песенна-веснавы цыкл Беларускага Падняпроўя ў сістэме рэгіянальных традыцый каляндарна-земляробчага фальклору Беларусі: Спроба характарыстыкі // Музычная культура Беларусі: Праблемы гісторыі і тэорыі: матэрыялы VIII Навук. чытанняў памяці Л. С. Мухарынскай (1906–1987), Мінск, 9 крас. 1999 г. / Бел. дзярж. акад. музыкі. – Мінск, 1999. – С. 48–56.

97. *Прибылова, В.* Тыпалагізацыя музычных форм масленічнага абрадавага масіву ў перспектыве комплекснага вывучэння каляндарна-песеннай культуры верхняга цячэння Дняпра / В. Прибылова // Этнапесенная традыцыя Беларусі ў даследаваннях маладых музыказнаўцаў: навук. працы / Беларус. дзярж. акад. музыкі; склад. Т. С. Якіменка. – Мінск, 2006. – Вып. 11. Серыя 2, Пытанні этнамузыкалогіі. – С. 29–34.

98. *Прибылова, В.* Тыпы масленічных напеваў днепра-дзвінскага міжрэчча / В. Прибылова // Вопросы музыкознания и философии музыки: сб. ст. / Белорус. гос. акад. музыки; сост. Т. А. Щербакова. – Минск, 2003. – Вып. 3. – С. 88–111.

99. *Прибылова, В.* Чашніцка-аршанска-мсціслаўскі арэал абрадавых напеваў Масленіцы: да пытання межавання песенных традыцый верхняга цячэння Дняпра / В. Прибылова // Музычная культура Беларусі і свету: да 100-годдзя Л. С. Мухарынскай: навук. працы / Беларус. дзярж. акад. музыкі. – Мінск, 2006. – Вып. 12. Серыя 1, Беларуская музычная культура / склад. Т. С. Якіменка. – С. 76–91.

100. *Радченко, З.* Гомельские народные песни (белорусские и малорусские). Записаны в Дятловичской волости Гомельского уезда Могилевской губернии Зинаидой Радченко / З. Радченко. – СПб.: Тип. В. Безобразова и К., 1888. – 321 с. – (Записки Императорского РГО по отделению этнографии. Т. 13, вып. 2).
101. *Радченко, З.* Сборник малорусских и белорусских народных песен Гомельского уезда, записанных для голоса с аккомпанементом фортепиано / З. Радченко. – СПб., 1881. – Вып. 1.
102. *Радченко, З.* Сборник малорусских и белорусских народных песен Могилевской губ. (Гомельского уезда Дятловичской волости): 180 песен / З. Радченко. – СПб., 1911. – 43 с.
103. *Райкова, А. М.* Беларуская Масленіца ў кантэксце фальклорна-этнаграфічнай традыцыі славян / А. М. Райкова // Славяне: адзінства і многа-стайнасць: тэз. дакл. Міжнар. навук. канф., Мінск, 24–27 мая 1990 г. – Секцыя 5. Узаемасувязі і ўзаемадзеянне славянскіх культур: Фальклор, літаратура, мастацтва. – Мінск, 1990. – С. 104–106.
104. *Райкова, Е. М.* Песня масленичная / Е. М. Райкова // Восточно-славянский фольклор: словарь научной и народной терминологии / редкол.: К. П. Кабашников (отв. ред.) [и др.]. – Минск: Навука і тэхніка, 1993. – С. 223.
105. *Раманаў, Е.* Гаворкі Магілёўскай губерні / Е. Раманаў // Запіскі аддзелу гуманітарных навук, кн. 2. Працы клясы філалёгіі. Т. 1 / Інбелкульт; пад агул. рэд. С. Некрашэвіча. – Мінск, 1928. – С. 121–147.
106. *Раманюк, М.* Беларускае народнае адзенне / М. Раманюк. – Мінск: Беларусь, 1981.
107. *Риер, Я. Г.* Феодальная деревня Могилевского Поднепровья в X–XIV вв.: автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.06 / Я. Г. Риер; АН ЛитССР. Ин-т истории. – Вильнюс, 1979. – 28 с.
108. *Римский-Корсаков, Н.* Сто русских народных песен: для голоса с фортепиано / Н. Римский-Корсаков. – М.: Музыка, 1977. – 224 с.
109. *Рогалев, А. Ф.* Белая Русь и белорусы: (В поисках истоков) / А. Ф. Рогалев. – Гомель: Белорус. агентство науч.-техн. и деловой информ., 1994. – 266 с.
110. *Рогалев, А. Ф.* Этнотопонимия Беларуси: (На фоне этнич. истории) / А. Ф. Рогалев. – Гомель, 1993. – 168 с.
111. *Романов, Е. Р.* Археологические разведки в Могилевской губернии / Е. Р. Романов – Вильна: Тип. И. Завадского, 1912. – 31 с. – (Отт. из: Записки Сев.-зап. отд. Императорского РГО. – 1912. – Кн. 3. – С. 33–63).
112. *Романов, Е. Р.* Археологический очерк Гомельского уезда (Могилевской губернии) / Е. Р. Романов. – Вильна: Изд. Сев.-зап. отд. Императорского РГО, 1910. – 32 с.
113. *Романов, Е. Р.* Белорусский сборник: в 9 вып. / Е. Р. Романов. – Киев: Тип. С. В. Кульженко, 1885–1912. – Т. 1: Губерния Могилевская. Вып. 1–2: Песни, пословицы, загадки. – 1885. – XIV, 469 с.

114. *Романов, Е. Р.* Белорусский сборник: в 9 вып. / Е. Р. Романов. – Киев: Тип. С. В. Кульженко, 1885–1912. – Т. 1: Губерния Могилевская. Вып. 3: Сказки. – Витебск, 1887. – XX, 444 с.
115. *Романов, Е. Р.* Белорусский сборник: в 9 вып. / Е. Р. Романов. – Киев: Тип. С. В. Кульженко, 1885–1912. – Вып. 7: Белорусские народные мелодии. Песни сезонные, обрядовые, игорные, танцы, духовные стихи. – Вильна, 1910. – VI, 42 с.
116. *Романов, Е. Р.* Белорусский сборник: в 9 вып. / Е. Р. Романов. – Киев: Тип. С. В. Кульженко, 1885–1912. – Вып. 8: Быт белоруса. – Вильна, 1912. – VIII, 600 с.
117. *Романов, Е.* Материалы для изучения говоров Могилевской губернии / Е. Романов // Могилевская старина: сб. ст. «Могилевских губернских ведомостей» / под ред. Е. Р. Романова. – Вып. 3, годы 1902–1903. – Могилев на Днепре: Тип. губерн. правления, 1903. – С. 65–88.
118. *Романов, Е. Р.* Могилевская губерния: Географический очерк / Е. Р. Романов // Виленский календарь на 1910 г. – Вильна, 1910. – С. 70–103.
119. Рукописный отдел Института русской литературы (Пушкинский Дом) Российской академии наук (ИРЛИ РАН). – Р. V. – Колл. XL. – Папка 3. Нотные записи белорусских песен. Собрание М. Ю. Зубова. 1906 г.
120. Русские народные песни Смоленской области: В записях 1930–1940-х гг. / сост., расшифр., коммент. Ф. Рубцова. – Л.: Сов. композитор, 1990. – 160 с.
121. *Рыбаков, Б. А.* Язычество Древней Руси / Б. А. Рыбаков. – М.: Наука, 1988. – 783 с.
121. *Савельева, Н.* Региональная стилистика русской народной музыки. Русско-белорусско-украинское пограничье: исследование / Н. Савельева. – М.: Композитор, 2005. – 192 с.
122. *Санько, С.* Беларусь: Паміж поўднем і поўначчу. Падставовыя складнікі аўтэнтчнага мэтапалітычнага дыскурсу / С. Санько // Фрагменты філязофіі, культуралёгіі, літаратуры. – 1998. – № 1–2. – С. 303–313.
123. *Свитова, К. Г.* Народные песни Брянской области / К. Г. Свитова. – М.: Музыка, 1966. – 242 с.
124. *Седов, В.* Ранняя этническая история балтов / В. Седов // Проблемы этнической истории балтов: тез. докл. межресп. науч. конф. / отв. ред. И. Э. Ронис. – Рига: Зинатне, 1985. – С. 92–95.
125. *Седов, В. В.* Восточные славяне в VI–XIII вв. / В. В. Седов. – М.: Наука, 1982. – 327 с.
126. *Седов, В. В.* Днепровские балты / В. В. Седов // Проблемы этногенеза и этнической истории балтов: тез. докл., Вильнюс, март 1981 г. / АН ЛитССР. Ин-т истории; редкол.: Р. К. Волкайте-Куликаускаене (отв. ред.) [и др.]. – Вильнюс, 1981. – С. 43–46.
127. *Седов, В. В.* Очерки по археологии славян / В. В. Седов. – М.: ИА РАН, 1994. – 128 с.
128. *Седов, В. В.* Славяне в раннем средневековье / В. В. Седов. – М.: Науч-произв. благотвор. общ-во «Фонд археологии», 1995. – 416 с.

129. *Седов, В. В.* Славяне Верхнего Поднепровья и Подвинья / В. В. Седов. – М.: Наука, 1970. – 200 с.
130. *Синевич, И.* Весенне-юрьевский песенный цикл Поозерья и Понемонья. К проблеме диалектной специфики мелоса / И. Синевич // Белорусский музыкальный фольклор в исследованиях молодых этномузыковедов: сб. ст. / Белорус. гос. консерватория; сост. Т. С. Якименко. – Минск, 1991. – С. 5–39.
131. *Сіневіч, І.* Веснавы песенны каляндар Беларусі ў народнай спявацкай тэрміналогіі / І. Сіневіч // Музычная культура Беларусі: традыцыі і сучаснасць: тэз. дакл. IV Навук. чытанняў памяці Л. С. Мухарынскай, Мінск, 5 крас. 1995 г. / Беларус. дзярж. акад. музыкі. – Мінск, 1996. – С. 18–22.
132. Славяне и их соседи в конце I тысячелетия до н.э. – первой половине I тысячелетия н.э. / В. И. Бидзиля [и др.]; под ред. Б. А. Рыбакова. – М.: Наука, 1993. – 326 с.
133. Смоленский музыкально-этнографический сборник. Т. 1: Календарные обряды и песни / редкол.: О. А. Пашина (отв. ред.) [и др.] – М.: «Индрик», 2003. – 760 с.
134. *Смоліч, А.* Геаграфія Беларусі / А. Смоліч. – 4-е выд. – Мінск: Беларусь, 1993. – 374 с.
135. *Соколова, В.* Масленица (ее состав, развитие и структура) / В. Соколова // Славянский и балканский фольклор: Генезис, архаика, традиции: сб. ст. / АН СССР, Ин-т славяноведения и балканистики; отв. ред. И. М. Шептунов. – М., 1978. – С. 48–70.
136. *Соколова, В. К.* Весенне-летние календарные обряды русских, украинцев и белорусов. XIX–начало XX в. / В. К. Соколова. – М.: Наука, 1979. – 287 с.
137. *Супрун, В.* Адкуль прыйшлі балты? / В. Супрун // Беларусіка = Albaruthenica: Кн. 1: матэрыялы Міжнар. кангрэсу беларусістаў, Мінск, май 1991 г. / Акад. навук Беларусі; рэд. А. Мальдзіс [і інш.]. – Мінск, 1993. – С. 328–346.
138. *Сухобоков, О. В.* Славяне Днепровского Левобережья (роменская культура и ее предшественники) / О. В. Сухобоков. – Киев: Наук. думка, 1975. – 167 с.
139. *Топоров, В. Н.* Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья / В. Н. Топоров, О. Н. Трубаев. – М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1962. – 270 с.
140. Торопецкие песни. Песни родины М. Мусоргского / запись, сост. и коммент. И. Земцовского. – Л.: Музыка, 1967. – 116 с.
141. Традиционная музыка русского Поозерья (по материалам экспедиций 1971–1992 гг.) / сост. и коммент. Е. Н. Разумовской. – СПб.: Композитор, 1998. – 240 с.
142. Традиційная мастацкая культура беларусаў: у 6 т. – Т. 1: Магілёўскае Падняпроўе / Т. Б. Варфаламеева [і інш.]. – Мінск: Беларус. навука, 2001. – 797 с.
143. Традиційная мастацкая культура беларусаў: у 6 т. – Т. 2: Віцебскае Падзвінне / Т. Б. Варфаламеева [і інш.]. – Мінск: Беларус. навука, 2004. – 910 с.

144. *Третьяков, П. Н.* По следам древних славянских племен / П. Н. Третьяков. – Л.: Наука, 1982. – 143 с.
145. *Третьяков, П. Н.* Финно-угры, балты и славяне на Днепре и Волге / П. Н. Третьяков. – М.; Л.: Наука: Ленингр. отд-ние, 1966. – 308 с.
146. *Хотина, В. М.* Масленичные песни Борисовщины: [дипломная работа] / В. М. Хотина / Белорус. гос. акад. музыки. – Минск, 1979. – Р-2385. – 102 с.
147. *Цітоў, В. С.* Народная спадчына. Гістарычныя шляхі і этнакультурныя стасункі / В. С. Цітоў. – Мінск: Навука і тэхніка, 1994. – 300 с.
148. *Чуркін, Н.* Беларускія народныя песні і танцы: Музычна-фальклорны зборнік / Н. Чуркін / агул. рэд. Н. Аладава і М. Грынблата. – Мінск: Дзярж. выдавецтва БССР, 1949. – 191 с.
149. *Шейн, П. В.* Белорусские народные песни с относящимися к ним обрядами, обычаями и суевериями, с приложением объяснительного словаря и грамматических примечаний / П. В. Шейн. – СПб.: Тип. Майкова, 1874. – [4], 566 с. – Отг. из: Записки Рус. географ. о-ва по отд-нию этнографии. – 1873. – Т. 5.
150. *Шейн, П. В.* Материалы для изучения быта и языка русского населения Северо-западного края / П. В. Шейн. – СПб.: Тип. Имп. акад. наук, 1887. – Т. 1: Бытовая и семейная жизнь белоруса в обрядах и песнях, ч. 1. – XXVI, 585 с.
151. *Шлюбскі, А.* Матэрыялы да вывучэння фальклору і мовы Віцебшчыны: Ч. 1. // Беларуская этнаграфія ў досьледах і матар'ях. Кн. 2 / Інбелкульт, Адзел гуманіт. навук. – Мінск, 1928. – 187 с.
152. *Шмидт, Е. А.* Об этнической принадлежности племен тушемлинской культуры IV–VII вв. н.э. в верховьях Днепра / Е. А. Шмидт // Гістарычна-археалагічны зборнік. – Мінск, 1996. – № 10. – С. 33–37.
153. *Шмидт, Е. А.* Племена верховьев Днепра до образования Древнерусского государства: Днепро-двинские племена (VIII в. до н. э. – III в. н. э.) / Е. А. Шмидт. – М.: Прометей, 1992. – 208 с.
154. *Этнаграфія Беларусі: энцыкл.* / гал. рэд. І. П. Шамякін. – Мінск: БелСЭ, 1989. – 575 с.
155. *Якименко, Т. С.* Масленичные песни восточного Поозерья в свете специфики местных мелодических стилей и их ареалов / Т. С. Якименко // Фольклор: Проблемы сохранения, изучения и пропаганды: тез. Всесоюзной науч.-практ. конф., Москва, 25–28 апр. 1988 г.: в 2 ч. / ГМПИ им. Гнесиных. – М., 1988. – Ч. 1 – С. 206–207.
156. *Якименко, Т. С.* Стилиевые черты масленичного цикла северобелорусских весенне-календарных напевов / Т. С. Якименко // Вопросы культуры и искусства Белоруссии: респ. межвед. сб. науч. тр. / Минский ин-т культуры; гл. ред. Н. Н. Заренок. – Минск, 1987. – Вып. 6. – С. 49–57.
157. *Якіменка, Т.* Сучасная беларуская этнамузыкалогія (да практык апошняй трэці XX – пачатку XXI стагоддзя) / Т. Якіменка. – Мінск: Тэхналогія, 2004. – 284 с.

Дадатак 1. Карты

1. Карта пашырэння тыпаў масленічных напеваў

пскоўска-смаленска-віцебскі арэал

чаšníцка-аршанска-мспіслаўскі арэал

(больш цёмным колерам штырыхоўкі абазначаны тэрыторыі субкаляльных песенных традыцый)

клімавіцка-хоцімскі арэал

арэал сожска-беседзь-іпупкага вусця

Тып I

Тып II, IIa, IIb

Тып III

Тып IV, V, Va

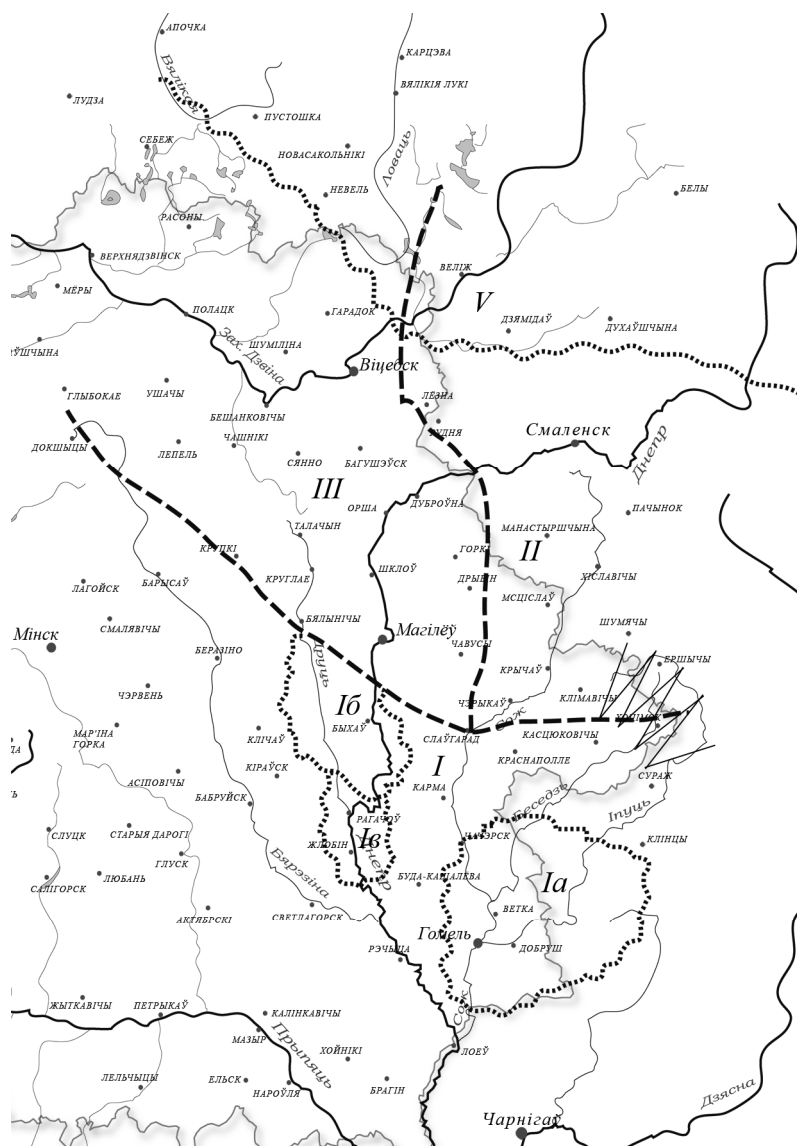
2. Карта беларускага дыялекту паводле Я.Карскага

----- мяжа паміж групамі гаворак беларускага дыялекту:
злева – паўднёва-заходняя група гаворак
справа – паўночна-ўсходняя група гаворак

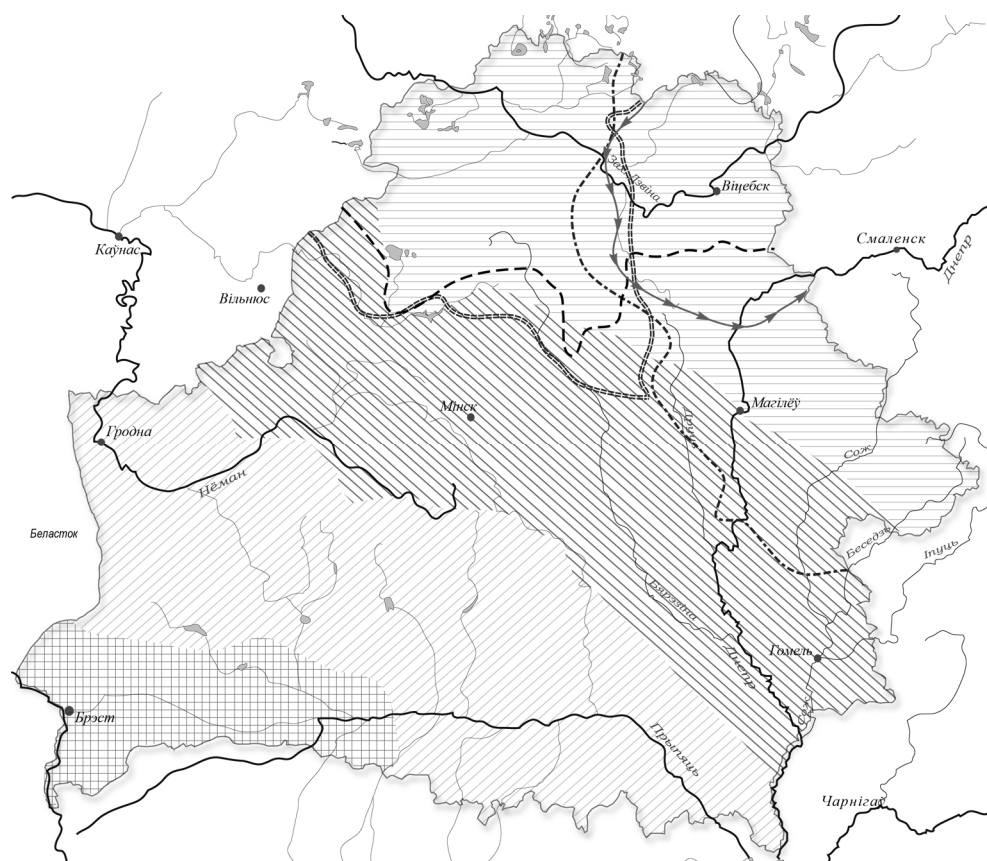
..... межы гаворак:
I – моцнаакаючыя цвёрдазэрыя гаворкі
II – умеранаакаючыя гаворкі
III – беларуска-палескія гаворкі
IV – няпокаючыя гаворкі
V – цокаючыя гаворкі

3. Карта гаворак Магілёўскай губерні паводле Е. Раманава

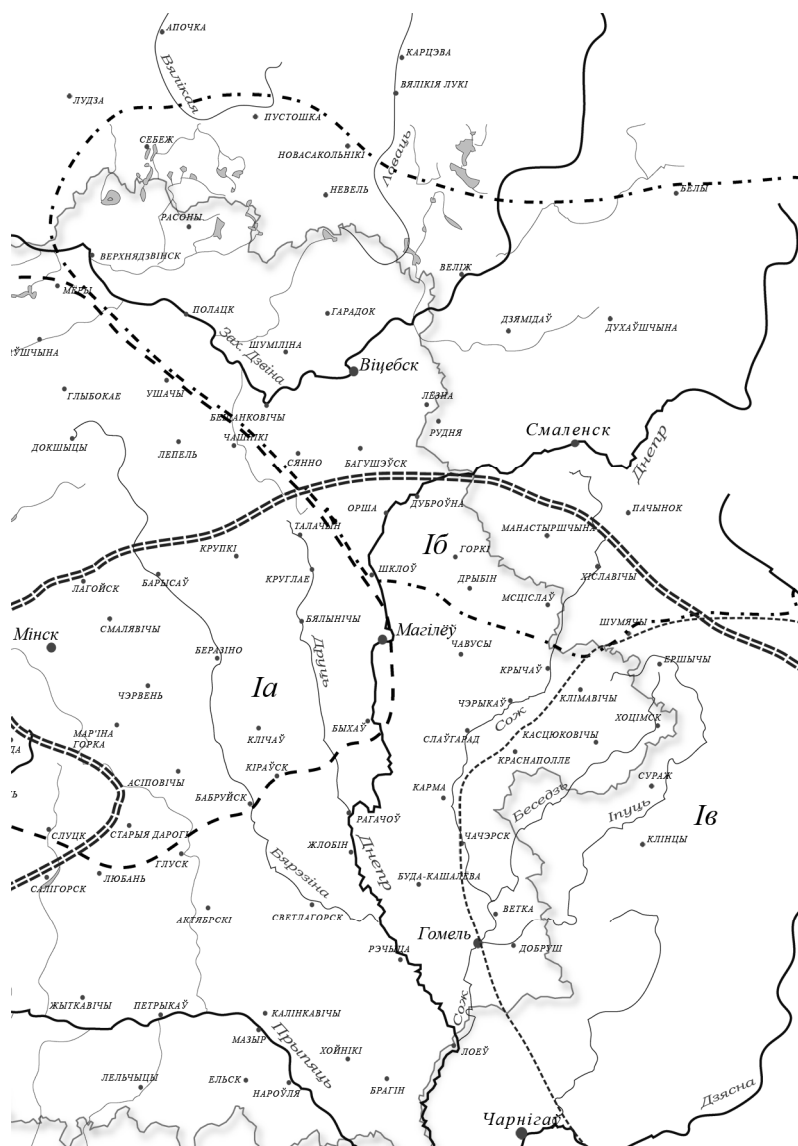

- межы груп гаворак:
- I – “паўднёвая” група гаворак
  - Ia, Ib, Ib – падгаворкі “паўднёвай” групы гаворак
  - II – “ўсходняя” група гаворак
  - III – “чыста беларуская” група гаворак
- ~~~~~ тэрыторыя змяшэння “паўднёвай” і “ўсходняй” груп гаворак

4. Карта дыялектнага падзелу беларускай мовы і некаторых груп гаворак

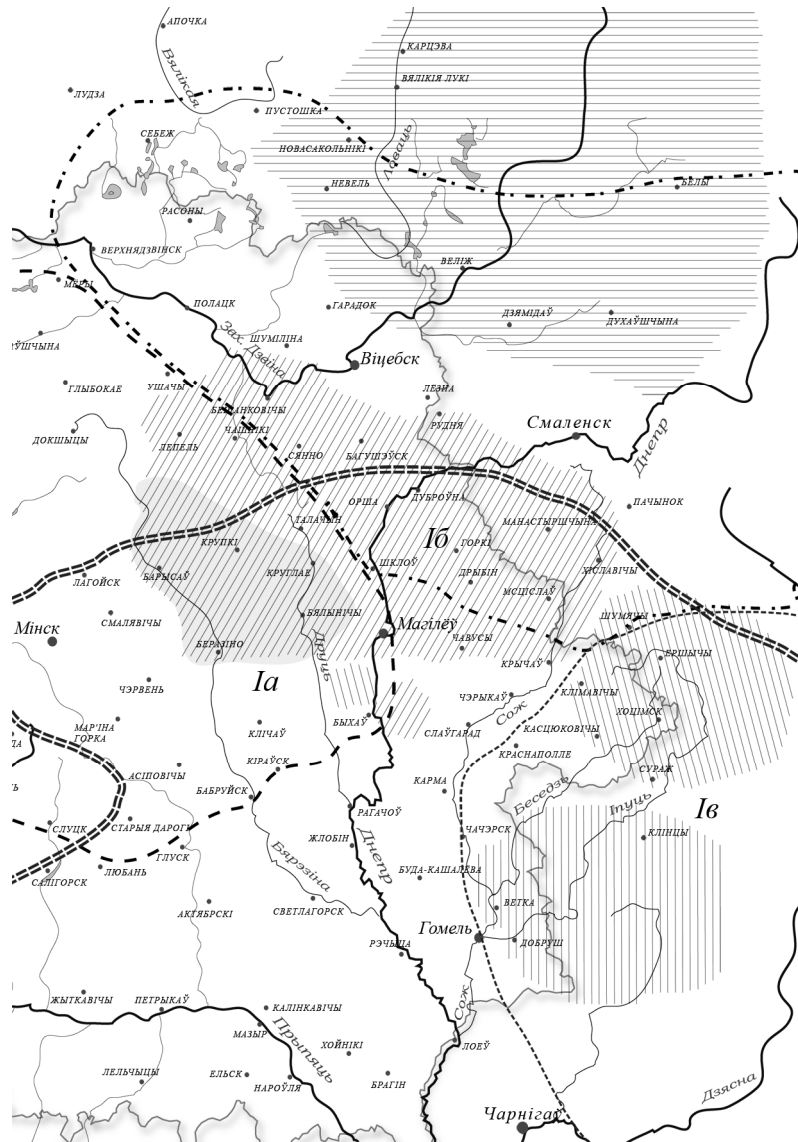

5. Карта археалагічных культур

— · — · —	плямёны днепра-дзвінскай культуры	·····	плямёны юхнаўскай культуры
- - - - -	плямёны культуры штрыхаванай керамікі	=====	зарубінецкія плямёны
Ia, Ib, Iv буферныя зоны			

6. Карта археалагічных культур і масленічных тыпаў

Умоўныя абазначэнні глядзі на старонках 94 і 98.

Дадатак 2. Нотныя прыклады

Умоўныя абазначэнні

Расшыфроўкі напеваў зроблены ў агульнапрынятай у этнамузыкалогіі дэталізаванай натацыі (метада аналітычнай натацыі Я. Гіпіуса).

– паніжэнне ці павышэнне гука менш чым на паўтона;

– нязначнае зацягванне ці скарачэнне гука;

– глісанда (уверх і ўніз);

– знак дыхання, глыбокая цэзура;

– прыблізная вышыня гука;

– няпэўная вышыня гука, альбо вымаўленне складу пры ўдыху;

– у круглых дужках пададзены дадатковыя галосныя пры агаласоўцы зычных, на фаршлагавых гуках;

– у квадратных дужках прыводзяцца тыя склады тэксту песень, якія пры спяванні не вымаўляюцца;

– рэальнае гучанне мелодыі на актаву ніжэй;

5/8 – рэальная працягласць ферматы (мора);

5 – рэальная працягласць ферматы (мора);

– адпаведна заканчэнне музычна-рытмічнага перыяду і мелаграфы.

Згодна з прынятай міжнароднай транскрыпцыяй у напевах выстаўлены толькі тыя ключавыя знакі, якія сустракаюцца ў дадзенай мелодыі на ўзроўні яе дыяпазону.

У расповедах і паэтычных тэкстах песень захаваны лексічныя і фанетычныя асаблівасці мясцовай гаворкі.

«У» на месцы літаратурна-нарматыўнага «ў» ставіцца ў тых выпадках, калі ў рэальным спяванні на яго прыпадае асобны гук мелодыі; «ў» на месцы літаратурна-нарматыўнага «у» ставіцца ў выпадках, калі ў рэальным спяванні на яго не прыпадае асобны гук мелодыі.

Масленічныя напевы пскоўска-смаленска-віцебскага арэала

1

$\text{♩} = 140$

1. А мы ма - сле - нку да - жы - да - лі, да - жы - да - лі, лю - лі, да - жы - да - лі.

2. Сы - ра з ма - се - лыцэм не е - да - лі, не е - да - лі, лю - лі, не е - да - лі.

3. А ўсё к ма - сле - нке пра - блю - да - лі, пра - блю - да - лі, лю - лі, пра - блю - да - лі.

4. Сыр на го - ро - шку вы - на - сі - лі, вы - на - сі - лі, лю - лі, вы - на - сі - лі.

5. Сы - рым го - ро - шку на - бю - ва - лі, на - бю - ва - лі, лю - лі, на - бю - ва - лі.

6. Зьве - рьху ма - се - лыцэм па - лі - ва - лі, па - лі - ва - лі, лю - лі, па - лі - ва - лі.

7. А й ад сы - ра гы - ра кру - та, гы - ра кру - та, лю - лі, гы - ра кру - та.

8. А й ад ма - сла гы - ра я - сна, гы - ра я - сна, лю - лі, гы - ра я - сна.

9. А на го - ру - шкі сня - жкі пы - шуць, сня - жкі пы - шуць, лю - лі, сня - жкі пы - шуць.

10. А нас ма - му - хны да - моў клі - чуць, да - моў клі - чуць, лю - лі, да - моў клі - чуць.

8 11. Нам да - мо - ву - шкі ні ха - ці - ща, ні ха - ці - ща, лю - лі, ні ха - ці - ща.

8 12. А нам хо - чы - ща пры - ка - ці - ща, пры - ка - ці - ща, лю - лі, пры - ка - ці - ща.

Віцебская вобл.,
Гарадоцкі р-н,
в. Каверзы

2

* ♩ = 186

1. А мы ма - слі-нку да-жы-да - лі, ды-жы-да-лі, лю - лі, да-жы-да - лі.

2. Сы-рым го - о-рку на - бі-ва - лі, на - бі-ва-лі, лю - лі, на - бі-ва - лі.

3. Зверь-ху ма - слым па - лі - ва - лі, па - лі - ва - лі, лю - лі, па - лі-ва - лі.

4. На - ша гор - [ка], буць ка - тлі - ва, буць ка - тлі - ва, лю - лі, буць ка-тлі - (і)-ва.

5. На - шы ма - мкі ву - рка-тлі - [вы], ву - рка-тлі-вы, лю - лі, ву-рка-тлі - вы.

* Падчас выканання спявачка стукае. Накіраваныя ўверх штылі адпавядаюць моцнаму, акцэнтаванаму прыстукванню, штылі ўніз – прыстукванню ціхаму, мяккаму.

6. Мы - ла - ду - шкі пры-сьмя-шлі - [вы], пры-сьмя-шлі-вы, лю - лі, пры-сьмя-шлі-вы.

7. Ма-мкі ні-дзе - льку вы-рку-тай - лі, вы-рку-та - лі, лю - лі, вы-рку - та - лі.

8. Нас на го - рку ні пу-скай - [лі], ні пу-ска-лі, лю - лі, ні пу-ска - лі.

9. А на го - ркі сьня-шкі пы - [шуць], сьня-шкі пы-шуць, лю - лі, сьня-шкі пы - шуць.

10. А нас ма - мкі да-моў клі - [чуць], да-моў клі-чуць, лю - лі, да-моў клі - чуць.

11. Нам да - мо - ўкі ні ха - ці - [ца], ні ха - ці - ца, лю - лі, ні ха - ці - ца.

12. А ха - ці - ца пры-ка - ці - [ца], пры-ка - ці - ца, лю - лі, пры-ка-ці-(гі-і)-ца.

13. Ны ва - ро - не - нькім ка - нё - [чку], ой, ка - нё-чку, лю - лі, на ка-нё - чку.

14. У зя - лё - ні - нькім ва - зо - [чку], ой, ва - зо - чку, лю - лі, у ва - зо - чку.

15. А нас ма - слі - нка спы - дма - ні - ла, спы - дма - ні - ла, лю - лі, спа - дма - ні - ла.

16. Ды на боль - шый пост па - са - дзі - л[а], па - са - дзі - ла, лю - лі, па - са - дзі - ла.

17. Мы ду - ма - лі ма - слі - нкі сем ні - дзель - [ік], сем ні - дзе - лік, лю - лі, сем ні - дзе - лік.

18. Аж - на ма - слі - нкі сем дзя - нёч - [кыў], сем дзя - нё - чкыў, лю - лі, сем дзя - нё - чкыў.

19. Сем дзя - нё - чкыў з ві - ча - роч - [кым], з ві - ча - ро - чкым, лю - лі, з ві - ча - ро - чкым.

*Віцебская вобл.,
Гарадоцкі р-н,
в. Мяжа*

3

$\text{♩} = 96$

1. А ми ма - сле - нцу да - жы - да - лі, да - жы - да - лі, лю - лі, да - жы - да - лі.

2. Сыр с ма - се - лыцм не я - да - лі, не я - да - лі, лю - лі, не я - да - лі.

3. А всё к ма - сле - н(ы) - цэ пра - блю - да - лі, пра - блю - да - лі, лю - лі, пра - блю - да - лі.

4. На го - ра/э - чку вы/э - на - сі - лі, вы - на - сі/е - лі, лё/ю - лі, вы - на - сі - лі.

5. Га - ру сы/э - рэм мы/э на - бі - ва - лі, на - бі - ва - лі, лё/ю - лі, на/э - бі - ва - лі.

6. Сьве - рху ма - се - ль - шэ - м па - лі - ва - лі, па - лі - ва - лі, лё/ю - лі, па - лі - ва - лі.

*Пскоўская вобл. (РФ),
Велікалуцкі р-н,
в. Мядвёдкава*

4

$\text{♩} = 160$

1. Мы ма - слі - нку ды - жы - да - лі, ды - жы - да - лі, лю - лі, дэ - жы - да - лі.

2. І ў ва - ко - шка пы - глі - да - лі, пы - глі - да - лі, лю - лі, па - глі - да - лі.

3. Га - ру сы - ра - м(ы) на - бі - ва - лі, на - бі - ва - лі, лю - лі, на - бі - ва - лі.

4. Зверь - ху ма - сла - м(ы) па - лі - ва - лі, па - лі - ва - лі, лю - лі, па - лі - ва - лі.

5. А ты, го - рка, будзь ка - тлі - ва, будзь ка - тлі - ва, лю - лі, будзь ка - тлі - ва.

6. А свя - кро - ўка гыр - ка - тлі - ва, гыр - ка - тлі - ва, лю - лі, га - р - ка - тлі - ва.

7. Ёсю ні - дзе - льку га - р - кы - та - ла, га - р - кы - та - ла, лю - лі, га - р - кы - та - ла.

8. Нас на го - рку ні пу - ска - ла, ні пу - ска - ла, лю - лі, ні пу - ска - ла.

9. А на - м(ы) до - ма ні ся - дзі - ща, ні ся - дзі - ща, лю - лі, ні ся - дзі - ща.

10. Што б на го - ркі п(ы) пры - ка - ці - ща, пры - ка - ці - ща, лю - лі, пра - ка - ці - ща.

Віцебская вобл.,
Гарадоцкі р-н,
в. Даўганы

Масленічныя напевы чаішніцка-аршанска-мсціслаўскага арэала

5

$\text{♩} = 150$

1. Ча-му та-бе, ма-сле-ні-ца, ды ня сем ня-дзель? Ма - сле - ні - ца, ма-сле-ні-ца!

2. А - дна ня-дзель-ка і та-я ка-ра-цень-ка. Ма - сле - ні - ца, ма-сле-ні-ца!

Трэці радок прамовілі:

Масленіца-калзуха, чаму не працянулася да Духа?

Віцебская вобл.,
Талачынскі р-н,
в. Звянячы

6

$\text{♩} = 95$

1. А ў га - ро - дзе ре* - пка ша - ро - ка на - ці - нка. Ма* - сле - ні - ца, ма - сле - ні - ца. Гій!

2. Ні - хто - мя - не ні бя - ре*, што я сі - ра - ці - нка. Ма - сле - ні - ца, ма - сле - ні - ца. Гій!

3. Пё - рэ мя - е сне - ла, гу - дзеш ха - дзіць бе - ла. Ма - сле - ні - ца, ма - сле - ні - ца. Гій!

4. Пры - сло - не - тэ ў кру - шкі* ча - ты - ры па - ду - шкі. Ма - сле - ні - ца, ма - сле - ні - ца. Гій!

5. (ы) Га - рлач пла - щя - ўсё ма - ё ба - га - щя. Ма - сле - ні - ца, ма - сле - ні - ца. Гій!

6. Пя - та - я пя - рі* - на - са - ма Ка - ця - ры - на. Ма - сле - ні - ца, (і)ма - сле - ні - ца. Гій!

* «Е» спяваецца ў пазіцыі «Э», «а» – у пазіцыі «О», «і» – у пазіцыі «Ы».

Віцебская вобл.
Чащиніцкі р-н,
в. Хаўчы

7

$\text{♩} = 90$

1. Ма - слі - нка - ка-лы-зу - ха, ця - бе ця - чы да Ду - ха, да Ду - ха, да Ду - ха!

2. Смы-за-лі, ма-слі-нкі сем ня - дзель, сем ня-дзель, сем ня-дзель.

3. А ма-слі-нке а - дна ня-дзе-лька, і та-я ка-ра-це-нька. Ма - сле - нка, ма - сле-нка, ма - сле-нка!

Віцебская вобл.,
Аршанскі р-н,
в. Панізоўе

8

$\text{♩} = 85$

1. (а) На га - рэ ба - бы ся - дзе - лі, ся - дзе-лі, ся-дзе-лі.

2. Ку - ла - ко-м(ы) зя - млю пра - бі - лі, пра - бі - лі, пра-бі - лі.

3. Сва - іх да - чок хва - лі - лі, хва - лі - лі, хва-лі - лі.

4. А йа ня - ве - стак гу - дзі - лі, гу - дзі - лі, гу-дзі - лі.

5. - На - шы да - чу - шкі ха - ра - шы, ха - ра - шы, ха - ра - шы.

6. Ку - жаль пря - лі - ўсё пе - лі, ўсё пе - лі, ўсё пе - лі.

7. Кро - сна тка - лі - грі - ме - лі, грі - ме - лі, грі - ме - лі.

8. А ня - ве - сткі сан - ні - вы, сан - ні - вы, сан - ні - вы.

9. Ку - жаль пря - лі - дрі - ма - лі, дрі - ма - лі, дрі - ма - лі.

10. Кро - сна тка - лі - ўсё спа - лі, ўсё спа - лі, ўсё спа - лі.

*Магілёўская вобл.,
Мсціслаўскі р-н,
в. Парадзіна*

9

1. На га - рэ ба - бы ся - дзе - лі, ся - дзе - лі, ся - дзе - лі.

2. Ку - ла - ком зя - млю пра - бі - лі, пра - бі - лі, пра - бі - лі.

3. Ай, ня - ве - ста - чак су - дзі - лі, су - дзі - лі, су - дзі - лі.

4. - А ма - я ня - ве - стка не - га - дзяй, не - га - дзяй, не - га - дзяй.

5. Ва - ды па - йшла - ўта - пі - лась, ўта - пі - лась, ўта - пі - лась.

*Віцебская вобл.,
Талачынскі р-н,
в. Звянячы*

$\text{♩} = 60$

1. На ву - лі - цы дзеў - кі гу - ля - лі, гу - ля - лі, гу - ля - лі.

2. Мя - не, мы - ла - ду - ю, гу - ка - лі, гу - ка - лі, гу - ка - лі.

3. Мя - не, ма - ла - дэ - я, муж лі - хей, муж лі - хей, муж лі - хей.

4. На ву - лі - цу ні пу - сьців, ні - пу - сьців, ні пу - сьців.

5. Пу - сьця, ня пу - сьця — по - зьне - нька, по - зьне - нька, по - зьне - нька.

6. А ўсе дзе - вы - чкі ро - зьне - нька, ро - зьне - нька, ро - зьне - нька.

7. А я дзе - вы - чык пі - ря - йму, пі - ря - йму, пі - ря - йму.

8. І му - зы - чы - нькы ўсіх на - йму, ўсіх на - йму, ўсіх на - йму.

9. Бу - дзюм, дзе - ўкі, гу - ля - ці, гу - ля - ці, гу - ля - ці.

10. А да по - зны - га ве - чы - ра, ве - чы - ра, ве - чы - ра.

Магілёўская вобл.,
Дрыбінскі р-н,
в. Белая

11

$\text{♩} = 120$

1. На га - рэ ба - бы ся - дзе - лі, ся - дзе - лі.

2. Ку - ла - ко - м(ы) зя - млю пра - бі - лі, пра - бі - лі.

3. Аб ня - ве - ста - чак су - дзі - лі, су - дзі - лі.

4. — Ма - я ня - ве - стка шэ - льма бы - ла, шэ - льма бы - ла.

5. За - па - лі - ла а - мбар — проч па - шла, проч па - шла.

6. А ў том а - мба - ры ўсё да - бро, ўсё да - бро.

7. А я - но ж у - сё зга - рэ - ло, зга - рэ - ло.

*Віцебская вобл.,
Чашицікі р-н,
в. Чарэя*

$\text{♩} = 105$

1. А ў нас ся - го - ння ма - сле - ні - ца, ма - сле - ні - ца.

2. Вы - ле - це - ла з ку - ста ла - ста - ві - ца, ла - ста - ві - ца.

3. І - на се - ла на ка - лу, на ка - лу.

4. Кі - да - ла ма - сла па ка - му, па ка - му.

5. А хто ўхо - пе - то та - му, то та - му.

6. На - ша Ве - ра - чка ўха - пі - ла, ўха - пі - ла.

7. Ў чо - ра - по - чку ста - пі - ла, ста - пі - ла.

8. (і) Сва - йго Ко - лі - чку па - і - ла, па - і - ла.

*Віцебская вобл.,
Чашицікі р-н,
в. Гілі*

13

$\text{♩} = 140$

1. Ї нас ся - го - ння ма - сле - ні - ца, ма - сле - ні - ца.

2. При - ля - це - ла к нам ла - ста - ві - ца, ла - ста - ві - ца.

3. Се - ла і - на на ка - лу, на ка - лу.

4. Кі - да - ла ма - сла па ка - му, па ка - му.

*Віцебская вобл.,
Чашиці р-н,
в. Шаўкоўшчына*

14

$\text{♩} = 80$

1. Ї нас ся - го - ння ма - сле - ні - ца, ма - сле - ні - ца.

2. Пра - ля - це - ла ла - ста - ві - ца, ла - ста - ві - ца.

3. Се - ла і - на на ка - лу, на ка - лу.

4. Кі - ну - ла ма - сла па ка - му, па ка - му.

5. А Лю - да - чка у - х(ы) - ва - ці - ла, ды Ва - не - чку на - ка - рмі - ла.

*Віцебская вобл.,
Чашиці р-н,
в. Браздзецкая Слабада*

$\text{♩} = 106$

1. Ї нас ся - го - нне ма - сле - ні - ца, ма - сле - ні - ца.

2. Пра - ля - це - ла ла - ста - ві - ца, ла - ста - ві - ца.

3. Се - ла же - на на ка - лу, на ка - лу.

4. Кі - да - ла ма - сла па ка - му, па ка - му.

5. А хто схо - піць - дак та - му, дак та - му.

6. На - ша Та - не - чка ха - плі - ва, ха - плі - ва.

7. Два ка - мы ма - сла сха - пі - ла, сха - пі - ла.

8. А - дзін са - бе у - зі - ла, у - зі - ла.

9. Дру - гі мі - ла - му а - дда - ла, а - дда - ла.

Віцебская вобл.,
Чашицікі р-н,
в. Кругліца

$\text{♩} = 105$

1. На ву - лі - цы дзе - ўкі гу - ля - лі, гу - ля - лі.

2. Мя - не, ма - ла - дзе - ньку, гу - ка - лі, гу - ка - лі.

3. Ў мя - не, ма - ла - дзе - нькей, муж лі/е - хі/ей, муж лі/е - хі/ей.

4. На ву - лі - цу гу - ляць ня пу - сыць, ня пу - сыць.

5. А ка - лі пу - сыць — по - зьне - н(і) - ка, по - зьне - нька.

6. У - се дзе - ва - чкі гро - зьне - нь - ка, гро - зне - нька.

7. Вы - йду на ву - лку — за - пя - ю, за - пя - ю.

8. У - сех дзе - ва - чак са - бя - ру, са - бя - ру.

9. Бу - дзем гу - ляць да сьве - ту, да сьве - ту.

10. Ды да по - з - на - го а - - бе - ду, а - бе - ду.

11. А да - моў пра - шла — муж за - пы - таў, муж за - пы - таў:

12. — А гдзе, шэ - льма, гу - ля - ла, гу - ля - ла?

13. А з кем, шэ-льма, да-моў і-шла, да-моў і-шла?

14. – А гу-ля-ла ж я з дзе-ўка-мі, з дзе-ўка-мі.

15. А да-моў пры-веў дзе-ве-р мой, дзе-вер мой.

16. – А чы-м, шэ-льма, пла-ці-ла, пла-ці-ла?

17. – Да-ла ка-шу-лю да/о до-лу, да до-лу

18. І ху-ста-чку ша-ўко-ву, ша-ўко-ву.

19. – То-н-ку ка-шу-льку сам зна-шу, сам зна-шу.

20. Шо-ўко-ву ху-стку сам са-тру, сам са-тру.

21. А та-бе, шэ-льма, бок на-б'ю, бок на-б'ю.

22. – А я ж та-бе, му-жу-чок, сы-на ра-джу, сы-на ра-джу.

Віцебская вобл.,
Чащиніцкі р-н,
в. Чарэя

$\text{♩} = 96$

1. На ву - лі - цы дзе - ўкі гу - ля - лі ў ма - сле - ні - цу.

2. Праз мя - не, мло - ду, гу - ка - лі ма - сле - ні - цу.

3. Што ў мя - не, ў мло - дай, муж лі - хі. Ма - сле - ні - ца!

4. На ву - лі - цу гу - ляць не пу - сьціў. Ма - сле - ні - ца!

5. А хоць пу - сьціў — по - зьне - нька. Ма - сле - ні - ца!

6. У - сь дзе - ва - чкі ро - зьне - нька. Ма - сле - ні - ца!

7. А я, мо - ла - да, як гу - кну. Ма - сле - ні - ца!

8. У - сь дзе - ва - чак са - бя - ру. Ма - сле - ні - ца!

9. Ца - мбал і скры - пкі я зня - су. Ма - сле - ні - ца!

10. Бу - дзем гу - ляць да сьве - ту. Ма - сле - ні - ца!

11. Ды да по - зна - га а - бе - ду. Ма - сле - ні - ца!

12. А да - моў і - цці ба - ю - ся. Ма - сле - ні - ца!

13. Дзе - ве - ра - то - ньку кла - ню - ся. Ма - сле - ні - ца!

14. — Дзе - ве - ра - то - нька, бра - цец мой. Ма - сле - ні - ца!

15. За - вя - дзі мя - не да до - му. Ма - сле - ні - ца!

16. Дам та - бе ху - сту ша - ўко - ву. Ма - сле - ні - ца!

17. То - нку ка - шу - лю да до - лу. Ма - сле - ні - ца!

18. Як за - чуў то - я муж лі - хі. Ма - сле - ні - ца!

19. — Я та - бе, шэ - льма, бок на - б'ю. Ма - сле - ні - ца!

20. То - нку ка - шу - лю сам зна - шу. Ма - сле - ні - ца!

21. Ша - ўко - ву ху - сту ў ру - чках са - тру. Ма - сле - ні - ца!

22. Ша - ўко - ва ху - ста гніць бу - дзець. Ма - сле - ні - ца!

23. А мы з та - бой, шэ - льма, жыць бу - дзем. Ма - сле - ні - ца!

*Віцебская вобл.,
Чащиніцкі р-н,
в. Кругліца*

18

1. Ма - сле - ні - ца, Ма - сле - ні - ца.

2. Пры - ля - це - ла ла - ста - ві - ца, ла - ста - ві - ца.

3. А ўсё ж[ы] і - на па - е - ла, па - е - ла.

4. А што у кла - до - вой ві - се - ла, ві - се - ла.

*Магілёўская вобл.,
Бялыніцкі р-н,
в. Эсьмоны*

19

1. Ма - слі - нка - бе - ла - му - тка,

2. Вы - ні - сла сы - ра, вы - ні - сла сы - ра - ды ня ху - тка.

3. Ма - слі - нка - бе - лы сыр,

4. Па - лю - біў мя - не су - кін сын, су - кін сын.

5. А лю - біў, лю - біў - ды ні у - зяў, ды ні у - зяў.

6. Каб ён Вя - лі - чка ні да - ж(ы) - даў, ні да - жаў.

Магілёўская вобл.,
Бялыніцкі р-н,
в. Майск

20

♩ = 111

1. Ся - дзе - ла са - ро - ка на ка - лу, на ка - лу.

2. Кі - да - ла ма - сла па ка - му, па ка - му.

3. А хто ўхо - пя - той та - му, той та - му.

4. Ма - ла - да дзе - ва - чка ўха - пі - ла, ўха - пі - ла.

5. Свай - го мі - ло - га ка - р(ы) - мі - ла, ка - р(ы) - мі - ла.

6. - Еш, мой мі - лень - кі, ні стра - місь, ні стра - місь.

7. А ма - ім сы - рым ні у - да - вісь, -ні [у] да - вісь.

8. Ох (ы), ма - е са - ры су - хі - я, су - хі - я.

9. А тва - і зу - бы ту - пы - я, ту - пы - я.

Магілёўская вобл.,
Бялыніцкі р-н,
в. Эсьмоны

21

♩ = 53

1. Ся - дзе - лі ба - бы, ся - дзе - лі, ся - дзе - лі.

2. На ку - лак зя - млі пра - бздзе - лі, пра-бздзе - лі.

3. Аб ня - вес - так су - дзі - лі, су - дзі - лі.

4. - А ма - я ня - вес - тка ку - рва бы - ла, ку - рва бы - ла.

5. За - па - лі - ла клець - проч па - шла, проч па - шла.

6. Ўсё ж ма - ё да - бро па - га - рэ - ла, па - га - рэ - ла.

7. Каб і - на, ку - рва, зга - рэ - ла, зга - рэ - ла.

8. Ка - ма - ро - ва сця - гно мя - са бы - ло, мя - са бы - ло.

9. Ўсё то - е да - бро па - га - рэ - ла, па - га - рэ - ла.

10. А - рэ - ха - ва ча - шка мё - ду бы-ла, мё - ду бы-ла.

11. Ўсё то - е да - бро па - га - рэ - ла, па - га - рэ - ла.

12. І тры ша - сты пла - щя бы - ло, пла - щя бы - ло.

13. Ўсё ж то - я да - бро па - га - рэ - ла, па - га - рэ - ла.

14. Каб і - на, ку - рва, зга - ле - ла, зга - ле - ла.

Варыянты тэксту:

Масленіца – белы сыр, белы сыр.
 Пабіў мяне, мамачка, сукін сын, сукін сын.
 – А за якую прычыну, прычыну?
 – За краснаю дзяўчыну, дзяўчыну.
 – А ты, дачушка, юцячы, уцячы.
 – Чорт яго, мамачка, юцячэй, уцячэй.
 Бярозавай розачкай ён сячэ, ён сячэ.
 За русаю косачку валачэ, валачэ.
 Бярозава розачка жыгуча, жыгуча.
 А маё цела балюча, балюча.

Нашу масленку кот пажраў, кот пажраў.
 А нашых хлопцаў чорт пабраў, чорт пабраў.
 Асталося толькі пяць, толькі пяць.
 І тых на (а)сіну пачапаць, пачапаць.
 Асталося чатыры, чатыры.
 І тых чэрві стачылі, стачылі.

*Магілёўская вобл.,
 Бялыніцкі р-н,
 в. Цяхцін*

22

$\text{♩} = 43$

1. Ся - дзе - ла ма - слі - нка на да - му, на да - му.

2. А кі - да - ла сы - ру па ка - му, па ка - му.

3. А хто схо - пя - той та - му, той та - му.

4. На - ша Ган - на - чка scha - пі - ла, scha - пі - ла.

5. У та - рэ - ла - цы ста - пі - ла, ста - пі - ла.

6. Сва - йго су - жэ - ньку ка - р(ы) - мі - ла, ка - рмі - ла.

Магілёўская вобл.,
Бялыніцкі р-н,
в. Ушлага

23

1. Кра - сна Ма - ню - лья двор ме - ла, двор ме - ла.

2. Двор ме... Двор ме - ту - чы сьпе - ва - ла, сьпе - ва - ла.

3. А - на са - бе дзе - ва - чак гу - ка - ла, гу - ка - ла.

4. - А ў мя - не... А ў мя - не сён - ня го - сьці ба - лі, го - сьці ба - лі.

5. - А я - кі - я го - сьці? - Сва - ты ма - е, сва - ты ма - е.

6. А - ні... А - ні ж мя - не сва - та - лі, сва - та - лі.

7. Мя - не... Мя - не та - ту - лья не [а]лда - е, не [а]лда - е.

8. А ў ру... А ў ру - каў гро - шы скла - да - я, скла - да - я.

9. А ні-хай... Ні - хай ма - е гро - шы пле - сьне - юць, пле - сьне-юць.

10. Ні - хай... Ні - хай ма - ё дзі - ця пе - сьні пя - е, пе - сьні пя - е.

Магілёўская вобл.,
Бялыніцкі р-н,
в. Заазер'е

24

$\text{♩} = 75$

1. А ў нас, а ў нас сён - ня ма - слі - нка, ма - слі - нка.

2. Пры - ля... Пры - ля - це - ла на двор ла - ста - ўка, ла - ста - ўка.

3. Се - ла, се - ла і - на на ва - кне, на ва - кне.

4. А на... А на бе - лі - нькім па - ла - тне, па - ла - тне.

5. Кі - да... Кі - да - ла ма - сла па ка - му, па ка - му.

6. А хто, а хто ўхо - пя - то та - му, то та - му.

7. Кра - сна, кра - сна Ма - ні - чка ўха - пі - ла, ўха - пі - ла.

8. А ў га... А ў гар - шэ - чку ста - пі - ла, ста - пі - ла.

9. Ма - ла... мы - ла - до - га Ко - лі - чку ка - рмі - ла, ка - рмі - ла.

Магілёўская вобл.,
Бялыніцкі р-н,
в. Заазер'е

25

$\text{♩} = 86$

1. На ву... На ву - лі - цы дзе - ўкі гу - ля - юць, гу - ля - юць.

2. Мя - не... Мя - не, ма - ла - дзе - ньку, гу - ка - юць, гу - ка - юць.

3. Ў мя - не... Ў мя - не, ма - ла - дзе - нь - кей, муж ле - хей, муж ле - хей.

4. На ву... На ву - лі - цы гу - ляць ня пу - сця, ня пу - сця.

5. А ка... А ка - лі пу - сця - по - зне - нька, по - зне - нька.

6. А ўсе... А ўсе дзе - ва - чкі ро - зне - нька, ро - зне - нька.

7. А я... А я дзе - ва - чак, са - бя - ру, са - бя - ру.

8. І гу... І гу - ля - ней - ка у - стро - ю, у - стро - ю.

Магілёўская вобл.,
Бялыніцкі р-н,
в. Заазер'е

26

$\text{♩} = 150$

1. Дзе - - - ва - чкі, ма - сле - нка, ма - сле - нка.

2. Пры - ля - це - ла ла - ста - у - ка, ла - ста - у - ка.

3. А йна се - ла на ва - кне, на ва - кне.

4. На бе - ле - нькем па - ла - тне, па - ла - тне.

5. А кі - да - ла ма - сла па ка - му, па ка - му.

6. А хто ўхо - пя - дык та - му, дык та - му.

7. Мы - ла - да Та - не - чка ўха - пі - ла, ўха - пі - ла.

8. Ма - ла - до - му І - ва - ньку ста - пі - ла, ста - пі - ла.

Магілёўская вобл.,
Бялыніцкі р-н,
в. Кунцы

Масленічныя напевы клімавіцка-хоцімскага арэала

27

1. А ты, Ма - сле - ні - ца - бе - лы сыр. А хто ні жа - ніў - ся - су - кін сын.

2. А Ко - ле - чка ні жа - ні - ўся - су - кін сын. А Ёва - ні - чка ні па - йшла - су - кі - на да - чка.

Магілёўская вобл.,
Клімавіцкі р-н,
в. Макеевічы

$\text{♩} = 128$

1. На ву-лку дзе-ўкі гу-ля - лі, гу-ля - лі, лю - лі,
гу - ля - лі.

2. Мя - не, ма - ла - ду, гу-ка - лі, гу-ка - лі, лю - лі,
гу - ка - лі.

3. Ў мя - не, ма - ла-дзей, ста-ры муж, ста-ры муж, лю - лі, ста - ры муж.

4. Сам на ву - лі - цу ня хо - дзіць, ня хо-дзіць, лю - лі, ня хо - дзіць.

5. Мя - не, ма - ла - ду, ня пу - сціць, ня пу-сціць, лю - лі, ня пу - сціць.

6. А хоць пу - сціць - по-зне - нька, по-зне-нька, лю - лі, по - зне - нька.

7. А ўсе дзе - ва - чкі ро-зне - нька, ро-зне-нька, лю - лі, ро - зне - нька.

Магілёўская вобл.,
Клімавіцкі р-н,
в. Макеевічы

29

$\text{♩} = 190$

1. П'я-юць пе - ту - хі, гу - ля - юць, гу - ля - юць, лю - лі, гу - ля - юць.

2. М'я - не, ма - ла - ду, гу - ка - юць, гу - ка - юць, лю - лі, гу - ка - юць.

П'яюць петухі, гуляють*,
 М'яне, маладу, гукають.
 Ї мяне, мыладзе, стары муж.
 Ён на вулицу ня ходзіць,
 М'яне, мыладу, ня пусціць.
 А пусціць – пусціць позненька,
 Ай, ад дзевачак розненька.

* Другое паўрадکوёе кожнага радка паўтараецца двойчы, з прыпевам «люлі» паміж паўторамі.

Магілёўская вобл.,
 Хоцімскі р-н,
 в. Бяседавічы

Масленічныя напевы сожска-беседзь-інуцкага вусця

30

$\text{♩} = 150$

1. Ма - сля - на - я, вот я йду. Па - ця - ра - ла жэ - ні - ха, не на - йду. У!

2. Я ду - ма - ла ма - сля - нкі сем ня - дзель, а - ста - е - ца ма - сля - нкі а - дзін дзень.

Ма - сля - на - я, шча - слі - ва - я, пра - сця - гні - ся да - лі - ко. У!

3. Ма - сля-на - я, бе - ла - я, па ву - лі - цы бе - га - я.

Ма - сля-на-я, шча - слі-ва-я, пра-сця-гні - ся да - лі - ко. У!

4. Ля-це-лі гу - сі у І - ва - на - чкі, на - шы дзе - ўкі вы - шы - ва - на - чкі.

Ма - сля-на-я, шча - слі-ва-я, пра-сця-гні - ся да - лі - ко. У!

5. Ма - сля-на-я — ка-ла-ту - ха, ка-ла-ці хло - пца ў кін - цю - ха.

Ма - сля-на-я, шча - слі-ва-я, пра-сця-гні - ся да - лі - ко. У!

6. Ля - це - лі гу - сі ге - гні, на - шы хло - пцы се - дні.

Ма - сля-на-я, шча - слі-ва-я, пра-сця-гні - ся да - лі - ко. У!

7. Бра - зну - лі ло - жкі ў ве - ка, па - шлі на - шы дзе - ўкі ў ле - та.

Ма - сля-на-я, шча - слі-ва-я, пра-сця-гні - ся да - лі - ко. У!

Гомельская вобл.,
Добружскі р-н,
в. Ачэса-Рудня

$\text{♩} = 72$

1. Як я ў та - ткі за - га - ве - ла, за - га - ве - ла,
што ў я - го ба - ня зга - рэ - ла, зга - рэ - ла.

3. Як я ў та - ткі за - ле - та - ва - ла, за - ле - та - ва - ла,
што ў я - го кінь - ця за - пе - та - ва - ла, за - пе - та - ва - ла.

5. За - пря - гу я се - ра - га са - ба - ку, як па - е - ду ў го - рад па та - ба - ку.
Ма - слі - на - я, шча - слі - ва - я, ра - сця - гні - ся да Вя - лі - ка дня. Гу!

6. Я ду - ма - ла ма - слі - нкі сем ня - дзель, а - но тэ - я ма - сле - нке а - дзін дзень.
Ма - слі - на - я, шча - слі - ва - я, ра - сця - гні - ся да Вя - лі - ка дня. Гу!

Гомельская вобл.,
Веткаўскі р-н,
в. Янова

32

$\text{♩} = 88$

1. Ой, Ма - сля - нка - не - сча - сля - нка, се - ра ву - тка. У!

2. Ты ж ка - за - ла, вя - сна ско - ра, да й не ху - тка. У!

3. Пра - во - дзім зі - му з ка - ча - рга - мы. У!

4. Су - стрэ - нім вя - сну з пі - ра - га - мы. У!

Гомельская вобл.,
Веткаўскі р-н,
в. Казацкія Балсуны

33

$\text{♩} = 80$

1. Ой, зорь - ка ма - я, ве - ча - ро - ва - я. У!

2. А ўзы - ді - ка ра - ню - сень - ка, па - стой по - здна. У!

3. По - куль пра - ва - джу го - сця лю - бо - га. У!

4. Го - сця лю - бо - га тат - ку ро - дна - га. У!

5. - Ці жы - веш ты, мой та - та - чка, ці га - рю - еш? У!

6. Ці пра мя - не, ма - ла - ду - ю, ўсё бя - ду - еш? У!

7. – Ні жы - ву я, дзі - ця ма - ё, ні га - рю - ю. У!

8. Я пра ця - бе, ма - ла - ду - ю, ўсё бя - ду - - - ю. У!

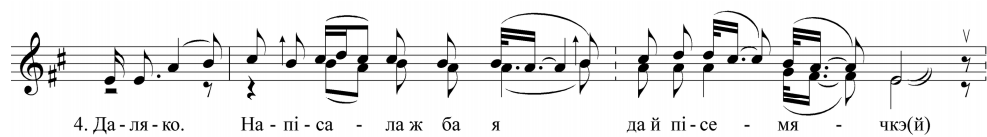
Гомельская вобл.,
Веткаўскі р-н,
в. Казацкія Балсуны

34

1. Зэ - ка - ці - ла - ся (э) жар - ка - е со - ней - кэ (й)
ды за лес, за ля - сок. У!

2. За ля - сок. Ты па - дай - ка, па - дай, крас - на - я На - сцю - шцэ(й)
дэ і го - рыка га - ла - сок. У!

3. Га - ла - сок. Ой, і ра - да ж ба я га - ла - сок па - да - ці,
як ён да - ля - ко. У!

4. Да-ля-ко. На-пі-са-ла ж ба-я дай пі-се-мя-чкэ(й)

да і пра-ва-ю ру-кой. У!

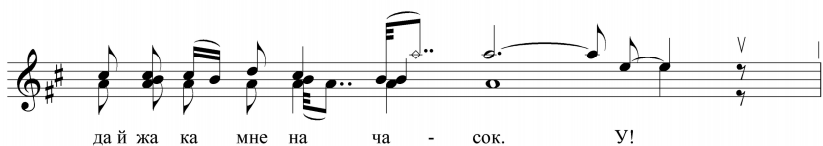
5. Ру-кой. Да па-сла-ла ж ба-я ды пі-се-мя-чкэ(й)

дай у но-вы га-ра-док. У!

6. Га-ра-док. Да пры-будзь, да пры-будзь, дру-жок мі-ле-нькэ[й],

дай жа ка мне на ча-сок. У!

7. На ча-сок. Ра-ска-за-ла б ця-бе ды ўсю пра-ўдэ-чку(й),

дай ня бу-дзе не-хто знаць. У!

8. Знаць. Ой, ха-це-лі мя-не, дру-жок мой мі-ле-нькэ[й],

ды за дру-го-га а-ддаць. У!

Гомельская вобл.,
Веткаўскі р-н,
в. Неглюбка

Данаўняльная група масленічных напеваў

35

$\text{♩} = 85$

1. Ра - дзі, ра - дзі, Бо - жа, жы - та на но - ва - ё ле - та.
2. На, на, на но - ва - ё ле - та жы - та і пша - ні - ца.
3. Жы... жы... жы - та і пша - ні - ца, ўся - ка - я па - шні - ца.
4. На... на... на по - ле ка - па - мі, а ў гу - мне ста - га - мі.
5. А ў гу... А ў гу - мне ста - га - мі, ў дзя - жы з па - ды - хо - дам.
6. Ў дзя - жы, ў дзя - жы, з па - ды - хо - дам, ў пе - чы з па - ду - ро - стом.

Магілёўская вобл.,
Бялыніцкі р-н,
в. Заазер'е

$\text{♩} = 76$

1. Ста - ну я, ста - ну я вы - со - ка - за - ба - чу да - лё - ка.

2. Што на по - лі, што на по - лі дзе - і - ца - сад зі - ля - не - і - ца.

3. А у тым, а у тым са - до - чку цы - ра - чкі і - гра - юць.

4. Цы - ра - чкі, цы - ра - чкі і - гра - юць, зя - зю - лю жа - ле - юць.

5. - Цы-ра - чкі, цы - ра - чкі пта - ша - чкі, ні жа - ле - йця вы мя - не.

6. Мне з ва - мі, мне з ва - мі ня бы - ці, гня - зьдзе - чка ня ві - ці.

7. Ста - ну я, ста - ну я ві - со - ка - за - ба - чу да - лё - ка.

8. Што на по - лі, што у по - лі дзе - і - ца сад зі - ля - не - і - ца.

9. А у тым, а у тым са - до - чку дзе - ва - чкі гу - ля - юць.

10. Дзе - ва - чкі, дзе - ва - чкі гу - ля - юць, дзе - ва - чку жа - ле - юць.

11. – Дзе - ва - чкі, дзе - ва - чкі ся - стры - цы, ні жа - ле - йця вы мя - не.

12. Мне з ва - мі, мне з ва - мі ня бы - ці, вя - но - чкі ня ві - ці.

*Мінская вобл.,
Крупскі р-н,
в. Старая Слабада*

37

1. На два - рэ ста - іць ка - ры - та, ка - ры - та,

2. Поў - на - ё ва - ды на - лі - та, на - лі - та.

3. (і) Дзе - ва - чкі но - жкі па - мы - лі, па - мы - лі,

4. Хло - пчы - кі ва - ду па - пі - лі, па - пі - лі.

*Мінская вобл.,
Барысаўскі р-н,
в. Раннае Навасельскага с/с*

38

1. (ы) Я - блын ма - я, я - блын ма - я са - до - ва - я, са - до - ва - я (ў).

2. Да - куль бу - дзеш, да - куль бу - дзеш ў цём - нам ле - сі, ў цём - нам ле - сі?

3. – Жа - ву га - док, жа - ву га - док, жа - ву дру - гі, жа - ву дру - гі (й).

4. На трэ - ці год, на трэ - ці год ў са - ды па - йду, ў са - ды па - йду.

5. Рас - са - джу - ся, рас - ка - ра - ню - ся, рас - ка - ра - ню - ся.

6. Цвя - ток пу - шчу, цвя - ток пу - шчу, я - блык зра - шчу, я - блык зра - шчу.

7. Ма - ло - дзе - нькі, ма - ло - дзе - нькі, са - ло - дзе - нькі, са - ло - дзе - нькі.

8. – Ма - ла - да Га - нна - чка, мло - да Га - нна - чка,
Да - куль бу - дзеш, да - куль бу - дзеш ў та - ткі жы - ці, ў та - ткі жы - ці (й)?

9. – Жа - ву га - док, жа - ву га - док, жа - ву дру - гі, жа - ву дру - гі (й).

10. На трэ - ці год, на трэ - ці год за - муж па - йду, за - муж па - йду (й).

11. За - муж па - йду, за - муж па - йду – сы - на ра - джу, сы - на ра - джу.

12. Ма - ло - дзе - нькі, ма - ло - дзе - нькі, пры - го - жа - нькі, пры - го - жа - нькі (й).

13. Да - чку ра - джу, да - чку ра - джу – свя - кро - ўцы ўга - джу, свя - кро - ўцы ўга - джу.

Віцебская вобл.,
Чашицікі р-н,
в. М. Альшанка

$\text{♩} = 75$

1. – До - бры ве - чар, до - бры ве - чар, до - брым лю - дзям!

2. До - бры-м лю - дзям, до - брым лю - дзям, мы к вам і - дзём.

3. Мы к вам і - дзём, мы к вам і - дзём – Вя - сну-кра-сну вя - дзём.

4. Ці ўсе до - ма, ці у - се до - ма стра - лцы - ла - у - цы?

5. Стра - лцы - ла - у - цы, стра - лцы - лаў - цы, ўсе йю - хва - лцы.

6. – Не - ту до - ма, не - ту до - ма, па - шлі ў ло - вы.

7. Па - шлі ў ло - вы, па - шлі ў ло - вы – ры - ся бі - ці.

8. Ры - ся бі - ці, ры - ся бі - ці – шу - бу шы - ці.

9. Шы - лі шу - бу, шы - лі шу - бу до - брай жа - не.

10. До - брай жа - не, до - брай жа - не І - ва - ні - сі.

11. Шу - ба з ры - ся, шу - ба з ры - ся - ка - ўнер з ба - бра.

12. Ка - ўнер з ба - бра, ка - ўнер з ба - бра - з мы - шы кі - шэнь.

Спявачкі ўдакладнілі словы апошняга радка:

Каўнер з бабра, а кішэнь з лася з лася, слушай!

Мінская вобл.,
Крупскі р-н,
в. Ухва́ла

40

1. Ма - слі - нка - бе - лы сыр, па - біў мя - не су - кін сын.

2. - За я - ку - ю пры - чы - ну? - За кра - сна - ю дзя - ўчы - ну.

3. Ся - дзе - лі дзе - ўкі на да - шцэ, кі - да - лі ма - сла па кро - шцэ.

4. Ся - дзе - лі дзе - ўкі на бру - ску, кі - да - лі сы - ру па ку - ску.

5. А хто ўхо - пя - дык та - му, хто ня ўхо - пя - ра - жон я - му.

6. Дзе - ўкі ўха - пі - лі - дык і ім, хло - пцы не ўха - пі - лі - ра - жон ім.

Магілёўская вобл.,
Бялыніцкі р-н,
в. Цяхцін

$\text{♩} = 48$

1. – Гу - сі ма - е се - ры - я, а дзе ж вы, гу - сі, бу - ва - лі,
а дзе ж вы, се - ры - я, лі - та - лі?

2. – Бу - ва - лі, бу - ва - лі, на сі - ні - я мо - ря лі - та - лі,
на сі - ні - я мо - ря лі - та - лі.

3. – Што ж вы там ві - да - лі? – Ма - ла - ду - ю ўдо - ва - чку ў кы - ра - блі,
ма - ла - ду - ю ўдо - ва - чку ў кы - ра - блі.

4. Чы - ста ха - дзіць, чы - ста ха - дзіць – бу - дуць пра ўдо - ўку лю - дзі га - ва - ріць,
бу - дуць пра ўдо - ўку лю - дзі га - ва - ріць.

5. Гря - зна ха - дзіць, гря - зна ха - дзіць – бу - дуць у - до - ўку лю - дзі су - дзіць,
бу - дуць у - до - ўку лю - дзі су - дзіць.

6. Бу - ду ха - дзіць, бу - ду ха - дзіць, ні гря - зна, ні бе - ла бу - ду ха - дзіць,
ні гря - зна, ні бе - ла бу - ду ха - дзіць.

7. Бу - ду лю - біць, бу-ду лю - біць, ма - ла - до - га па - рня бу - ду лю - біць,
 ма - ла - до - га па - рня бу - ду лю - біць.

Магілёўская вобл.,
 Клімавіцкі р-н,
 в. Ходунь

42

1. Го - ра - чкі ма - е кру-ты - я, го - ра - чкі ма - е кру-ты - я,
 го - ре - чка ма - ё ба-льшо-я.

2. Ні - хто го - ры - чык ня зры - іць, ні - хто го - ры - чык ня зры - іць,
 ні - хто го - рі - чка ня змы - іць.

3. Змы - іць го - ра - чкі ва - дзі - ца, змы - іць го - ра - чкі ва - дзі - ца,
 зме - ніць го - рі - чка ся - стрі - ца.

4. Ма - мы - чка мы - я сты-ра - я, ма - мы - чка мы - я сты - ра - я,
 за што ж ты мя - не сцы - ра - ла?

5. За што ж ты мя - не сцы - ра - ла, за што ж ты мя - не сцы - ра - ла,
 ды за п'я - ні - цу [а]дды - ва - ла.

6. А п'ець п'я - не - ца ня-дзе - лю, а п'ець п'я - не - ца ня - дзе - лю,
 а я, мо - лы - да, ма - дзе - ю.

7. А п'єць п'я - не - ца дру - гу - ю, а п'єць п'я - не - ца дру - гу - ю,
а я, мо - лы - да, га - рю - ю.

8. При - шоў мі - ле - нькі з ра... і з ра..., пры - шоў мі - ле - нькі з ра - нды,
ён у мі - лы - я пы - та - іць.

9. Ён у мі - лы - я пы - та - іць, ён у мі - лы - я пы - та - іць:
- Ча - го, мі - лы - я, ску - ча - іш?

10. Ча - го, мі - лы - я, ску - ча - іш, ча - го, мі - лы - я, ску - ча - іш?
- Ці ты, мі - лі - нькі, ні зна - іш.

11. Ці ты, мі - лі - нькі, ні зна - іш, ці ты, мі - лі - нькі, ні зна - іш,
што тва - ей ма - ткі не ўга - дзіш.

12. Ха - ту па - дмя - ту - ня про - йдзіт, ха - ту па - дмя - ту - ня про - йдзіт,
ва - ды пры - ня - су - ня во - зьміт.

Магілёўская вобл.,
Мсціслаўскі р-н,
в. Сялец

$\text{♩} = 82$

1. (ы) По - йдзе - м(ы), дзе - ўкі, лё - н - ку б(ы) - раць. Ай, ра - на, ра - на, лё - н - ку б(ы) - раць.

2. Су - стре - нім, дзе - ўкі, хло - пчы - ка. Ай, ра - на, ра - на, хло - пчы - ка.

3. А ё - н(ы) е - дзіць з - пад ду - бу. Ай, ра - на, ра - на, з - пад ду - бу.

4. Я - го ко - нік бяз зу - боў. Ай, ра - на, ра - на, бяз зу - боў.

5. По - йдзе - м(ы), дзе - ўкі, лё - н - ку б(ы) - раць. Ай, ра - на, ра - на, лё - н - ку б - раць.

6. Су - стре - нім, дзе - ўкі, хло - пчы - ка. Ай, ра - на, ра - на, хло - пчы - ка.

7. А ё - н(ы) е - дзіць з - пад лі - пы. Ай, ра - на, ра - на, з - пад лі - пы.

8. Ён і - г(ы) - ра - ець у скрі - пы. Ай, ра - на, ра - на, у скрі - пы.

9. Па - йдзе - м(ы), дзе - ўкі, лё - н - ку б(ы) - раць. Ай, ра - на, ра - на, лё - н - ку б(ы) - раць.

10. Су - стре - нім, дзе - ўкі, хло - пчы - ка. Ай, ра - на, ра - на, хло - пчы - ка.

11. А ё - н(ы) е - дзіць з - пад ку - щя. Ай, ра - на, ра - на, з - пад ку - щя.

12. Во - ла - чэ - ща ла - шку - щя. Ай, ра - на, ра - на, ла - шку - щя.

13. Па - йдэ - м(ы), дзе - ўкі, лё - нку б(ы)-раць. Ай, ра - на, ра - на, лё - н - ку б(ы)-раць.

14. Су - стре - нім, дзе - ўкі, хло - пчы - ка. Ай, ра - на, ра - на, хло - пчы - ка.

15. А ё - н(ы) е - дзіць з - пад пе - чча. Ай, ра - на, ра - на, з - пад пе - чча.

16. Я - го ша - пка ка - шэ - чча. Ай, ра - на, ра - на, ка - шэ - чча.

*Віцебская вобл.,
Аршанскі р-н,
в. Бабінічы*

44

$\text{♩} = 80$

1. Мы па жэ - р - да - ццы йдом, мы па то - ні - нькай,
мы па то - ні - нь - кай, па я - ло - ві - нь - кай.

2. Мы па то - не - ні - ка - і, па я - ло - ве - ні - ка - і.
То - нка жэ - рда - чка гнё - ща да ні ло - мі - ща.

3. То - нка жэ - рда - чка гнё - ща дай ні ло - мі - ща. Ох!
Ха - ра - шо з(ы) мі - лым жы - ці як ні сва - ры - ща.

4. Ха - ра - шо з мі - лым жы - ці як ні сва - ры - цца. Ох!

Хоць па - сва - ры - цца, ра - зру - га - і - цца.

5. Хоць па - сва - ры - цца, ра - зру - га - і - цца. Ох!

Як вы - йду я, ма - ла - да, за но - вы - я ва - ра - та.

6. Як вы - йду я, ма - ла - да - я, за но - вы - я ва - ра - та. Ох!

За но - вы - я, ці - со - вы - я, за ра - чы - ста - вы - я.

7. За но - вы - я, ці - со - вы - я, за ра - чы - ста - вы - я. Ох!

Як пу - шчу я са - ка - ла с(ы) пра - ва - га ру - ка - ва.

8. Як пу - шчу я са - ка - ла с(ы) пра - ва - га ру - ка - ва. Ох!

Ты ля - ці, ля - ці, са - ко - л(ы), ві - са - ко і да - ля - ко.

9. Ты ля - ці, ля - ці, са - ко - лі - қ(ы), ві - са - ко і да - ля - ко.

Ві - са - ко жы да - ля - ко, на ра - дзі - му ста - ра - ну.

10. Ві - са - ко і да - ля - ко, на ра - дзі - му ста - ра[ну].

На ра - дзі - май ста - ра - не гро - zen ба - цю - шка жы - ве.

11. На ра - ді - май ста - ра - не гро - зе - н ба - цю - шка жы[ве].

Сто ра - дзе́н, сто ра - дзе́н ні вя - ліць по - зна гу - ляць.

12. Сто ра - дзе́[н], сто ра - дзе - н ні вя - ліць по - зна гу - ля - ці.

Ні вя - ліць по - зна гу - ляць, с(ы) ры - бя - та - мі і - граць.

13. Ні вя - ліць по - зна гу - ляць, с(ы) ры - бя - та - мі і - граць.

Ба - рха - тны - я ша - пкі - то на - шы ры - бя - ткі.

14. Ба - р(ы) - ха - тны - я ша - пкі - то на - шы ры - бя - ткі.

Я - ны дзе - ні ра - бо - та - лі, ве - чар дзе - ня - шкі шча - та - лі.

15. Я - ны дзе нь ра - ба - та - лі, ве - чар дзе - ня - шкі шча - та - лі:

а - дзін шэ - лер на га - рэ - лку, дру - гі на та - ба - ку.

16. А - дзін шэ - лер на га - рэ - лку, дру - гі - на та - ба - ку...

Спявачка не дапела, апошнія слова прамовіла: ... на закуску.

*Гомельская вобл.,
Веткаўскі р-н,
в. Барталамееўка*

45

$\text{♩} = 97$

1. Чэ - раз ся - ло, чэ - раз ся - ло ка - ці - лась ка - це - л[ы] - ка, ка - ці - лась ка - це - л[ы] - ка.

2. Ха - ро - ша - я, пры - го - жа - я да Ма - р'і - чка дзе - в[ы] - ка, да Ма - р'і - чка дзе - в[ы] - ка.

Чэраз сяло, чэраз сяло
Кацілась кацелка. (2)

Харошая, прыгожая
Да Мар'ічка дзевка. (2)

Цэраз сяло, цэраз сяло
Каціўся каточак. (2)

Харошанькі, прыгожанькі
Іван-жанішочак. (2)

*Магілёўская вобл.,
Хоцімскі р-н,
в. Бяседавічы*

Каментарыі да напеваў

1. А мы масленку дажыдалі («маслінка»). Зап. эксп. БДК¹ у 1977 г. у в. Каверзы Гарадоцкага р-на Віцебскай вобл. ад Г. С. Палцінкі, 1910 г. н. (ФЭ БДАМ. 64613/26²).
2. А мы маслінку дажыдалі («маслінка»). Зап. эксп. БДК у 1986 г. у в. Мяха Гарадоцкага р-на Віцебскай вобл. ад Г. С. Штарковай, 1914 г. н. (ФЭ БДАМ. 646242/33).
3. А мы масленіцу дажыдалі («масленка»). Зап. эксп. БДК у 1981 г. у в. Мядвёдкава Велікалуцкага р-на Пскоўскай вобл. (Расія) ад Ф. Д. Арловай, 1900 г. н. (ФЭ БДАМ. 64647/149).
4. Мы маслінку дыжыдалі («масленка»). Зап. эксп. БДК у 1986 г. у в. Даўганы Гарадоцкага р-на Віцебскай вобл. ад М. А. Патапенкі, 1910 г. н. (ФЭ БДАМ. 646246/128).
5. Чаму табе, масленіца, ды ня сем нядзель («масленіца»). Зап. Т. Л. Канстанцінавай і В. М. Вахулай (Прыбыловай) у 1997 г. у в. Звянячы Талачынскага р-на Віцебскай вобл. ад Д. С. Рудкоўскай, 1932 г. н., М. С. Салаўёвай, 1929 г. н., В. Р. Пазняковай, 1929 г. н., С. Д. Краўцовай, 1935 г. н., В. А. Шчэрбы, 1931 г. н. (ФЭ БДАМ. 646568/2).
6. А ў гародзе репка шарока націнка («масленіца»). Зап. эксп. БДК у 1974 г. у в. Хаўчы Чашніцкага р-на Віцебскай вобл. ад А. С. Ліцкевіч, 1921 г. н., Г. С. Яўпак, 1909 г. н., Г. П. Храпскай, 1887 г. н., К. Я. Донюш, 1925 г. н. (ФЭ БДАМ. 1955/79).
7. Маслінка-калызуха («масленка»). Зап. эксп. БДК у 1985 г. у в. Панізоўе Аршанскага р-на Віцебскай вобл. ад Е. С. Хадзянковай, 1914 г. н., П. А. Рамко, 1917 г. н. (ФЭ БДАМ. 646218/327).
8. На гарэ бабы сядзелі («вясна, як вясну гукаюць, дзіцям, была, пуюць»). Зап. эксп. БДК у 1984 г. у в. Парадзіна Мсціслаўскага р-на Магілёўскай вобл. ад Л. Ф. Новікавай, 1905 г. н. (ФЭ БДАМ. 646177/53).
9. На гарэ бабы сядзелі («масленіца»). Зап. Т. Л. Канстанцінавай і В. М. Вахулай (Прыбыловай) у 1997 г. у в. Звянячы Талачынскага р-на Віцебскай вобл. ад Д. С. Рудкоўскай, 1932 г. н., М. С. Салаўёвай, 1929 г. н., В. Р. Пазняковай, 1929 г. н., С. Д. Краўцовай, 1935 г. н., В. А. Шчэрбы, 1931 г. н. (ФЭ БДАМ. 646568/3).
10. На вуліцы дзеўкі гулялі («вясна»). Зап. В. М. Вахулай (Прыбыловай) у 1996 г. у в. Белая Дрыбінскага р-на Магілёўскай вобл. ад М. П. Васьковай, 1915 г. н. (ФЭ БДАМ. 646538/27).
11. На гарэ бабы сядзелі («масленіца»). Зап. В. М. Вахулай (Прыбыловай) у 1997 г. у в. Чарэя Чашніцкага р-на Віцебскай вобл. ад Г. Я. Аўцюховіч, 1910 г. н. (ФЭ БДАМ. 646563/6).
12. Ё нас сягоння масленіца, масленіца («масленіца»). Зап. В. М. Вахулай (Прыбыловай) у 1997 г. у в. Гілі Чашніцкага р-на Віцебскай вобл. ад Г. М. Сіановіч, 1924 г. н. (ФЭ БДАМ. 646560/5).
13. Ё нас сягоння масленіца, масленіца («масленка»). Зап. В. М. Вахулай (Прыбыловай) у 1997 г. у в. Шаўкоўшчына Чашніцкага р-на Віцебскай вобл. ад К. Я. Кіркiж, 1922 г. н. (ФЭ БДАМ. 646559/17).
14. Ё нас сягоння масленіца, масленіца («як калышуща»). Зап. В. М. Вахулай (Прыбыловай) у 1997 г. у в. Браздзецкая Слабада Чашніцкага р-на Віцебскай вобл. ад І. С. Азаравай, 1918 г. н. (ФЭ БДАМ. 646561/18).

---

¹ Эксп. БДАМ (БДК) 1977 г. праводзілася пад кір. Т. С. Якіменкі, эксп. 1974, 1979, 1984, 1985, 1986, 1998 гг. – пад кір. Л. П. Касцюкавец, эксп. 2006 г. – пад кір. В. М. Прыбыловай.

² Натацыя, за выключэннем № 29 і 45, мая. – В. Л.

15. Ў нас сягоння масленіца, масленіца («як калышуцца»). Зап. В. М. Вахулай (Прыбыловай) у 1997 г. у в. Кругліца Чашніцкага р-на Віцебскай вобл. ад В. М. Каваленкі, 1926 г. н., Т. А. Шыбекі, 1924 г. н. (ФЭ БДАМ. 646561/3).
16. На вуліцы дзеўкі гулялі, гулялі («масленіца»). Зап. В. М. Вахулай (Прыбыловай) у 1997 г. у в. Чарэя Чашніцкага р-на Віцебскай вобл. ад Г. Я. Аўцоховіч, 1910 г. н. (ФЭ БДАМ. 646563/5).
17. На вуліцы дзеўкі гулялі ў масленіцу («як калышуцца»). Зап. В. М. Вахулай (Прыбыловай) у 1997 г. у в. Кругліца Чашніцкага р-на Віцебскай вобл. ад В. М. Каваленкі, 1926 г. н., Т. А. Шыбекі, 1924 г. н. (ФЭ БДАМ. 646561/4).
18. Масленіца, Масленіца («масленічная»). Зап. эксп. БДАМ у 1998 г. у в. Эсьмоны Бялыніцкага р-на Магілёўскай вобл. ад У. Т. Шлімаковай, 1936 г. н. (ФЭ БДАМ. 646611/180).
19. Маслінка – беламутка («масленка»). Зап. эксп. БДАМ у 1998 г. у в. Майск Бялыніцкага р-на Магілёўскай вобл. ад В. М. Алексеевіч (ФЭ БДАМ. 646612/193).
20. Сядзела сарока на калу, на калу («масленка»). Зап. эксп. БДАМ у 1998 г. у в. Эсьмоны Бялыніцкага р-на Магілёўскай вобл. ад А. І. Шавалёвай, 1916 г. н. (ФЭ БДАМ. 646611/167).
21. Сядзелі бабы, сядзелі, сядзелі («масленка»). Зап. эксп. БДАМ у 1998 г. у в. Цяхцін Бялыніцкага р-на Магілёўскай вобл. ад А. Н. Крамковай, ≈ 1918 г. н. (ФЭ БДАМ. 646612/234).
22. Сядзела маслінка на даму, на даму («маслінка»). Зап. эксп. БДАМ у 1998 г. у в. Ушлава Бялыніцкага р-на Магілёўскай вобл. ад І. А. Шлімаковай, 1916 г. н. (ФЭ БДАМ. 646616/387).
23. Красна Манюлька двор мела, двор мела («гуканне вясны»). Зап. эксп. БДАМ у 1998 г. у в. Заазер'е Бялыніцкага р-на Магілёўскай вобл. ад М. С. Ходас, 1926 г. н. (ФЭ БДАМ. 646611/167).
24. А ў нас сёння маслінка, маслінка («масленка»). Зап. эксп. БДАМ у 1998 г. у в. Заазер'е Бялыніцкага р-на Магілёўскай вобл. ад М. Ф. Астрашпкінай, 1939 г. н. (ФЭ БДАМ. 646607/2).
25. На вуліцы дзеўкі гуляюць, гуляюць («вяснянка»). Зап. эксп. БДАМ у 1998 г. у в. Заазер'е Бялыніцкага р-на Магілёўскай вобл. ад І. Е. Ціхановіч, 1927 г. н. (ФЭ БДАМ. 646607/36).
26. Дзевачкі, масленка, масленка («масленіца»). Зап. эксп. БДАМ у 1998 г. у в. Кунцы Бялыніцкага р-на Магілёўскай вобл. ад Н. Л. Лапко, 1934 г. н., Д. І. Бус, 1929 г. н. (ФЭ БДАМ. 646609/85).
27. А ты, Масленіца – белы сыр («масляніца»). Зап. эксп. БДК у 1979 г. у в. Макеевічы Клімавіцкага р-на Магілёўскай вобл. ад Н. М. Маташнёвай, 1925 г. н., А. Я. Цімошчанкі, 1930 г. н., М. Я. Сільчанкі, 1907 г. н., А. П. Марчанкі, 1912 г. н., Д. У. Сцепанковай, 1912 г. н., Н. І. Міраненкі, 1937 г. н., М. Т. Сцепчанкі, 1928 г. н., М. І. Глушаковай, 1948 г. н., Т. М. Азаранкі, 1927 г. н., В. П. Саковіч, 1947 г. н., Л. М. Кушнарэнкі, 1929 г. н., Р. С. Радчанкі, 1929 г. н. (ФЭ БДАМ. 113105/232).
28. На вулку дзеўкі гулялі («вясна»). Зап. эксп. БДК у 1979 г. у в. Макеевічы Клімавіцкага р-на Магілёўскай вобл. (вык. гл. кам. № 23) (ФЭ БДАМ. 113105/238).
29. Пяюць петухі, гуляюць («масленка»). Зап. Т. Б. Варфаламеевай у в. Бяседавічы Хоцімскага р-на Магілёўскай вобл. (архіў збіральніка, рукапіс).
30. Масляная, вот я йду («масленка»). Зап. эксп. БДК у 1979 г. у в. Ачэса-Рудня Добрушскага р-на Гомельскай вобл. ад М. Г. Салаўёвай, 1911 г. н., В. К. Горбавай, 1912 г. н., А. А. Кліменковай, 1910 г. н., М. В. Сушко, 1913 г. н., С. Я. Малчанавай, 1919 г. н. (ФЭ БДАМ. 113090/310).
31. Як я ў таткі загавела, загавела (прыпевкі на масленице). Зап. у в. Янова Веткаўскага р-на Гомельскай вобл. ад М. В. Марціноўскай, Е. С. Цімафеенкі, А. Х. Се-

люковой, Л. Х. Шачэнкі, С. Х. Малашэнкі (гл.: Традиционные песни Полесья. Из собрания Фонограммархива Пушкинского Дома. – М., Мелодия, 1989. – 1 грп.).

32. Ой, Маслянка-несчастлянка, сера вутка. Зап. у в. Казацкія Балсуны Веткаўскага р-на Гомельскай вобл. ад Е. В. Глушаковой, А. К. Ермаковой, В. І. Фяськовай, П. М. Мельнікавай, Г. Е. Судненкі (гл.: Календарные песни Белорусского Полесья. Из собрания Фонограммархива Пушкинского дома. – М., Мелодия, 1983. – 1 грп.).

33. Ой, зорька мая, вечаровая. Зап. у в. Казацкія Балсуны Веткаўскага р-на Гомельскай вобл. ад Е. В. Глушаковой, А. К. Ермаковой, В. І. Фяськовай, П. Н. Мельнікавай, А. Е. Судненкі (гл.: Календарные песни Белорусского Полесья. – М., Мелодия, 1983. – 1 грп.).

34. Зэкацілася жаркае сонейкэ («масленка»). Зап. эксп. БДК у 1979 г. у в. Неглюбка Веткаўскага р-на Гомельскай вобл. ад В. С. Купрэвай, 1900 г. н., А. М. Старасекі, 1931 г. н., А. Ф. Прыходзькі, 1927 г. н., Г. І. Пятрышэнкі, 1935 г. н., У. А. Прыходзькі, 1925 г. н., Г. І. Крацянок, 1936 г. н., Г. Ф. Пятрышэнкі, 1927 г. н., Т. М. Кавалёвай (г. н. невядомы) (ФЭ БДАМ. 113088/250).

35. Радзі, Божа, жыта на новае лета («масленка, як вясну заклікалі»). Зап. эксп. БДАМ у 1998 г. у в. Заазер’е Бялыніцкага р-на Магілёўскай вобл. ад М. С. Ходас, 1926 г. н. (ФЭ БДАМ. 646610/117).

36. Стану я высока – забачу далёка («масленка»). Зап. эксп. БДАМ у 2006 г. у в. Старая Слабада Крупскага р-на Мінскай вобл. ад П. А. Булыгі, 1927 г. н. (ФЭ БДАМ. 1E126/31).

37. На дварэ стаіць карыта («масленка»). Зап. эксп. БДК у 1976 г. у в. Раннае Навасельскага с/с Барысаўскага р-на Мінскай вобл. ад В. І. Каптур, 1926 г. н. (ФЭ БДАМ. 2E74/11).

38. Яблын мая садовая («масленіца, калі на калысках калыхаліся»). Зап. В. М. Вахулай (Прыбыловой) у 1997 г. у в. Малая Альшанка Чашніцкага р-на Віцебскай вобл. ад К. К. Корбан, 1908 г. н. (ФЭ БДАМ. 646559/5).

39. Добры вечар, добрым людзям («масляная, як пад вокны падходзім і пяём»). Зап. у 2006 г. у в. Ухвала Крупскага р-на Мінскай вобл. ад М. А. Мігаль, 1936 г. н., М. У. Сасноўскай, 1932 г. н. (ФЭ БДАМ. 1E119/37).

40. Маслінка – белы сыр («масленка»). Зап. эксп. БДАМ у 1998 г. у в. Цяхцін Бялыніцкага р-на Магілёўскай вобл. ад Е. М. Буймістравай, 1933 г. н. (ФЭ БДАМ. 646615/358).

41. Гусі мае, серыя («масленіца»). Зап. эксп. БДК у 1979 г. у в. Ходунь Клімавіцкага р-на Магілёўскай вобл. ад А. М. Елісеенкі, 1921 г. н. (ФЭ БДАМ. 19108/28).

42. Горачкі мае крутыя («масленка»). Зап. эксп. БДК 1984 г. у в. Сялец Мсціслаўскага р-на Магілёўскай вобл. ад М. А. Фёдаравай, 1914 г. н. (ФЭ БДАМ. 646188/399).

43. Пойдзем, дзеўкі, лёнку браць («масленіца»). Зап. эксп. БДК у 1985 г. у в. Бабінічы Аршанскага р-на Віцебскай вобл. ад У. К. Жыркевіч, 1906 г. н. (ФЭ БДАМ. 646208/79).

44. Мы па жэрдаццы йдом («масленіца»). Зап. эксп. БДК у 1979 г. у в. Барталамееўка Веткаўскага р-на Гомельскай вобл. ад А. Т. Шавялёвай, 1912 г. н. (ФЭ БДАМ. 1998/204).

45. Чэраз сяло, чэраз сяло кацілась капелка («масленка»). Зап. Т. Б. Варфаламеевай у в. Бяседавічы Хоцімскага р-на Магілёўскай вобл. (архіў збіральніка, рукапіс).

ЗМЕСТ

Уводзіны.....	3
Метадалагічныя пытанні вывучэння песенна-абрадавай традыцыі Масленіцы Верхняга Падняпроўя.....	6
<i>Песенныя формы масленічнай абраднасці Верхняга Падняпроўя ў навуковай літаратуры XIX–XXI стагоддзяў.....</i>	<i>8</i>
<i>Метадалогія даследавання.....</i>	<i>16</i>
Абрадавы комплекс Масленіцы Верхняга Падняпроўя.....	29
Мелагеаграфія масленічных напеваў Верхняга Падняпроўя.....	44
<i>Пскоўска-смаленска-віцебскі арэал.....</i>	<i>44</i>
<i>Чаініцка-аршанска-мсціслаўскі арэал.....</i>	<i>46</i>
<i>Клімавіцка-хоцімскі арэал.....</i>	<i>51</i>
<i>Масленічныя напевы сожска-беседзь-інуцкага вусця.....</i>	<i>53</i>
<i>Дапаўняльная група масленічных.....</i>	<i>61</i>
Мелагеаграфія масленічных напеваў у панараме лінгвістычных, археалагічных і этнаграфічных тыпаў культуры Верхняга Падняпроўя.....	67
<i>Мелагеаграфія масленічных напеваў у этналінгвістычным кантэксце традыцыйнай культуры верхняга цячэння Дняпра.....</i>	<i>67</i>
<i>Мелагеаграфія масленічных напеваў Верхняга Падняпроўя ў святле археалагічных даных па гісторыі славян I тысячагоддзя.....</i>	<i>72</i>
<i>Мелагеаграфія масленічных напеваў Верхняга Падняпроўя ў аспекце этнаграфічнай парадыгмы.....</i>	<i>76</i>
Заклучэнне.....	81
Спіс выкарыстаных крыніц.....	83
Дадатак 1. Карты.....	94
Дадатак 2. Нотныя прыклады.....	100
<i>Каментарыі да напеваў.....</i>	<i>148</i>

Навуковае выданне

Прыбылова Васіліна Міхайлаўна

**Музычны ландшафт
песенна-абрадавых традыцый
Масленіцы Верхняга Падняпроўя**

З дадаткам «Музычныя традыцыі Масленіцы
Беларускага Падняпроўя» (кампакт-дыск)

Рэдактар С. М. Рыбарава

Камп'ютэрная вёрстка і макет М. А. Казіміраў

Падпісана ў друк 11.02.2010. Фармат 70х100 1/16. Папера афсетная.
Ул.-выд. л. 9,7. Тыраж 50 экз. Заказ 87.

УА «Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі».
ЛИ № 02330/0548514 ад 16.06.2009.
Вул. Інтэрнацыянальная, 30, 220030, г. Мінск.

УП «Бестпрынт».
ЛП № 02330/0494209 ад 03.04.2009.
Вул. Філатава, 9, 220068, г. Мінск.